

1. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА УКРАЇНА

Інтелектуальна власність у найширшому розумінні — це “закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художній галузях”¹. Це права, що стосуються літературних, художніх і наукових творів; виступів виконавців, фонограм і програм ефірного мовлення; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування та торгових назв і позначень; запобігання недобросовісній конкуренції; а також усіх інших прав, що є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній і художній галузях².

Формування з інтелектуальних ресурсів суспільства інтелектуального капіталу прямо залежить від рівня захисту інтелектуальної власності³. Його можна вважати важливою передумовою нарощування інтелектуального капіталу та, як наслідок, — конкурентоспроможності компанії в умовах зростаючої конкуренції у галузі високих технологій⁴. Не випадково найбільш авторитетні рейтинги міжнародної конкурентоспроможності зараз обов'язково використовують критерії патентно-ліцензійної діяльності та оцінки рівня ефективності охорони інтелектуальної власності⁵.

Під “охороною інтелектуальної власності” слід розуміти відносини **набуття, здійснення та адміністративного й судового захисту прав інтелектуальної власності**. Ці відносини за сучасних умов розвиваються під впливом ряду глобальних тенденцій, які мають належним чином враховуватися в соціально-економічній стратегії будь-якої держави світу, в т.ч. — України.

1.1 ЗРОСТАННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА НОВІ ВИМОГИ ДО ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним із визначальних зрушень у світовій економіці наприкінці ХХ - початку ХХІ століття стала принципова зміна співвідношення чинників ефективного економічного розвитку — з надзвичайно швидким піднесенням ролі інтелектуального капіталу. Саме інтелектуальний капітал дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, радикальних структурних зрушень, стає головним у визначенні

ринкової вартості високотехнологічних компаній і формуванні стало високого рівня конкурентоспроможності. Завдяки чиннику інтелектуального капіталу, ринкова вартість високотехнологічних компаній може в 3-6 разів перевищувати їх балансову вартість, яка насамперед базується на вартості фінансового капіталу⁶. Все це дає підставу для проголошення становлення якісно нового типу економіки — “**економіки, що базується на знаннях**” (*knowledge-based economy*)⁷, яку в США в 1990-х роках назвали “**новою економікою**”. У цій економіці головна роль належить вартості, що створюється знаннями⁸.

¹ Основы интеллектуальной собственности. — Киев, 1999, с.13.

² Стаття 2 (vii) Стокгольмської конвенції 1967р. про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

³ Значення охорони інтелектуальної власності підкреслене у Всесвітній декларації з інтелектуальної власності 2000р. (*World Intellectual Property Declaration*) ВОІВ.

⁴ Anderson R., Gallini N. Competition Policy and Industrial Property Rights in the Knowledge-Based Economy. — Calgary: University of Calgary Press, 1998, p.77.

⁵ Так, рейтинг Міжнародного інституту розвитку менеджменту в Лозанні (Швейцарія) використовує такі критерії, як “кількість патентів, наданих резидентам”, “зміни в кількості патентів, наданих резидентам”, “забезпечення патентів за кордоном”, “захист патентів та авторських прав”. Див.: IMD. The World Competitiveness Yearbook 2001. — <http://www.imd.ch/wcy/criteria/criteria.cfm>. “Глобальний звіт з конкурентоспроможності”, що готується Гарвардським університетом (США) під егідою Всесвітнього економічного форуму в Давосі (Швейцарія) використовує так званий “індекс економічного творення” (*economic creativity index*), при обчисленні якого використовуються показники кількості патентів на душу населення, виданих резидентам і нерезидентам (окремо), рівні ліцензування іноземної технології, а також рейтинги рівня охорони інтелектуальної власності. Див.: The Global Competitiveness Report 2000 / Porter M., Sachs J., Warner A. and others. — Oxford University Press in cooperation with Harvard University, 2000, p.33-36.

⁶ Див.: Комаров И. Интеллектуальный капитализм. — Персонал, 2000, с.56.

⁷ Див., зокрема: OECD. Industrial Competitiveness in the Knowledge-Based Economy: The New Role of Governments. — Paris: OECD, 1997; Dunning J. (Ed.). Regions, Globalization, and the Knowledge-Based Economy. — Oxford-New York: Oxford University Press, 2000; Feldman M., Link A. Innovation Policy in the Knowledge-Based Economy. — Boston: Kluwer Academic Publishers, 2001.

⁸ Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего. В кн.: Новая индустриальная волна на Западе: Антология / Под ред. В.Л.Иноземцева. — Москва, 1999, с.337-371.

Інтелектуальний капітал⁹ — структурно складне явище. Поряд з елементами гуманітарного та споживчого капіталу, він охоплює так званий **структурний капітал**, який, у свою чергу, включає в себе **інноваційний капітал**, а останній — **комплекс об'єктів, що становлять інтелектуальну власність**. Отже, інтелектуальна власність є важливим елементом інтелектуального капіталу.

Сьогодні в світі процеси охорони інтелектуальної власності досягли надзвичайно високої інтенсивності, немислимої ще десятиріччя тому. Про це свідчать, зокрема, такі факти:

- ❖ зараз у світі діють понад 4 млн. патентів; щороку подається приблизно 700 тис. заявок на патентування; у 2000р. дохід від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти склав \$100 млрд., що в 10 разів більше, ніж у 1990р.¹⁰;

- ❖ в 1999р. обсяг патентних заявок у рамках Договору про патентну кооперацію склав понад 74 тис., а в 2000р. — приблизно 90 тис., що еквівалентно 8,5 млн. національних патентних заявок; це означає зростання за 22 роки існування цієї системи в 198 разів¹¹;

- ❖ в 2000р. в рамках так званої Мадридської системи¹² були зареєстровані 23 тис. торгових знаків, 6900 — поновлені в реєстрації, а в рамках Гаазької системи¹³ — депоновані 7300 промислових зразків (включаючи поновлення охорони раніше депонованих); усього з 1960р. депоновані 50 тис. промислових зразків¹⁴.

Ефективна охорона інтелектуальної власності сприяє зростанню національного потенціалу високотехнологічного розвитку через наступні чинники:

- ❖ створення передумов для комерціалізації знань і тим самим — фундаменту для самофінансування науково-технічної, винахідницької та інноваційної діяльності;

- ❖ підвищення суспільної оцінки знань і престижу науково-технічної та взагалі творчої діяльності, що само по собі стимулює їх розвиток;

- ❖ перебудову системи відносних цін в економіці на користь наукомістких, високотехнологічних галузей і видів діяльності, що стимулює їх розвиток;

- ❖ більш раціональне використання інтелектуальних ресурсів країни, що в умовах захисту інтелектуальної власності стають дорожчими, а отже їх нерациональне використання — збитковим;

- ❖ створення належних умов для здійснення інвестицій у формі нематеріальних активів у високотехнологічні галузі та виробництва, що сприяє піднесенню на якісно новий рівень процесу трансферу технологій з-за кордону¹⁵;

- ❖ створення умов для налагодження ефективної міжнародної кооперації у високотехнологічних галузях і виробництвах, інтеграції країни в регіональний і світовий технологічний простір.

Водночас слід зазначити, що існують два шляхи забезпечення технологічного прогресу. Перший базується, передусім, на розвитку власного науково-технологічного потенціалу; другий — на запозиченні інновацій з-за кордону. Дослідження показують, що активне патентування та взагалі захист інтелектуальної власності більшою мірою відповідає першому з названих шляхів, тоді як для другого шляху високий рівень охорони інтелектуальної власності є менш значимим фактором. Принаймні, такі країни, як Ірландія, Малайзія, Мексика та деякі інші досягли значного підвищення технологічного рівня та збільшення частки високотехнологічного експорту (відповідно 47%, 59%, 21% експорту готових виробів у 1999р.) не завдяки активній діяльності в галузі патентування (особливо щодо нерезидентів), а, головним чином, за рахунок прямих іноземних інвестицій, супроводжуваних передачею технологій¹⁶. Тобто, є підстави вважати, що, **за відсутності ефективного охорони інтелектуальної власності, саме шлях запозичень (імітаційного технологічного розвитку) є для країни найбільш імовірним.**

Актуальність питань охорони інтелектуальної власності зумовлюється також необхідністю забезпечення умов добросовісної конкуренції у будь-якій сфері національної економіки (не лише пов'язаній з наукою і високими технологіями). Без цього неможливо забезпечити права власних громадян як споживачів, боротися з фальсифікацією споживчих товарів, що часто маскуються товарними знаками відомих фірм.

Отже, нагальна необхідність ефективного охорони інтелектуальної власності для України зумовлюється обраною нею стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпеченням соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися, насамперед, на активізацію власного інтелектуального потенціалу.

⁹ Інтелектуальний капітал визначається як знання, формалізовані, зафіксовані та використовувані для виробництва більш інтелектуальністких продуктів й отримання конкурентної переваги. Зміст цього поняття різнобічно обгрунтований Т.Стюартом та Л.Едвінсоном. Див.: Стюарт Т. Інтелектуальний капітал. Новый источник богатства организаций. В кн.: Новая индустриальная волна на Западе, с.372-401; Эдвинсон Л., Мэлоун М. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании. Див.: там само, с.448-464; Stewart T. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. — New York, 1997. Огляд ключових положень концепції, обгрунтованої у цих працях, міститься в статті: Комаров И. Интеллектуальный капитализм. — Персонал, 2000, с.54-62.

¹⁰ European Patent Office. Facts and Figures, 2001, p.10-11.

¹¹ WIPO. Annual Report 1999, p.5, Annual Report 2000, p.4,22.

¹² Система, що діє на основі Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків.

¹³ Система, що діє на основі Гаазької угоди про міжнародне депонування промислових зразків.

¹⁴ WIPO. Annual Report 2000, p.24.

¹⁵ Проте є чимало прикладів інтенсифікації прямих іноземних інвестицій і за відсутності ефективного охорони інтелектуальної власності. Часто така інтенсифікація з боку ТНК є своєрідним механізмом, що дозволяє компенсувати відсутність стандартів захисту в цій сфері.

¹⁶ Див.: The Global Competitiveness Report 2000, p.36. Це, однак, не суперечить висновку про позитивний вплив ефективного захисту інтелектуальної власності на приплив іноземних інвестицій, а лише показує, що інвестиції ТНК, пов'язані, насамперед, з передачею стандартизованих технологій, можуть вкладатися й поза системою ефективного захисту інтелектуальної власності — за рахунок режимів обмеження доступу аутсайдерів до технологічної інформації ТНК. У США така передача технологій через внутрікорпоративні канали ТНК сягає 3/4 всього обсягу передачі прав на інтелектуальну власність. Див.: Смирнова В. США: Основные тенденции развития международной торговли услугами. — БИКИ (Бюллетень иностранной коммерческой информации), 14 октября 2000г.; <http://www.vniki.ru/biki.inst>.

1.2 ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ НОРМ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

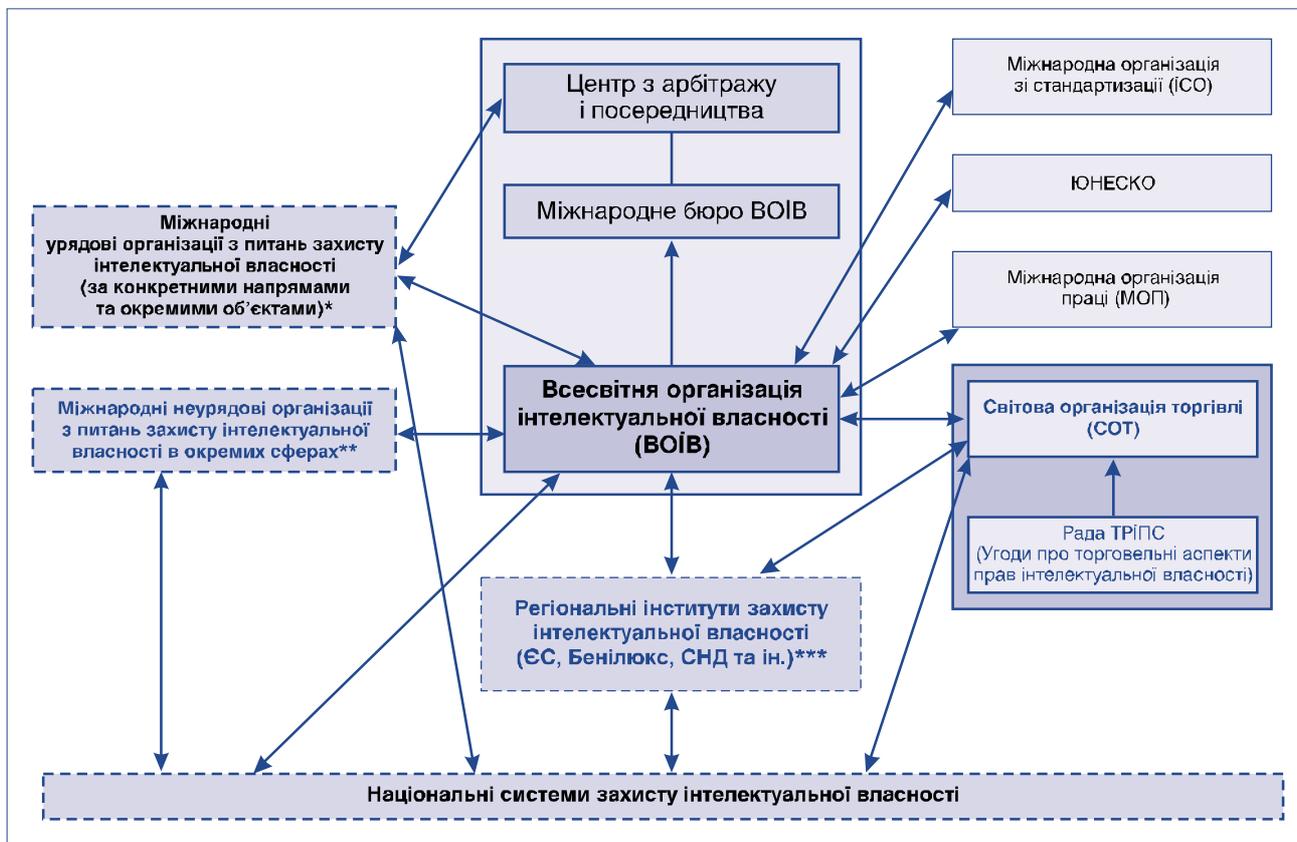
Процес глобалізації економіки, що набув надзвичайно високих темпів з 1990-х років, об'єктивно спричиняє потребу будь-якої країни гармонізувати національне законодавство з міжнародними нормами у сферах інвестицій, забезпечення ефективної конкурентної політики, стандартизації і сертифікації, функціонування інформаційних систем і систем комунікацій, а також забезпечення належної охорони інтелектуальної власності.

Пріоритет міжнародних норм в умовах глобалізації диктується прискоренням темпів здійснення операцій на світовому ринку та складністю регулятивних норм, потрібних для забезпечення ефективного

світового обміну. Адже альтернативою міжнародному правопорядку є надзвичайно суперечливий конгломерат національних норм регулювання, що постійно створював би колізії у двосторонніх відносинах і фактично звів би нанівець усі переваги оперативного обміну, пов'язані із сучасною революцією у засобах комунікацій та інформатизацією. Зокрема, саме під впливом таких міркувань вже ставиться на порядок денний питання про необхідність запровадження **глобального патенту**¹⁷.

Потреба в прискореному розвитку міжнародних регулюючих норм зумовлює становлення глобальної системи регулятивних органів, невід'ємною складовою якої є **глобальна система охорони інтелектуальної власності** (схема "Сучасна глобальна система забезпечення охорони інтелектуальної власності"¹⁸). Її головними компонентами є ВОІВ та СОТ.

Сучасна глобальна система забезпечення охорони інтелектуальної власності

* Бернський союз з охорони літературних і художніх творів, Союз з охорони промислової власності, Гаазький союз з депонування промислових зразків, Міжнародний союз патентної кооперації, Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин (1961р.), Мадридський союз з міжнародної реєстрації знаків, міжнародні органи депонування (International Depository authorities) та ін.

** Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів (International Confederation of Societies of Authors and Composers, 1926р.); Міжнародна федерація акторів (International Federation of Actors, 1952р.); Міжнародна федерація виробників фонограм (International Federation of the Phonographic Industry — IFPI, 1933р.); Міжнародне бюро товариств із забезпечення охорони авторських прав на запис і механічне відтворення творів (International Bureau of Societies Administering the Rights of Mechanical Recording and Reproduction — BIEM, 1929р.); Союз Договору про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів та ін.

*** Наприклад, Європейська патентна організація (The European Patent Organisation, 1977р.); Відомство Бенілюкс з товарних знаків (1969р.); Відомство Бенілюкс з промислових зразків (1974р.); Відомство з гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС) (Office for Harmonization in the Internal Market (Trade Marks and Designs)); Міждержавна рада з питань охорони промислової власності країн-учасниць СНД (1993р.); Євразійська патентна організація (The Eurasian Patent Organization, 1995р.); Африканська регіональна організація промислової власності (African Regional Industrial Property Organization — ARIPO, 1976р.); Африканська організація інтелектуальної власності (1977р.); Центральноамериканська Угода з охорони промислової власності (1968р.). Відповідні функції виконуються й такими регіональними угрупованнями, як Андська група (1969р.) та Північноамериканська угода про вільну торгівлю (NAFTA, 1994р.).

¹⁷ WIPO. Annual Report 2000, p.7,8.

¹⁸ Кольором виділені компоненти, до яких Україна на сьогодні не входить.

❖ **Всесвітня організація інтелектуальної власності — ВОІВ** (створена в 1967р.; штаб-квартира — м.Женева, Швейцарія; 177 країн-членів); головні завдання — сприяння охороні інтелектуальної власності у світі шляхом співробітництва між країнами-членами, забезпечення через **Міжнародне бюро ВОІВ** адміністративного управління конвенціями та союзами з питань інтелектуальної власності. За роки існування ВОІВ розроблена та адмініструється система міжнародних правових норм у найрізноманітніших галузях охорони інтелектуальної власності (врізка “*Міжнародні конвенції і договори з питань захисту інтелектуальної власності*”), ефективна участь у якій є головною ознакою якості існуючої в країні національної системи охорони інтелектуальної власності.

Система ВОІВ має, зокрема, **Постійну програму ВОІВ зі співробітництва у сфері авторського права та суміжних прав з метою розвитку**¹⁹; з 2000р. створюється нова програма для малих і середніх підприємств з метою спрощення для них доступу до переваг системи охорони інтелектуальної власності. З 1994р. діє **Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва**²⁰ (структура Міжнародного бюро ВОІВ), що надає послуги з урегулювання міжнародних комерційних спорів з питань інтелектуальної власності між приватними сторонами.

❖ **Світова організація торгівлі — СОТ** (утворена в 1995р.; штаб-квартира — м.Женева, Швейцарія; 142 країни-члени), дедалі більше поширює свою компетенцію на сферу охорони інтелектуальної власності. Так, у рамках СОТ створена система врегулювання спорів з питань інтелектуальної власності, діє **Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС**²¹), створена Рада ТРІПС з функціями перевірки виконання Угоди та дотримання країнами-учасницями зобов'язань за означеною Угодою. СОТ має спеціальну угоду про співробітництво з ВОІВ. Регулювання відносин у рамках ТРІПС поширюється на авторські та суміжні права, товарні знаки, географічні позначення, промислові зразки, винаходи, топології інтегральних мікросхем, охорону закритої інформації і контроль за антиконкурентною практикою через договірні ліцензії.

До глобальної системи охорони інтелектуальної власності належать і ряд міжнародних конвенцій та договорів (угод), що діють на світовому ринку інтелектуальної власності (врізка “*Міжнародні конвенції і договори з питань охорони інтелектуальної власності*”)²².

З наведеної таблиці видно, що Україна вже є учасницею більшості (15 з 26) з універсальних міжнародних конвенцій і договорів у сфері охорони інтелектуальної власності. Це свідчить про її прогресуюче входження до

світових структур, які регулюють інтелектуальну власність. Проте, така участь все ще є недостатньою. Головною проблемою є відсутність участі України в СОТ та Угоді ТРІПС, а також у ряді нових конвенцій і договорів²³.

Одним із ключових положень Угоди ТРІПС є те, що застосування процедур захисту прав інтелектуальної власності не повинно створювати бар'єри законній торгівлі (стаття 41.1). ТРІПС встановлює цивільно-правові, адміністративні й кримінальні процедури та засоби захисту інтелектуальної власності, включаючи: судові заборони; відшкодування збитків; вилучення з торгівлі товарів, матеріалів і засобів, що використовуються при створенні об'єктів з порушенням прав інтелектуальної власності; зобов'язання порушника інформувати правовласника про осіб, які беруть участь у виробництві та розподілі контрафактних товарів і послуг, та про канали їх розподілу; припинення випуску товарів митними органами; тюремне ув'язнення; грошові штрафи; накладення арешту; конфіскацію та знищення контрафактних товарів та будь-яких матеріалів і засобів виробництва, що переважно використовувалися при здійсненні правопорушення.

Таким чином, на сьогодні в основних рисах оформилася глобальна система регулювання охорони інтелектуальної власності, базові характеристики якої мають бути враховані будь-якою країною світу, що намагається реалізувати інноваційну модель розвитку, базовану на знаннях.

1.3 РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Україна ставить за мету активний розвиток стосунків з регіональними об'єднаннями в Європі, з чого випливає необхідність активної співпраці з ними в питаннях охорони інтелектуальної власності. Насамперед, це стосується Європейського Союзу як головного напрямку інтеграції України до європейських економічних структур, та СНД, з державами-учасницями якої Україна має чимало проектів спільного розвитку науково-технологічного потенціалу та охорони інтелектуальної власності. Необхідною є активна взаємодія з існуючими в рамках цих регіональних об'єднань органами та нормативно-правовими механізмами з питань інтелектуальної власності.

В регіоні ЄС до основних компонентів системи охорони інтелектуальної власності належать наступні:

❖ **Європейська патентна організація**, створена на підставі Мюнхенської конвенції про видачу європейських патентів 1973р. (набула чинності в 1977р.); її постійно діючим виконавчим органом є **Європейське патентне відомство**²⁴.

¹⁹ Започаткована в 1976р.; діє зі змінами 1981р. та 1991р. (*Permanent Program for Development Cooperation Relating to Copyright and Neighbouring Rights — WIPO*).

²⁰ *WIPO Arbitration and Mediation Center*.

²¹ *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Right — TRIPS*.

²² У стадії обговорення знаходяться: проект Протоколу до Бернської конвенції, що має, зокрема, врахувати розвиток нових технологій; новий правовий акт стосовно охорони прав виконавців і виробників, що має на меті запровадити охорону виконань, не зафіксованих на матеріальному носії (це особливо важливо для країн, що розвиваються), врегулювати відносини виконавців і виробників фонограм у контексті розвитку нових технологій запису; проект Договору ВОІВ з врегулювання спорів між державами в галузі інтелектуальної власності.

²³ Крім того, згідно з чинним Законом України “Про дію міжнародних договорів на території України” від 10 грудня 1991р., Паризька конвенція, Мадридська угода, Договір про патентну кооперацію та Найробський договір мали б бути ратифіковані окремими законами України. В цьому разі була б забезпечена їх юридично бездоганна інкорпорація у національне законодавство України та розгляд їх судами у якості джерела чинного в країні права. — Див. детальніше: Андрощук Г. Про юридичну дійсність у національному праві міжнародних договорів з охорони промислової власності. — Предпринимательство, хозяйство, право, №9, 2000, с.38-40.

²⁴ *The European Patent Office*.

МІЖНАРОДНІ КОНВЕНЦІЇ І ДОГОВОРИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Назва	Основний зміст	Рік прийняття, перегляду, внесення змін	Кількість країн-учасниць	Участь України
Паризька конвенція про охорону промислової власності <i>Paris Convention for the Protection of Industrial Property</i>	Регулює широке коло відносин промислової власності. Є базовою для системи інших конвенцій та угод з промислової власності. Встановлює правило національного режиму для країн-учасниць. Встановлює норми щодо права пріоритету	1883 ; перегляд: 1900, 1911, 1925, 1934, 1958, 1967 (Стокгольмський акт); зміни: 1979	162	3 1991р. Підтверджена в серпні 1992р.
Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів <i>Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works</i>	Встановлює мінімальні рівні охорони творів (загальне правило — 50 років після смерті автора), принципи національного режиму, автоматичної та незалежної охорони	1886 ; доповнення: 1896, 1914, 1928, 1948, 1967, 1971 (Паризький акт); зміни: 1979	148	3 1995р.
Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків і Мадридський протокол до Мадридської угоди <i>Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks, and Madrid Protocol Relating to Madrid Agreement</i>	Впроваджує міжнародну реєстрацію товарних знаків, яка здійснюється до реєстрації у всіх країнах-учасницях	1891 ; перегляд: 1900, 1911, 1925, 1934, 1957, 1967 (Стокгольмський акт); доповнення: 1979 Мадридський протокол до Угоди 1989	52 (протокол — 54), загалом — 70	3 1991р. Підтверджена в серпні 1992р. (Мадридський протокол — 2000р.), ратифікована в червні 2000р.
Мадридська угода про припинення використання неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів <i>Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods</i>		1891 ; перегляд: 1911, 1925, 1934, 1958, 1967 (Стокгольм)	33	—
Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків <i>The Hague Agreement Concerning the International Deposit of Industrial Designs</i>	Впроваджує міжнародну охорону промислових зразків через єдину систему подання заявки до Міжнародного бюро ВОІВ або національного відомства країни-учасниці	1925 ; перегляд: 1934, 1960 доповнення: 1961, 1967 (Женева); зміни: 1979; 1999 (прийнято новий Женевський акт, ще не набув чинності)	29 (Женевський акт — 31)	—
Всесвітня конвенція про авторське право <i>The Universal Copyright Convention</i>	Встановлює принципи охорони прав авторів і їх правонаступників на літературні, наукові та художні твори, а також принцип національного режиму охорони; мінімальний термін охорони — 25 років після смерті автора	1952 ; редакція: 1971 (Париж)		3 1973р. Підтверджена в грудні 1993р.
Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніщцька класифікація) <i>Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks (the Nice Classification)</i>	Встановлює, що використання класифікації є обов'язковим для реєстрації знаків за Мадридською угодою	1957 ; перегляд: 1967, 1977; зміни: 1979	66	3 2000р. Ратифікована в червні 2000р.
Лісабонська угода про захист назв місця походження та їх міжнародну реєстрацію <i>Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration</i>		1958 ; перегляд: 1967 (Стокгольм); доповнення: 1979	20	—

Назва	Основний зміст	Рік прийняття перегляду внесення змін	Кількість країн-учасниць	Участь України
Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організації мовлення <i>Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms, and Broadcasting Organizations</i>	Встановлює національний режим охорони в зазначених сферах. Забороняє несанкціоновані радіотелетрансляції і пряму трансляцію виконань, відтворення, прямого або опосередкованого використання виконань. Встановлює мінімальну тривалість охорони — 20 років від кінця року, коли здійснено запис фонограми	1961	68	Ратифікована у вересні 2001р.
Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин <i>International Convention for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV)</i>	Визначає мінімальний обсяг охорони, яку країни-учасниці повинні надавати селекціонерам, та стандартні критерії надання охорони	1961 , перегляд: 1972 (Женева), 1978; 1991 (Новий Акт.)	49	3 1995р. Прийнята до Акту в 1978р.
Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) <i>Convention Establishing the World Intellectual Property Organization (WIPO)</i>	Впливає з назви	1967 ; зміни: 1979	177	3 1970р.
Локарнська угода про Міжнародну класифікацію промислових зразків (Локарнська класифікація) <i>Locarno Agreement Establishing an International Classification for Industrial Designs (the Locarno Classification)</i>	Призначена для класифікації при розробці, експертизі та реєстрації об'єктів, заявлених або визнаних як промислові зразки	1968 ; зміни: 1979	40	(фактично застосовується)
Договір про патентну кооперацію <i>Patent Cooperation Treaty (PCT)</i>	Регулює права та обов'язки держав і заявників при поданні міжнародних заявок згідно з єдиною формою. Впроваджує систему міжнародних заявок, міжнародного пошуку та міжнародної експертизи	1970 ; доповнення: 1979; зміни: 1984	115	3 1991р. Підтверджена в серпні 1992р.
Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм <i>Geneva Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of Their Phonograms (Phonograms Convention)</i>	Визначає охорону інтересів виробників від несанкціонованого відтворення, ввезення примірників фонограм з метою несанкціонованого розповсюдження. Встановлює мінімальний термін тривалості охорони — 20 років від дати першої публікації	1971	67	3 2000р. Ратифікована в червні 1999р.
Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію <i>Strasbourg Agreement concerning the International Patent Classification</i>		1971 ; зміни: 1979	49	—
Віденська угода про Міжнародну класифікацію зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація) <i>Vienna Agreement Establishing an International Classification of the Figurative Elements of Marks (the Vienna Classification)</i>	Полегшує пошук ознак тождесних або схожих знаків для цілей експертизи	1973 ; зміни: 1985	19	—

<p>Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники <i>Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite</i></p>	<p>Регулює створення системи попередження несанкціонованого розповсюдження програми сигналів, які несуть програми, що передаються через супутники. Нормує захист інтересів авторів, організації мовлення, виробників фонограм</p>	<p>1974</p>	<p>24</p>	<p>—</p>
<p>Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів для цілей патентної процедури <i>Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure</i></p>	<p>Прирівнює депонування мікроорганізмів у закордонних інститутах, що отримали статус міжнародних колекцій, до депонування в національних колекціях. Встановлює єдину систему депонування</p>	<p>1977; перегляд: 1980</p>	<p>51</p>	<p>3 1997р. Ратифікований в листопаді 1996р.</p>
<p>Найробський договір про охорону олімпійського символу <i>Nairobi Treaty on the Protection of the Olympic Symbol</i></p>	<p>Встановлює порядок використання олімпійської символіки</p>	<p>1981</p>	<p>40</p>	<p>3 1998р.</p>
<p>Договір про реєстр фільмів (Договір про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів) <i>Treaty on the International Registration of Audiovisual Works (Film Registry Treaty — FRT)</i></p>	<p>Засновує Міжнародний реєстр аудіовізуальних творів</p>	<p>1989</p>	<p>13</p>	<p>—</p>
<p>Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних мікросхем <i>Washington Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits (the "IPIC Treaty")</i></p>	<p>Члени СОР</p>	<p>1989</p>	<p>Члени СОР</p>	<p>—</p>
<p>Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) <i>Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)</i></p>	<p>Базується на Паризькій, Бернській, Римській конвенціях та Вашингтонському договорі стосовно інтегральних мікросхем. Стосовно охорони авторських і суміжних прав - об'єктів міжнародної торгівлі має деякі відмінності, порівняно з Бернською конвенцією. Впроваджує принцип найбільшого сприяння у відносини інтелектуальної власності, мінімальні стандарти прав інтелектуальної власності, механізми консультацій і контролю на міжнародному рівні</p>	<p>1994</p>	<p>142</p>	<p>—</p>
<p>Договір про закони щодо товарних знаків <i>Trademark Law Treaty</i></p>	<p>Гармонізує національне законодавство про товарні знаки, встановлює спрощені процедури їх реєстрації</p>	<p>1994</p>	<p>26</p>	<p>3 1996р. Ратифікований в жовтні 1995р.</p>
<p>Договір ВОІВ про авторське право (ще не набув чинності) <i>WIPO Copyright Treaty</i></p>	<p>Поширює відносини охорони на комп'ютерні програми, бази даних. Розглядає права на розповсюдження, прокат, сповіщення до загального відома</p>	<p>1996</p>	<p>27</p>	<p>Ратифікований у вересні 2001р.</p>
<p>Договір ВОІВ про виконання і фонограми (ще не набув чинності) <i>WIPO Performances and Phonograms Treaty</i></p>	<p>Охороняє права виконавців (акторів, співаків, музикантів та ін.) і виробників фонограм. Регулює права відтворення, розповсюдження, прокату та право робити записи виконання доступними</p>	<p>1996</p>	<p>24</p>	<p>Ратифікований у вересні 2001р.</p>
<p>Договір про патентне право (ще не набув чинності) <i>Patent Law Treaty</i></p>	<p>Гармонізує національні патентні закони стосовно адміністративних процедур і формальностей, що скорочує час і витрати на отримання патенту. Встановлює можливість подачі заявки на патент в електронній формі</p>	<p>2000</p>	<p>54</p>	<p>Підписаний, готується до ратифікації</p>

* Джерела: web-сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності: <http://www.wipo.org>; Інтелектуальна власність: словник-довідник / За заг. ред. О. Святоцького; у 2-х т. — Київ, 2000.

❖ Конвенція про видачу європейських патентів (**Європейська патентна конвенція**, прийнята в 1973р. в Мюнхені). На підставі Мюнхенської конвенції видаються **європейські патенти**. Здійснення прав, що випливають з європейського патенту, регулюється нормами національних законодавств країн-учасниць цієї конвенції.

❖ Конвенція про європейський патент для Спільного ринку (**Конвенція про патент Співтовариства**, підписана в 1975р. у Люксембурзі, згодом (1985р.) отримала назву **Угоди про патент Співтовариства**). Люксембурзька угода про патент Співтовариства передбачає видачу єдиного європейського патенту з дією на території усіх країн-учасниць ЄС, однак вона ще не набула чинності.

❖ **Відомство з гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС)**, що працює у м.Аліканте (Іспанія) з 1994р. та адмініструє систему товарних знаків співтовариства (*Community Trade Mark*).

❖ **Директиви та інші нормативні документи ЄС з питань охорони інтелектуальної власності** — загальним числом 40, зокрема²⁵:

- Директива Ради ЄС 87/54/ЄЕС про правову охорону топографій напівпровідникових виробів (1986р.)²⁶;
- Директива Ради ЄС 91/250/ЄЕС про правову охорону комп'ютерних програм (1991р.)²⁷;
- Директива Ради ЄС 92/100/ЄЕС про права на оренду і прокат стосовно авторського права та суміжних прав (1992р.)²⁸;
- Директива Ради ЄС 93/83/ЄЕС про координацію деяких положень авторського права та суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції (1993р.)²⁹;
- Директива Ради ЄС 93/98/ЄЕС стосовно уніфікації терміну охорони авторського права та окремих суміжних прав (1993р.)³⁰;
- Регламент 40/94 Ради ЄС про товарні знаки Співтовариства (1993р.)³¹;
- Регламент 2100/94 Ради ЄС про охорону нових сортів рослин у Співтоваристві (1994р.)³²;
- Директива 96/9 Європейського Парламенту та Ради ЄС про правову охорону баз даних (1996р.)³³;

➤ Директива 98/44 Європейського Парламенту та Ради ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів (1998р.)³⁴;

➤ Директива 98/71 Європейського Парламенту та Ради ЄС про правову охорону промислових зразків³⁵;

➤ Директива 2001/29 Європейського Парламенту та Ради ЄС про гармонізацію окремих аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві (2001р.)³⁶.

В регіоні СНД систему охорони інтелектуальної власності складають наступні інститути:

❖ **Євразійська патентна організація (ЄАПО)**, що включає дев'ять членів — Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Молдову, Казахстан, Киргизію, Росію, Таджикистан і Туркменістан, функціонує у рамках **Євразійської патентної конвенції** і з 1997р. видає **євразійські патенти**. Україна та Грузія підписали, але досі не ратифікували Конвенцію про ЄАПО від 9 вересня 1994р.;

❖ Угода про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав від 24 вересня 1999р. (ратифікована Україною 27 січня 1995р., діє з травня 1995р.);

❖ Угода про заходи з охорони промислової власності та створення Міждержавної ради з питань охорони промислової власності (ратифікована Україною 12 березня 1993р.);

❖ Угода про співробітництво по припиненню правопорушень у сфері інтелектуальної власності від 6 березня 1998р. (ратифікована Україною 21 вересня 2000р.);

❖ Угода про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів від 4 червня 1999р.³⁷;

❖ Угода про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних зазначень від 4 червня 1999р. (ратифікована Україною 21 вересня 2000р. із застереженнями);

❖ Правила митного контролю за переміщенням через митний кордон товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, прийняті на засіданні Ради Голів урядів держав СНД у Москві 28 вересня 2001р. та підписані Україною³⁸.

²⁵ Див.: Directory of Community legislation in force. Intellectual property law. — http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/reg/en_register_1720.html. Стислий зміст більшості з них див.: Інтелектуальна власність: словник-довідник, т.1, с.80-83. Див. також розділ 3 аналітичної доповіді.

²⁶ Council Directive 87/54/EEC of 16 December 1986 on the legal protection of topographies of semiconductor products.

²⁷ Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs.

²⁸ Council Directive 92/100/EEC of November 1992 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property.

²⁹ Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission.

³⁰ Council Directive 93/98/EEC of October 1993 on harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights.

³¹ Council Regulation (EC) No 40/94 of December 1993 on the Community trade mark.

³² Council Regulation (EC) No 2100/94 of July 1994 on Community plant variety rights.

³³ Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases.

³⁴ Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions.

³⁵ Directive 98/71/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 1998 on the legal protection of designs.

³⁶ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society.

³⁷ Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №2292 від 13 грудня 1999р. із застереженнями.

³⁸ Див.: Україна підписалась. — <http://www.MIGnews.com.ua>, 28 сентября 2001г.

Аналіз стану справ у цій галузі дозволяє зробити висновок про те, що основний напрям взаємодії України з ЄС зараз зосереджений на виконанні Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС) від 14 червня 1994р. (чинна з 1 березня 1998р.), що містить зобов'язання України (стаття 50 та додаток III) до 1 березня 2003р. забезпечити рівень охорони прав на всі об'єкти інтелектуальної власності, аналогічний існуючому в ЄС. У той же період Україна має приєднатися до шести багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність, вказані в п.1 додатку III, — виконання якого було завершено 20 вересня 2001р. приєднанням України до Римської конвенції 1961р. про охорону прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. З усіх конкретних зобов'язань додатку III УПС залишається невиконаним лише п.2 про приєднання України до Женевського акту 1991р. Міжнародної конвенції про захист нових рослин (UPOV). Гармонізація українського законодавства з внутрішніми нормативними актами ЄС з питань охорони інтелектуальної власності (в тій частині, в якій вони не дублюють чинні глобальні правила в цій сфері) потребуватиме значно більш тривалого періоду та має здійснюватися на основі спеціальних заходів, передбачених Програмою інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000р.³⁹

Угоди в межах СНД, що укладаються останнім часом (зокрема, про заходи щодо попередження та припинення використання неправдивих товарних знаків та географічних позначень та про співробітництво по припиненню правопорушень у сфері інтелектуальної власності) також підписуються відповідно до чинних міжнародних конвенцій і договорів, зокрема — передбачених Угодою ТРІПС, і таким чином сприяють вступу її учасників до СОТ.

Оцінюючи процес входження України до регіональних структур регулювання охорони інтелектуальної власності, можна зробити висновок про наявність у

ньому як позитивних моментів, так і невирішених проблем. Серед останніх — невизначеність позиції України щодо стосунків з Євразійською патентною організацією, відсутність пророблених на перспективу програм взаємодії з Європейським патентним відомством та адаптації до європейської патентної системи, а також до системи Відомства з гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС).

1.4 ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВАМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Україна має двосторонні угоди про охорону інтелектуальної (промислової) власності з Австрією, Білоруссю, Грузією, Росією, Таджикистаном, Узбекистаном, а також статті щодо інтелектуальної власності в інших угодах — з Азербайджаном, Болгарією, Вірменією, В'єтнамом, Ізраїлем, Канадою, Киргизією, Молдовою, США, Хорватією, Швейцарією, Швецією та ін. На міжвідомчому рівні такі угоди чинні з Болгарією, Казахстаном, Німеччиною, Польщею, Угорщиною, Чехією та ін.

Проте домінуюче значення для розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні мають, безперечно, відносини з США. Сьогодні ці відносини регулюються низкою договірно-правових документів, до яких належить наступне:

❖ Угода про торговельні відносини між Україною і Сполученими Штатами Америки від 6 травня 1992р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України №2474-12 від 18 червня 1992р.), стаття VIII якої визначила прийняття Україною законодавчих актів стосовно надання правової охорони об'єктам інтелектуальної власності;

❖ Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про співробітництво у сфері науки та технологій від 5 червня 2000р. (ратифікована Законом України №2494-III від 7 червня 2001р.), яка містить спеціальний додаток "Інтелектуальна власність"⁴⁰.

❖ Українсько-американська спільна програма дій по боротьбі з нелегальним виробництвом оптичних носіїв інформації (червень 2000р.)⁴¹.

На процеси розвитку захисту інтелектуальної власності в Україні надзвичайно великий вплив має тиск, який справляє на Україну США в цьому питанні, та який набув нової якості в 2001р. В арсеналі методів цього тиску слід відзначити такі:

❖ 13 березня 2001р. Україну було внесено до розділу "Пріоритетна іноземна країна"⁴² так званого "Списку 301", згідно з яким Офіс торгового представника США визначає країни, "що не забезпечують адекватний та ефективний захист прав інтелектуальної власності або відмовляються від надання справедливого і рівноправного доступу на ринок американським товарам, пов'язаним з використанням прав інтелектуальної власності".

³⁹ Див. розділ 3 аналітичної доповіді.

⁴⁰ В додатку, зокрема, йдеться: "Сторони повинні гарантувати адекватний та ефективний захист інтелектуальної власності, створеної або наданої в рамках цієї Угоди та відповідних імплементаційних домовленостей. Сторони погоджуються своєчасно повідомляти одна одній про будь-які твори, авторські права на які забезпечені, або винаходи, що є результатом діяльності в рамках даної Угоди, а також вживати заходів щодо своєчасного захисту прав на таку інтелектуальну власність".

⁴¹ Текст програми не публікувався.

⁴² Priority Foreign Country.

❖ 7 серпня 2001р. Уряд США в якості попереднього заходу прийняв рішення про призупинення спеціального статусу безмитної торгівлі з Україною в зв'язку з нездатністю України зупинити незаконне виробництво оптичних носіїв інформації, зокрема, компакт-дисків (CD, CD-ROM, DVD) і 24 серпня 2001р. реалізував це рішення. Американське торговельне представництво відзначило, що Україна — найкрупніший експортер нелегальної оптичної медіа-продукції, у зв'язку з чим американська промисловість зазнає щорічних збитків у розмірі \$200 млн.⁴³, хоча ця цифра ставиться в Україні під сумнів⁴⁴.

❖ 20 серпня 2001р. США оголосили про свій намір запровадити санкції проти України з огляду з невіршенням нею питання про вдосконалення законодавчої бази щодо захисту прав інтелектуальної власності⁴⁵. За даними Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, в разі застосування санкцій з боку США, мінімальні втрати експортерів становитимуть \$200 млн. Втрати від економічних санкцій з боку США понесуть експортери металургійної і хімічної галузей. А за словами першого віце-спікера Верховної Ради України В. Медведчука, у випадку запровадження санкцій збитки українських підприємств металургійної промисловості оцінюватимуться приблизно в \$393 млн. на рік, втрати легкої промисловості можуть скласти близько \$100 млн., хімічної — близько \$35 млн. Україна може втратити також близько 40 тис. робочих місць⁴⁶. За іншими оцінками, збитки України можуть сягнути близько \$500 млн.⁴⁷

❖ США висунули вимогу прийняття Україною Закону “Про особливості підприємницької діяльності у сфері виробництва, експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування”.

❖ Крім того, США попередили Україну про необхідність активного забезпечення захисту прав інтелектуальної власності на інші товари, включаючи фармацевтичну продукцію.

Двосторонні договірно-правові відносини відіграють важливу стимулюючу роль у вдосконаленні української системи охорони інтелектуальної власності. Водночас, окремі елементи цих відносин з США містять у собі значний елемент політичного тиску на Україну.

ВИСНОВКИ

Велике значення охорони інтелектуальної власності для розвитку України зумовлюється винятковою роллю інтелектуального капіталу в становленні світової економіки XXI століття, яка базуватиметься на знаннях. Воно визначається обраною Україною стратегією інноваційного соціально-економічного

розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального капіталу.

Вирішення проблеми охорони інтелектуальної власності в сучасному світі відбувається в умовах, коли в основному вже сформувалася глобальна система регулювання охорони інтелектуальної власності — з центральним місцем у ній Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Світової організації торгівлі. Базові характеристики цієї глобальної системи мають враховуватися будь-якою країною світу, яка намагається реалізувати інноваційну модель розвитку.

Україна протягом останніх років значно активізувала процес свого входження до світових структур, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею більшості міжнародних конвенцій та договорів у цій сфері. Однак, її участь у зазначеній глобальній системі все ще є недостатньою. Головними проблемами є відсутність членства в СОТ, участі в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС), та незавершеність приєднання до ряду нових конвенцій і договорів у сфері охорони інтелектуальної власності.

Зважаючи на пріоритет інтеграції України в європейські структури, велике значення для ефективно охорони інтелектуальної власності має процес входження України до регіональних європейських структур регулювання цієї сфери. В цьому процесі наявні як позитивні моменти, так і невіршені проблеми. Серед невіршених проблем найбільш гострими є невизначеність позиції України щодо стосунків з Євразійською патентною організацією, відсутність пророблених на перспективу програм взаємодії з Європейським патентним відомством та адаптації до європейської патентної системи й системи Відомства з гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС).

Важливу стимулюючу роль у вдосконаленні української системи охорони інтелектуальної власності відіграють двосторонні договірно-правові відносини України з іншими державами, що включають двосторонні угоди щодо охорони інтелектуальної (промислової) власності. Домінуючу роль на сьогодні тут відіграють відносини з США, які несуть в собі значний елемент політичного тиску на Україну. Водночас, ці відносини стали потужним чинником, що стимулює розвиток системи охорони інтелектуальної власності в Україні. ■

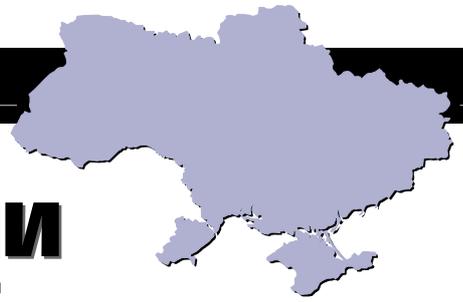
⁴³ Украина защитит интеллектуальную собственность. — <http://www.MIGnews.com.ua/event>, 5 сентября 2001г.

⁴⁴ Максимальний обсяг виробництва українськими підприємствами, що звинувачуються в піратстві, становить лише 1,6% від загальноєвропейського обсягу виробництва компакт-дисків та 0,4% — світового. Див.: Романюк О. Захист авторських прав: панацея чи кийок? — День, 16 серпня 2001р., с.5. За даними Державного департаменту інтелектуальної власності України, максимальна потужність п'яти українських заводів з виготовлення компакт-дисків становить лише третину від тих значень (100-70-40 млн.), що вказуються у звинуваченнях України, і це породжує сумніви в розмірах збитків виробників США. Див.: Державний департамент інтелектуальної власності інформус. — Світ, №35-36, вересень 2001р., с.4-5.

⁴⁵ Такі санкції передбачають запровадження загороджувального мита величиною до 100% на продукцію текстильної, хімічної, металургійної промисловості та ін.

⁴⁶ Інтерфакс-Україна, 9 октября 2001г.

⁴⁷ США отложили торговые санкции против Украины за пиратство. — <http://wd.org.ua/index.php?news=23721425>, 28 сентября 2001г.

2. СИСТЕМА ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Протягом останнього десятиріччя в Україні досить інтенсивно відбувалося становлення системи охорони інтелектуальної власності. Ця система охоплює інституційні (законодавчі, організаційні), економічні, політичні, гуманітарні (освітні, культурні, морально-психологічні) чинники та механізми, що перебувають у тісній взаємодії. Процес її становлення ще далекий від завершення. Водночас, можна констатувати, що основи законодавчого забезпечення діяльності системи вже закладені, і це створює простір для поступового розвитку інших її важливих компонентів.

У цьому розділі аналізуються основні напрями становлення системи охорони інтелектуальної власності в Україні, її сучасний стан і структура, а також найважливіші перспективні напрями її розвитку, окреслені вже прийнятими державними документами та рішеннями.

2.1 ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Після здобуття незалежності в 1991р. Україна отримала лише окремі фрагменти системи охорони інтелектуальної власності колишнього СРСР, які, до того ж, потребували докорінної перебудови відповідно до принципів ринкової економіки та стратегії входження країни до світового економічного, політичного й соціокультурного простору.

Механізми охорони інтелектуальної власності в Україні на початку 1990-х років характеризувалися наступними рисами:

- ❖ обмеженням законодавчим полем, що складалося, головним чином, з кількох десятків статей Цивільного кодексу 1963р.⁴⁸, які значною мірою не відповідали чинним міжнародним нормам і відбивали засади виняткової ролі держави в економіці;

- ❖ вкрай нерозвинутою інфраструктурою: уся патентно-інформаційна база колишнього Держпатенту СРСР⁴⁹ стала власністю Російської Федерації;

- ❖ браком відповідних фахівців, здатних працювати на високому професійному рівні;

- ❖ відсутністю в суспільстві традицій поваги до приватної власності в цілому, а тим більше — поваги до такого “ефемерного” в очах багатьох явища, як інтелектуальна власність.

Перший етап становлення системи охорони інтелектуальної власності в Україні (1991-1994рр.), зважаючи

на окреслений вище стан справ, став періодом закладення її найнеобхідніших законодавчих основ та створення базових організаційних структур. Цей процес розвивався за наступними напрямками.

- ❖ **Підтвердження участі України в міжнародних угодах з питань охорони інтелектуальної власності:** в Паризькій конвенції про охорону промислової власності, Мадридській угоді про міжнародну реєстрацію знаків, Договорі про патентну кооперацію, а також у Всесвітній конвенції про авторське право⁵⁰.

- ❖ **Прийняття, з урахуванням міжнародних регулятивних норм, низки спеціальних законів України щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах:** “Про охорону прав на сорти рослин” (21 квітня 1993р.), “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” (15 грудня 1993р.), “Про охорону прав на промислові зразки” (15 грудня 1993р.), “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” (15 грудня 1993р.), “Про авторське право і суміжні права” (23 грудня 1993р.), а також Указу Президента України “Про Тимчасове положення про правову охорону об’єктів промислової та раціоналізаторських пропозицій в Україні” (№479/92, 18 вересня 1992р.).

- ❖ **Внесення положень про охорону інтелектуальної власності до інших законів, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності:** “Про власність” (7 лютого 1991р.) — розділ “Правове інтелектуальна власність” “Про зовнішньоекономічну діяльність” (16 квітня 1991р.), Митний кодекс України (12 грудня 1991р.), Основи законодавства України про культуру

⁴⁸ Статті 472-513 розділу IV “Авторське право”, статті 514-516 розділу V “Право на відкриття” та статті 517-523 розділу VI “Винахідницьке право”. Процедурні питання нормувалися статтями Цивільного процесуального кодексу.

⁴⁹ Державне патентне відомство СРСР припинило свою діяльність з 1 грудня 1991р.

⁵⁰ Див. розділ 1 аналітичної доповіді.

(14 лютого 1992р.), “Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” (18 лютого 1992р.), “Про інформацію” (2 жовтня 1992р.), “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (16 листопада 1992р.), “Про науково-технічну інформацію” (25 червня 1993р.), “Про телебачення і радіомовлення” (21 грудня 1993р.), “Про захист інформації в автоматизованих системах” (5 липня 1994р.) та ін.

❖ **Прийняття низки нормативних документів, що захищають економічні інтереси творчих працівників** — постанови Кабінету Міністрів України “Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва” (№108, 3 березня 1992р.), “Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва” (№784, 18 листопада 1994р.).

❖ Створення в 1992р. у складі Комітету з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів України на базі Патентного фонду України **Державного патентного відомства України**, що почало виконувати функції центрального органу державної виконавчої влади у сфері охорони промислової власності⁵¹.

❖ Створення в 1992р. на базі Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав **Державного агентства з авторських і суміжних прав**⁵².

Другий етап становлення системи охорони інтелектуальної власності в Україні (1995-1999рр.) був обумовлений двома чинниками. По-перше, запровадженням курсу на радикалізацію соціально-економічних реформ в країні (жовтень 1994р.). По-друге, прийняттям Україною низки важливих міжнародних зобов'язань, що безпосередньо включали заходи із впровадження міжнародних стандартів охорони інтелектуальної власності, — укладенням Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС та початком з 1995р. переговорного процесу про набуття повноправного членства в Світовій організації торгівлі. Цей етап характеризувався наступним:

❖ **Помітним розширенням міжнародно-правової основи охорони інтелектуальної власності в країні** — за рахунок приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин, Договору про закони щодо товарних знаків, Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів для цілей патентних

процедур, Найробського договору про охорону олімпійського символу, Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм⁵³.

❖ **Закріпленням у 1996р. в Конституції України гарантій захисту інтелектуальної власності** (статті 41, 54).

❖ **Подальшим розвитком спеціального національного законодавства з виходом його на ряд нових, не традиційних для України сфер регулювання** — за рахунок прийняття законів України “Про захист від недобросовісної конкуренції” (7 червня 1996р.), “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” (5 листопада 1997р.), “Про охорону прав на позначення походження товарів” (16 червня 1999р.). В той же час були внесені суттєві зміни та доповнення до вже чинного законодавства з метою його вдосконалення⁵⁴.

❖ **Істотним розширенням регулювання окремих питань охорони інтелектуальної власності в законах, що нормують різноманітні аспекти творчої діяльності.** А саме: в законах України “Про наукову і науково-технічну експертизу” (10 лютого 1995р.), “Про інформаційні агентства” (28 лютого 1995р.), “Про рекламу” (3 липня 1996р.), “Про видавничу діяльність” (5 червня 1997р.), “Про систему Громадського телебачення і радіомовлення України” (18 липня 1997р.), “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” (23 вересня 1997р.), “Про професійних творчих працівників і творчі союзи” (7 жовтня 1997р.), “Про кінематографію” (13 січня 1998р.).

❖ **Запровадженням порядку державної реєстрації прав автора** на твори науки, літератури та мистецтва⁵⁵.

❖ **Здійсненням перших спроб врегулювати такі актуальні й болючі для України питання, як розповсюдження аудіовізуальних творів і примірників фонограм**⁵⁶.

❖ **Завершенням створення та офіційним відкриттям 22 жовтня 1999р. відомчої патентної бібліотеки Державного патентного відомства України**, що здійснює функції патентно-інформаційного забезпечення фізичних і юридичних осіб національною та зарубіжною патентною документацією.

❖ **Спробою інтегрувати в єдину систему два основних блоки регулювання охорони інтелектуальної власності — авторського права й промислової власності** та створенням нині діючого Міністерства освіти і науки України, до компетенції якого віднесено управління системою охорони інтелектуальної власності.

⁵¹ Постанова Кабінету Міністрів України “Про створення Державного патентного відомства” №29 від 27 січня 1992р.

⁵² Постанова Кабінету Міністрів України “Про створення Державного агентства України з авторських і суміжних прав” №154 від 25 березня 1992р., що була чинна до 1999р. Нині його функції виконує Українське агентство з авторських і суміжних прав.

⁵³ Див. розділ 1 аналітичної доповіді. В дужках наведені роки прийняття відповідних законодавчих рішень, а не дати фактичного початку участі в зазначених договорах і конвенціях.

⁵⁴ Закони України “Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності” (28 лютого 1995р.), “Про внесення змін до Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” (16 червня 1999р.).

⁵⁵ Постанова Кабінету Міністрів України “Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва” №532 від 18 липня 1995р.

⁵⁶ Указ Президента України “Про впорядкування торгівлі деякими підкацизними товарами, зв'язаними з використанням аудіовізуальних творів та примірників фонограм” №491 від 20 травня 1998р., Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Правил роздрібної торгівлі примірниками аудіовізуальних творів і фонограм” №1209 від 4 листопада 1997р.

Указом Президента України “Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України” №250 від 13 березня 1999р. передбачалося створити Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності на базі Міністерства України у справах науки і технологій, Державного патентного відомства України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав, що ліквідувалися. Указом Президента України (№987 від 13 серпня 1999р.) було затверджене Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності.

Але Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності не зміг забезпечити ефективне функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності; не була створена організаційна структура, здатна належним чином виконувати всі функції діючого патентного відомства. У зв'язку з цим, Президент України підписав Указ “Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади” №1573 від 15 грудня 1999р., який зупинив дію Указу Президента України №250 від 13 березня 1999 р. і постановив утворити Міністерство освіти і науки України — на базі Міністерства освіти України та Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, що ліквідувалися.

Третій етап становлення системи охорони інтелектуальної власності в Україні розпочався у 2000р. Він пов'язаний із завершенням кризового періоду розвитку економіки України та проголошеними стратегічними планами переходу на інноваційну модель розвитку⁵⁷. Суттєвий вплив на нього справляють прийняття у вересні 2000р. Програми інтеграції України до Європейського Союзу, активізація політики щодо приєднання України до СОТ⁵⁸, а також помітний тиск на Україну в цьому питанні з боку США⁵⁹. Характерними особливостями третього етапу є наступні:

❖ **Посилення комплексного підходу до вдосконалення охорони інтелектуальної власності**, про що свідчать, зокрема, Указ Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” №285 від 27 квітня 2001р. та Програма розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр., ухвалена 22 грудня 2000р. на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України.

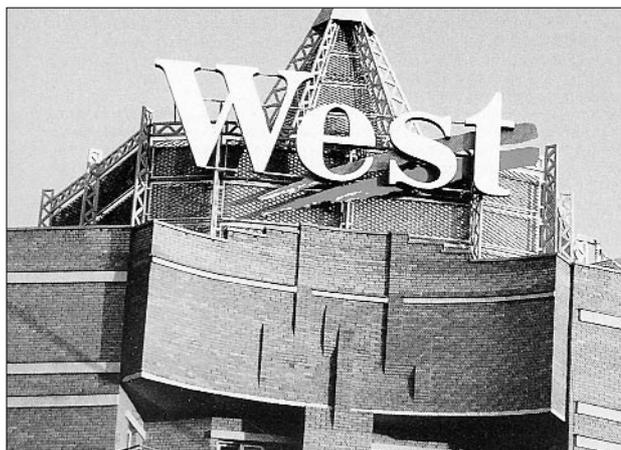
❖ **Інтенсифікація участі України в системі міжнародних конвенцій і договорів з інтелектуальної власності** (з акцентом на найновітніші міжнародні регулюючі норми, що включають так звані Інтернет-договори ВОІВ 1996р.) — Договори Всесвітньої

організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми та про авторське право, прийняті Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996р. Забезпечена участь України в Протоколі до Мадридської Угоди про міжнародну реєстрацію знаків, в Ніщській угоді про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків і Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення.

❖ **Активізація процесу приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм**, особливо стосовно модернізації і розширення спектру регулювання авторських прав — за рахунок, насамперед, включення до нього нових об'єктів, пов'язаних з новими засобами комунікацій і відтворення інформації, запровадження значно більшої цивільно-правової, адміністративної і кримінальної відповідальності за порушення авторських прав (таблиця “Найважливіші нормативно-правові акти України з питань охорони інтелектуальної власності, прийняті протягом 2000-2001рр.”).

❖ **Концентрація заходів з охорони інтелектуальної власності на вирішенні питань забезпечення авторських прав у сфері виробництва та розповсюдження оптичних дисків для лазерних систем зчитування, комп'ютерного програмного забезпечення, незаконного виробництва й розповсюдження аудіовізуальної продукції.**

Таким чином, становлення й розвиток системи охорони інтелектуальної власності в Україні характеризуються наступними рисами: поетапним розширенням сфери її регулюючої дії; зростаючою адаптацією до міжнародних норм регулювання; посиленням концентрації на тих об'єктах охорони, що зазнають найбільшого впливу новітніх технологій; запровадженням комплексного підходу до вирішення існуючих проблем.

⁵⁷ Див.: Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004рр. Послання Президента України до Верховної Ради України 2000р., Київ, 2001, с.70. В рамках реалізації цього курсу 11 липня 2001р. було прийнято Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, стаття 7 якого визначає такі пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2006р.: (1) фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гуманітарних наук; (2) проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства; (3) збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток; (4) новітні біотехнології; діагностика і методи лікування найпоширеніших захворювань; (5) нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства; (6) новітні технології та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості та агропромисловому комплексі; (7) нові речовини і матеріали.

⁵⁸ Див. підрозділ 2.3 аналітичної доповіді.

⁵⁹ Див. підрозділ 1.4 аналітичної доповіді.

Найважливіші нормативно-правові акти України з питань охорони інтелектуальної власності, прийняті протягом 2000-2001рр.

Назва закону	Основний зміст
Закон України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм” №1587-III від 23 березня 2000р., зі змінами, внесеними згідно із Законом №2122-III від 7 грудня 2000р., Кодексом №2341-III від 5 квітня 2001р.	Запроваджує (з жовтня 2000р.): регулювання випуску, експорту та імпорту примірників аудіовізуальних творів і фонограм шляхом ведення системи перевірок наявності прав і надання дозволів на використання вказаних творів і фонограм через використання контрольних марок; контроль за виробництвом, оптовою і роздрібною торгівлею, експортом та імпортом компакт-дисків шляхом ведення Єдиного державного реєстру одержувачів контрольних марок; оперативний контроль за розповсюдженням відповідної продукції.
Нова редакція Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” №1771-III від 1 червня 2000р.	Запроваджує: порядок щодо так званого деклараційного патенту, що видається на короткий термін — шість років, і в спрощеному порядку; зміни щодо захисту прав на винаходи і корисні моделі. Враховує положення Директиви ЄС 1768/92 та Угоди ТРІПС.
Закон України “Про внесення змін до деяких Законів України з питань інтелектуальної власності” №2188-III від 21 грудня 2000р.	Удосконалює організацію надання прав на об’єкти промислової власності, адміністративні процедури розгляду спірних питань та порядок використання зборів, що стягуються в цій сфері.
Закон України “Про захист економічної конкуренції” №2210-III від 11 січня 2001р.	Впроваджує удосконалені механізми захисту конкуренції; містить статтю про узгоджені дії стосовно інтелектуальної власності.
Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об’єкти права інтелектуальної власності” №2362-III від 5 квітня 2001р. (зі змінами, внесеними згідно з Кодексом №2341-III від 5 квітня 2001р.; набув чинності 1 вересня 2001р.)	Вносить зміни до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу про адміністративні правопорушення України*, Митного кодексу України**, що посилюють відповідальність за порушення у сфері інтелектуальної власності та узгоджують режим санкцій за них в Україні з вимогами Угоди ТРІПС (розділ 5 частини III); санкції включають такі заходи, як позбавлення волі, великі штрафні санкції, конфіскація незаконно виготовленої продукції, обладнання та матеріалів.
Кримінальний кодекс України , №2341-III від 5 квітня 2001р. (набув чинності 1 вересня 2001р.)	Містить статтю 176 “Порушення авторського права і суміжних прав”, статтю 177 “Порушення прав на об’єкти промислової власності” та статтю 229 “Незаконне використання товарного знака”, що встановлюють заходи кримінальної відповідальності згідно з розділом 5 частини III Угоди ТРІПС. Передбачає штрафи від 100-1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, арешт на термін до шести місяців, виправні роботи на термін до двох років, громадські роботи на термін 100-200 годин, конфіскацію, позбавлення волі до двох років, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на термін до трьох років.
Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про авторське і суміжні права” (1994р.) №2627-III від 11 липня 2001р.,	Містить норми, передбачені договорами ВОІВ 1996р., відповідає нормам Угоди ТРІПС щодо авторського та суміжних прав (розділ 1 частини II); забезпечує вжиття органами судової влади негайних та ефективних тимчасових заходів стосовно захисту цих прав (розділ 3 частини III Угоди ТРІПС); забезпечує ретроактивний захист як у сфері авторського, так і суміжних прав; містить норму про термін захисту в 70 років після смерті автора, замість 50 (відповідно до норм ЄС); враховує положення Директиви Ради ЄС 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991р. та Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 96/9/ЄС від 11 березня 1996р.
Закон України “Про особливості підприємницької діяльності у сфері виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування” ; має бути прийнятий найближчим часом	Встановлює систему ліцензування всіх операцій, пов’язаних із виробництвом, експортом та імпортом у цій сфері; легалізує систему перевірок відповідних заводів без попередження; встановлює законодавчу вимогу позначення продукції CID-кодом — спеціальним ідентифікаційним кодом, який, разом із дозволом на виробництво дисків, надається виробникові дисків з метою визначення (ідентифікування) цього виробника та вироблених ним дисків.
Указ Президента України “Про захист документів і товарів голографічними захисними елементами” №1239 від 15 листопада 2000р.	Запроваджує в Україні з 1 січня 2001р. захист документів і товарів голографічними захисними елементами відповідно до Переліку документів і товарів, що підлягають захисту голографічними захисними елементами.
Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Методики оцінки вартості майна під час приватизації” №1554 від 12 жовтня 2000р.	Визначається назвою постанови.
Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження положень з питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм” №1555 від 13 жовтня 2000р.	Встановила порядок виробництва, зберігання, продажу контрольних марок; маркування примірників аудіовізуальних творів і фонограм; порядок знищення немаркованих виробів; запровадила заборону на переміщення через митний кордон немаркованих компакт-дисків.
Постанова Кабінету Міністрів України “Про перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню у 2001р.” №1911 від 28 грудня 2000р.	Запроваджує ліцензування імпорту матриць і форм для виготовлення оптичних дисків.

Назва закону	Основний зміст
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо виконання українсько-американської спільної програми дій по боротьбі з нелегальним виробництвом оптичних носіїв інформації” №264 від 22 березня 2001р.</p>	<p>Визначає утворення спеціальних підрозділів боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності; встановлює фінансування експертних установ для проведення експертизи оптичних носіїв інформації; передбачає внесення до переліку товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню й ліцензуванню, нової товарної позиції — “Оптичний полікарбонат”.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до переліку органів ліцензування” №410 від 28 квітня 2001р., затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №1698 від 14 листопада 2000р.</p>	<p>Визначає Міністерство освіти і науки України у якості органу ліцензування господарської діяльності зі ввезення, вивезення та виготовлення оптичних дисків із записом на них інформації.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про Порядок присвоєння спеціального ідентифікаційного коду для оптичних дисків для лазерних систем зчитування” №411 від 28 квітня 2001р.</p>	<p>Встановлює наступне: господарська діяльність з виготовлення оптичних дисків для лазерних систем зчитування провадиться за наявності відповідних ліцензій і спеціальних ідентифікаційних кодів, що присвоюються виготовлювачам оптичних дисків; під час видачі ліцензії орган ліцензування присвоює виготовлювачу спеціальний ідентифікаційний код; виготовлювач зобов'язаний проставляти спеціальний ідентифікаційний код на кожному оптичному диску під час його виготовлення. Встановлює, що власник інформації або утримувач авторського та/або суміжних прав (нерезидент) має право на замовлення виготовлення оптичних дисків в Україні за умови випуску цих дисків в обіг за межами України, лише за наявності у виготовлювача ліцензії на виготовлення оптичних дисків, спеціального ідентифікаційного коду та надання виготовлювачу міжнародного ідентифікаційного коду замовника. У цьому випадку на оптичному диску проставляється міжнародний ідентифікаційний код замовника та спеціальний ідентифікаційний код виготовлювача; перелік міжнародних ідентифікаційних кодів публікується в офіційних виданнях органом ліцензування.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об’єкти інтелектуальної власності” №412 від 28 квітня 2001р.</p>	<p>Встановлює, що митні органи здійснюють контроль за переміщенням товарів, які містять об’єкти інтелектуальної власності, за наявності цих товарів у реєстрі, який складається Державною митною службою України на підставі заяв правовласників або їх представників, і містить інформацію, що дає змогу митним органам запобігати переміщенню товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності; реєстрація здійснюється на шість місяців або один рік; за реєстрацію товарів, що містять об’єкти інтелектуальної власності, за продовження терміну дії реєстрації, а також за внесення змін до реєстру таких товарів справляються митні збори в розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про комісію з проведення перевірок підприємств-виробників оптичних дисків та порядку проведення цих перевірок” №414 від 28 квітня 2001р.</p>	<p>У разі включення об’єкта інтелектуальної власності до реєстру, правовласник або його представник має право протягом терміну реєстрації звернутися до будь-якого митного органу з мотивованим клопотанням про зупинення митного оформлення об’єкту інтелектуальної власності, стосовно якого є достатні підстави вважати, що він переміщується через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності цього правовласника.</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку використання і здійснення контролю за дотриманням прав на об’єкти інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування” №1149 від 7 вересня 2001р.</p>	<p>Встановлює, що комісія є тимчасовим міжвідомчим органом, завдання якої полягає у проведенні перевірок дотримання підприємствами-виробниками оптичних дисків авторських і суміжних прав на фонограми, що належать особам, які доручили захист своїх прав Міжнародній федерації індустрії звукозапису (<i>IFPI</i>), та/або інших авторських чи суміжних прав, а також складанні звіту про результати проведення цих перевірок. До складу комісії входять представники Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики і підприємництва, Міністерства юстиції України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державної митної служби України, Служби безпеки України. До складу робочих груп можуть входити представники <i>IFPI</i>, громадських організацій та іноземні експерти.</p>
<p>Наказ Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Положення про Перелік видових назв товарів” №583 від 12 грудня 2000р.</p>	<p>Впроваджує дозвільну систему: дозвіл на провадження діяльності, пов’язаної з використанням об’єктів авторського та/або суміжних прав на всіх стадіях виготовлення та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування. Встановлює єдині вимоги до провадження зазначеної діяльності та здійснення контролю за дотриманням законодавства. Передбачає використання CID-коду. Встановлює перелік назв товарів, що не можуть бути предметом реєстрації з метою отримання виняткових прав на них, внаслідок їх поширеності та перетворення на назву певного виду товару як такого.</p>

* Нова редакція статті 51-2 "Порушення прав на об’єкт права інтелектуальної власності".

** Нова стаття 116-1 "Переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об’єкт права інтелектуальної власності".

2.2 СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

В процесі становлення й розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні відбувався прогресуючий процес її внутрішньої диверсифікації та якісного вдосконалення — відповідно до швидких змін в об'єктах регулювання авторського права та промислової власності.

Формування структури законодавчого регулювання охорони інтелектуальної власності

Станом на кінець вересня 2001р., в галузі охорони інтелектуальної власності в Україні діяли 37 законів і понад 100 підзаконних актів⁶⁰.

Система охорони інтелектуальної власності в Україні на сьогодні регулює:

❖ принаймні, 16 самостійних об'єктів авторського права в галузі науки, літератури та мистецтва, в т.ч.: (1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); (2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; (3) комп'ютерні програми; (4) бази даних; (5) музичні твори з текстом і без тексту; (6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; (7) аудіовізуальні твори; (8) твори образотворчого мистецтва; (9) твори архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва; (10) фотографічні твори, в т.ч. твори, виконані способами, подібними до фотографії; (11) твори ужиткового мистецтва, в т.ч. твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності; (12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; (13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті (1), та обробки фольклору, придатні для сценічного показу; (14) похідні твори; (15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори, за умови, що вони є результатом творчої праці за добром, координацією або впорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; (16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; (17) інші твори.

❖ три види суміжних прав: (1) виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів; (2) фонограми, відеограми; (3) передачі (програми) організацій мовлення.

❖ дев'ять видів промислової власності на: (1) винахід (засвідчується патентом), об'єктом якого можуть

бути певний продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини чи тварини) або спосіб; (2) корисну модель (засвідчується патентом), об'єктом якої може бути конструктивне виконання пристрою; (3) промисловий зразок (засвідчується патентом), об'єктом якого може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу; (4) сорт рослини (засвідчується патентом); (5) знак для товарів і послуг (засвідчується свідоцтвом), об'єктом яких можуть бути словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані в будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів; (6) фірмове найменування; (7) географічне позначення походження товару; (8) топографія інтегральних мікросхем; (9) науково-технічна інформація, об'єктом якої можуть бути результати науково-технічних, виробничих робіт та іншої науково-технічної діяльності, що зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення;

❖ захист від недобросовісної конкуренції.

Разом з тим, формування цієї системи все ще не є завершеним і не включає, зокрема, такі важливі аспекти, як охорона порід тварин, охорона раціоналізаторських пропозицій. Немає чітко пророблених правових норм охорони комерційної таємниці, ноу-хау, фольклору, народних художніх промислів і традиційних знань.

Організаційна структура органів у сфері охорони інтелектуальної власності⁶¹

Протягом останніх років в Україні сформувалася досить розгалужена організаційна структура органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері охорони інтелектуальної власності (схема "Система органів регулювання сфери інтелектуальної власності в Україні").

В структурі законодавчої гілки влади — Верховної Ради України, у складі Комітету з питань науки і освіти створений Підкомітет з питань інноваційної діяльності і захисту інтелектуальної власності.

В структурі судової гілки влади в 2000р. сформовані Колегія суддів Вищого господарського суду України з розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, апеляційні господарські суди з цих питань у складі господарських судів АР Крим, обласних судів, міст Києва та Севастополя⁶².

Структура органів виконавчої гілки влади охоплює наступні установи:

❖ Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності — постійно діючий орган при Кабінеті Міністрів України, створений у лютому 2000р. для координації діяльності органів виконавчої влади у сфері охорони інтелектуальної власності⁶³.

❖ Державний департамент інтелектуальної власності, створений у квітні 2000р. в складі Міністерства освіти і науки України. Його основними завданнями

⁶⁰ Державний департамент інтелектуальної власності інформує. — Світ, вересень 2001р., №35-36, с.5.

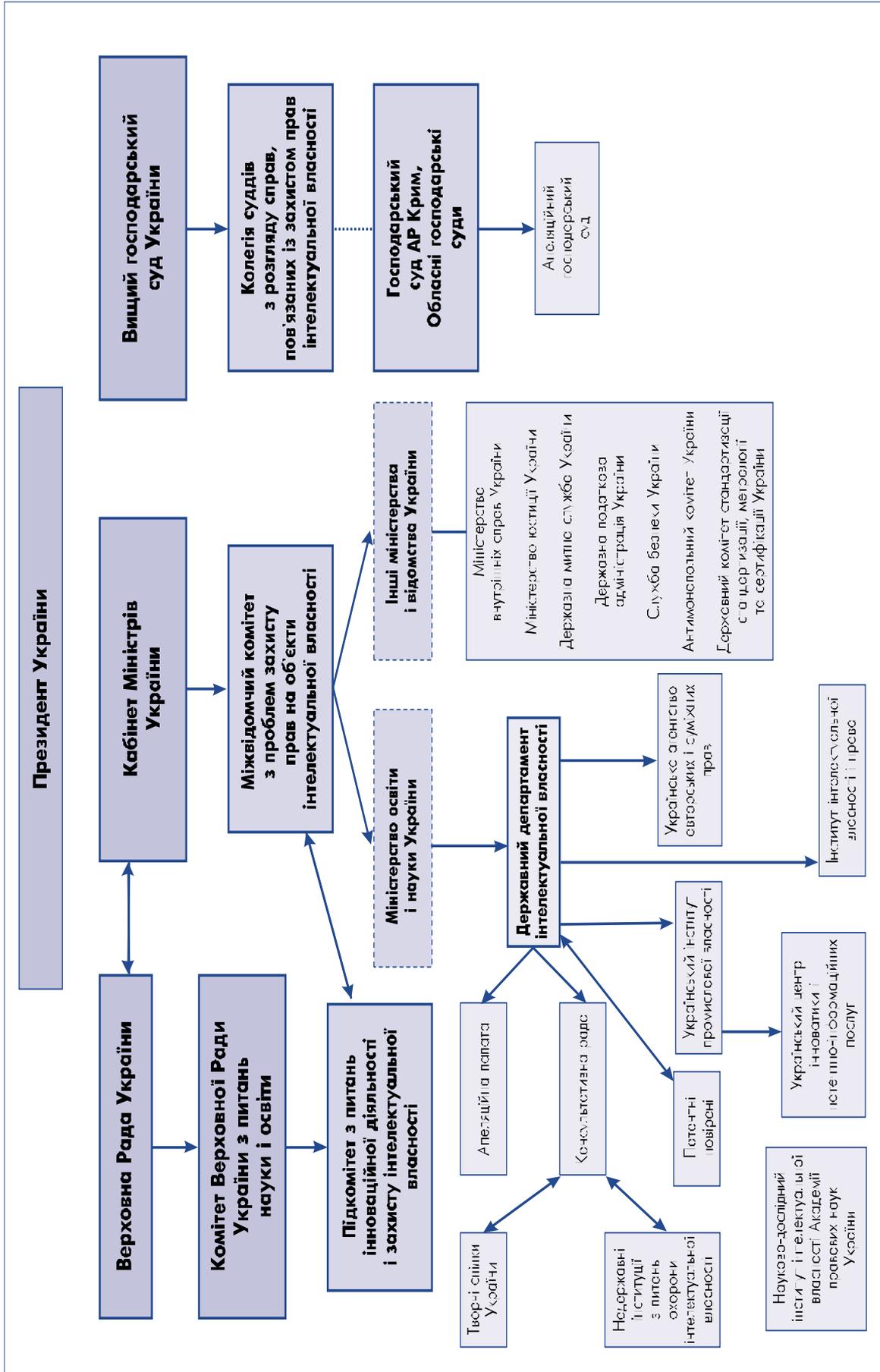
⁶¹ Джерело: веб-сайт Державного департаменту інтелектуальної власності, <http://www.spou.kiev.ua>.

⁶² Створені наказом Голови Вищого господарського суду України №19 від 26 липня 2001р.

⁶³ Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Міжвідомчого комітету з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності" №316 від 16 лютого 2000р.

СИСТЕМА ОРГАНІВ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ*

* Станом на жовтень 2021 р.

є наступні: участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; прогнозування та визначення перспектив і напрямів розвитку в сфері інтелектуальної власності; розроблення нормативно-правової бази функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності; організаційного забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності⁶⁴.

При Департаменті створено **Консультативну раду** з представників усіх творчих спілок України та відомих творчих діячів України. Створено також **Апеляційну палату** для розгляду в адміністративному порядку заперечень проти рішень за заявками на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем і позначення походження товарів⁶⁵.

❖ **Інші міністерства та відомства України, що діють у сфері охорони прав інтелектуальної власності**⁶⁶:

➤ **Антимонопольний комітет України** — є центральним органом, що забезпечує захист від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності⁶⁷.

➤ **Міністерство юстиції України** — бере участь у розробці законодавчих актів з питань інтелектуальної власності, координує законотворчу діяльність у цій сфері з іншими сферами законодавства та відповідає за його адаптацію до законодавства Європейського Союзу⁶⁸.

➤ **Міністерство внутрішніх справ України**⁶⁹ — здійснює заходи з попередження та викриття злочинів, пов'язаних з порушенням авторських і суміжних прав, бере участь у створенні та вдосконаленні необхідної для протидії цим порушенням законодавчої бази. Особливу увагу приділяє попередженню та викриттю фактів тиражування і розповсюдження контрафактної аудіовізуальної продукції, неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення, а також фактів виробництва та розповсюдження фальсифікованої продукції з незаконним використанням товарних знаків відомих вітчизняних і зарубіжних виробників. У 2001р. в структурі Державної служби боротьби з економічною злочинністю

створені підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності — як у центральному апараті, так і на регіональному рівні. Проводить в усіх регіонах комплексні перевірки суб'єктів господарювання в частині дотримання ними вимог нормативно-правових актів, що регламентують оптову та роздрібну торгівлю примірниками аудіо-візуальних творів і фонограм⁷⁰.

➤ **Державна податкова адміністрація України** — здійснює контроль за нарахуванням і сплатою податків при ввезенні та виробництві (складанні) аудіо- й відеопродукції на території України. На підставі чинного законодавства здійснює заходи з вилучення та знищення контрафактної продукції, що сприяє захисту інтелектуальної власності, в т.ч. авторських прав на аудіо- та відеопродукцію. Особливу увагу приділяє виявленню та знешкодженню підпільного виробництва⁷¹.

➤ **Державна митна служба України** — забезпечує реєстрацію переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, та здійснює комплекс передбачених законодавством заходів з недопущення переміщення через митний кордон України товарів, виготовлених з порушенням прав інтелектуальної власності⁷².

➤ **Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України** — здійснює державний контроль за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів, а також про рекламу в цій сфері⁷³.

➤ **Служба безпеки України** — бере участь у розробці та здійсненні заходів із захисту державних таємниць України; в передбаченому законодавством порядку сприяє підприємствам, установам, організаціям, підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України⁷⁴. Відповідно до указів Президента України, має створити спеціальні підрозділи боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності⁷⁵; несе відповідальність за державну політику голографічного захисту товарів і документів; здійснює державний контроль і координацію у цій сфері⁷⁶.

⁶⁴ Див. статтю голови Державного департаменту інтелектуальної власності України М.Паладія, вміщену в цьому журналі.

⁶⁵ У 2000р. до Апеляційної палати надійшло 109 заперечень (з них прийнято до розгляду 93), що на 26% більше, ніж у 1999р., на 50% — ніж у 1998р. та на 106% — ніж у 1997р. Див.: Державний департамент інтелектуальної власності України. Захист прав у сфері інтелектуальної власності. — <http://www.spou.kiev.ua/depart/statistics/2.htm>

⁶⁶ Див. матеріали заочного Круглого столу, вміщені в цьому журналі.

⁶⁷ Див. статтю першого заступника голови Антимонопольного комітету України О.Мельниченка, вміщену в цьому журналі.

⁶⁸ Указ Президента України "Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України" №1396 від 30 грудня 1997р. (зі змінами та доповненнями, внесеними указами Президента України №1019 від 15 вересня 1998р., №145 від 9 лютого 1999р., №934 від 31 липня 2000р.); Указ Президента України "Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади" №145 від 9 лютого 1999р.

⁶⁹ Інформаційний лист Головного управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України від 3 жовтня 2001р.

⁷⁰ Ця робота координується міжвідомчими робочими групами, створеними на рівні центральних міністерств і регіонів, до складу яких входять представники Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України.

⁷¹ Інформаційний лист голови Державної податкової адміністрації України М.Азарова від 1 жовтня 2001р.

⁷² Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності" №412 від 28 квітня 2001р. Див. також матеріали заочного Круглого столу, вміщені в цьому журналі.

⁷³ П.4 Положення про Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України, затвердженого Указом Президента України №926 від 26 липня 2000р.

⁷⁴ Стаття 24 Закону України "Про Службу безпеки України" №2229-ХІІ від 25 березня 1992р. (зі змінами, внесеними Законом №1381-14 від 13 січня 2000р.).

⁷⁵ Указ Президента України "Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні" №285 від 27 квітня 2001р.

⁷⁶ Указ Президента України "Про захист документів і товарів голографічними захисними елементами" №1239 від 15 листопада 2000р.

Важливу роль у структурі органів регулювання охорони інтелектуальної власності відіграють організації, що утворюють інфраструктуру діяльності в цій сфері:

❖ **Український інститут промислової власності (Укрпатент)** — державне підприємство; перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту інтелектуальної власності; є **основою інфраструктури охорони промислової власності в Україні**; здійснює наступні функції: приймання заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності; проведення експертизи цих заявок на відповідність їх умовам надання правової охорони; забезпечення державної реєстрації об'єктів промислової власності, змін їх правового статусу та офіційної публікації відповідних відомостей; здійснення державної реєстрації договорів про передачу права власності на об'єкти промислової власності, що охороняються в Україні, та договорів про видачу дозволу (ліцензійних договорів) на їх використання; інформаційне забезпечення функціонування державної системи охорони промислової власності; забезпечення фізичних та юридичних осіб інформацією про об'єкти промислової власності; формування фондів національної патентної документації в органах державної системи науково-технічної інформації України та ін⁷⁷.

❖ **Українське агентство з авторських і суміжних прав**⁷⁸ — є основною ланкою охорони авторських прав; належить до сфери управління Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту інтелектуальної власності; виконує наступні функції: забезпечення охорони авторських і суміжних прав правовласників України та інших країн і їх правонаступників на території України та за її межами; державна реєстрація прав авторів на твори науки, літератури та мистецтва; забезпечення фізичних і юридичних осіб інформацією про об'єкти авторських і суміжних прав; управління майновими правами авторів або їх правонаступників на колективній основі; надання допомоги авторам та іншим правовласникам авторських і суміжних прав в управлінні їх майновими правами та ін.

❖ **Інститут інтелектуальної власності і права** — створений у структурі Державного департаменту інтелектуальної власності на початку листопада 1999р. в Києві. Перший спеціалізований навчальний заклад цього напрямку, який надає можливість одержати другу вищу освіту за спеціальністю “Інтелектуальна власність” та підвищити кваліфікацію інженерів з винахідницької і раціоналізаторської роботи, кандидатів у патентні повірені, юристів, економістів, викладачів.

❖ **Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг** (філія Укрпатенту) — створений у 2001р. в м.Києві з метою сприяння інноваційній активності та надання допомоги учасникам інноваційного процесу у вирішенні питань, що стосуються

сфери промислової власності. В Центрі виконуються роботи за замовленнями, надаються консультації та інші види послуг, включаючи складання комплексу документів для подання заявки на одержання правової охорони об'єкту промислової власності в Україні та за її межами; даються відповіді на запити експертизи за поданими заявками; надається допомога в дотриманні інтересів правовласників при складанні договорів про передачу прав на об'єкти промислової власності, ліцензійних договорів на їх використання тощо⁷⁹.

❖ **Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності** — створений у складі Академії правових наук⁸⁰ і має стати спеціалізованою установою для проведення наукових досліджень у сфері інтелектуальної власності, участі в розробці проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності, підготовки експертних висновків із зазначених питань

До структури органів регулювання охорони інтелектуальної власності слід віднести і мережу недержавних організацій, що складається із двох груп:

❖ **Творчі спілки** — Національна спілка письменників України, Національна спілка театральних діячів України, Національна спілка кінематографістів України, Національна спілка художників України, Національна спілка майстрів народного мистецтва України, Національна спілка архітекторів України, Національна спілка композиторів України, Спілка фотохудожників України, Національна спілка журналістів України, Всеукраїнська спілка кобзарів, Спілка рекламистів України, Всеукраїнська музична спілка, Спілка дизайнерів України, Український фонд культури, Національна ліга українських композиторів.

❖ **Недержавні інституції, що спеціалізуються у сфері інтелектуальної власності:**

- Всеукраїнська асоціація патентних повірених;
- Коаліція з питань захисту прав інтелектуальної власності (*CIPR*)⁸¹;

⁷⁷ Див. статтю директора Українського інституту промислової власності А.Красовської, вміщену в цьому журналі.

⁷⁸ Див. статтю директора Українського агентства з авторських і суміжних прав С.Бондаренка, вміщену в цьому журналі.

⁷⁹ Див.: <http://www.spou.kiev.ua>.

⁸⁰ Постанова Кабінету Міністрів України "Про створення Науково-дослідницького інституту інтелектуальної власності" №582 від 29 травня 2001р.

⁸¹ Створена в 1999р. компаніями *Philip Morris International, United Distillers & Vintners/Diageo, Anheuser Busch Companies*, до яких згодом приєдналася *British American Tobacco* — з метою захисту прав інтелектуальної власності на території країн СНД та Балтії. В Україні Коаліцію представляє *The PBN Company*.

- Українська група Міжнародної асоціації з охорони промислової власності (AIPPI);
- Міжнародний центр правових проблем інтелектуальної власності (м.Київ)⁸²;
- Антипіратський союз України;
- Українська юридична група;
- Авторсько-правове товариство.
- Створюється громадська організація — Всеукраїнське агентство авторів⁸³.

Важливу роль у функціонуванні системи органів регулювання інтелектуальної власності відіграє **інститут патентних повірених**⁸⁴ — представників у справах інтелектуальної власності, які є незалежними та діють на підставі Положення про представників у справах інтелектуальної власності⁸⁵. Патентні повірені надають фізичним і юридичним особам послуги, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності, представляють їх інтереси перед Державним департаментом інтелектуальної власності та установами, що належать до сфери його управління, судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Аналіз структури органів з регулювання діяльності у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні дозволяє зробити висновок, що система державних і недержавних органів перебуває у завершальній фазі свого становлення та вже сьогодні, в принципі, здатна виконувати основні функції охорони інтелектуальної власності. Водночас, ефективність діяльності цієї системи буде значною мірою залежати від розвитку тих її компонентів, які, з одного боку, пов'язані із якісним збільшенням потужності та технічного оснащення інфраструктури охорони інтелектуальної власності, а з іншого — з розвитком недержавних установ регулювання діяльності у сфері інтелектуальної власності. Саме такі установи мають відігравати значно вагомішу роль у вирішенні ключових питань цієї сфери — як це має місце в розвинутих країнах з ринковою економікою.

2.3 ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Проведений аналіз стану системи охорони інтелектуальної власності в Україні показує, що зараз триває інтенсивний процес приведення її основних параметрів до міжнародних стандартів.

Через те, що цей процес не є завершеним, спеціальний інтерес представляє аналіз перспектив розвитку цієї сфери. Вони визначені наступними документами.

1. Указами Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”;

“Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 липня 2001р. “Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку” №640 від 20 серпня 2001р.; “Про додаткові заходи прискорення вступу до України до Світової організації торгівлі” №797 від 5 вересня 2001р.

2. Програмою розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр.

3. Планами підготовки законодавчих актів у Верховній Раді України.

4. Затвердженими програмами та планами робіт з адаптації законодавства до норм права Європейського Союзу, що розробляються з 2000р., а з 2001р. є складовою щорічного Плану дій щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до ЄС.

Указ Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”

Указ відзначається комплексним підходом до вирішення проблеми охорони інтелектуальної власності в країні. Він передбачає: розробку Кабінетом Міністрів України Програми державного сприяння охороні інтелектуальної власності, спрямованої на формування цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності та забезпечення ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; подальшу ратифікацію низки найважливіших міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності, включаючи **Женевський акт Гаазької конвенції про міжнародну реєстрацію промислових знаків** від 2 липня 1999р., **Договір про патентне право**, підписаний у Женеві 1 червня 2000р.; вдосконалення українського законодавства відповідно до вимог Угоди ТРІПС.

Згідно з Указом, передбачається прийняття комплексу нормативно-правових актів в галузі охорони інтелектуальної власності, включаючи закони про порядок набуття прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів; про вдосконалення порядку проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності, зокрема — скорочення термінів проведення експертизи заявок відповідно до термінів, що застосовуються в країнах-членах Європейських Співтовариств; запровадження механізмів державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах; нормативного врегулювання методики оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності та впорядкування оціночної діяльності у сфері інтелектуальної власності.

⁸² Створений науковцями Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України за підтримки Українського союзу промисловців і підприємців та правничої фірми “ЮРІС” і має функції проведення комплексних досліджень, підготовки кадрів найвищої кваліфікації у галузі охорони інтелектуальної власності, правового забезпечення реалізації державних програм у цій галузі, сприяння гармонізації українського законодавства з міжнародним, надання відповідного правового консалтингу тощо. Див.: Бошицький Ю. Інтелект потребує захисту. — Урядовий кур'єр, 12 липня 2001р., с.6; Бошицький Ю. Змагання інтелектів потребує правил гри. — Голос України, 7 липня 2001р., с.5.

⁸³ Указ Президента України “Про Всеукраїнське агентство авторів” №940 від 5 жовтня 2001р.

⁸⁴ Станом на червень 2001р., в Україні було зареєстровано 200 патентних повірених.

⁸⁵ Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України №545 від 10 серпня 1994р., діє у редакції Постанови №938 від 27 серпня 1997р.

Указом доручено створити в складі Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України спеціальні підрозділи боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності; у складі Державного департаменту інтелектуальної власності — підрозділ інспекторів з питань інтелектуальної власності.

Передбачається розвиток інфраструктури охорони інтелектуальної власності, яка має включати державну патентну бібліотеку з філіями в регіонах, та створення спеціалізованої бази даних про винаходи в Україні з підключенням її до глобальної інформаційної мережі *WIPOnet* *BOIB*.

Надзвичайно важливе значення матиме запровадження у вищих навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності, що сприятиме підготовці фахівців у цій галузі, а також підготовка за державним замовленням фахівців з питань інтелектуальної власності для органів державної влади та закладів освіти, науки, культури (державної форми власності).

Указ також передбачає вивчення питання про створення в країні спеціалізованого патентного суду.

Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3 липня 2001 року “Про невідкладні заходи щодо виводу з кризового стану науково-технологічної сфери України і створення реальних умов для переходу економіки на інноваційну модель розвитку”

Указ передбачив підготовку і внесення на розгляд Верховної Ради України (у тримісячний строк) проєктів законів України про оцінку інтелектуальної власності, про трансфер технологій, про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на період до 2005 року.

Передбачається впровадження механізму диференційованого пільгового оподаткування підприємств залежно від рівня їх інноваційної активності, стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських установ і організацій до введення в господарський обіг нематеріальних активів, утворення галузевих інноваційних фондів.

Мають бути розроблені заходи щодо реалізації Концепції (основ державної політики) національної безпеки України, що стосуються науково-технологічної сфери. Указ передбачає визначення уповноваженого органу виконавчої влади, відповідального за координацію діяльності, пов'язаної з упровадженням, імпортом, експортом технологій та технологічного обладнання, забезпечення технологічної безпеки держави; створення інформаційної бази даних щодо технологій, у т.ч. подвійного призначення, для забезпечення відповідною науково-технічною і економічною інформацією органів виконавчої влади, підприємств, організацій.

Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі”

Указ передбачив вжиття заходів до прийняття законів, спрямованих на гармонізацію законодавства України з вимогами та нормами системи угод Світової організації торгівлі, включаючи врегулювання питання про особливості підприємницької діяльності у сфері виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування.

Програма розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр.⁸⁶

Програма містить комплекс заходів і пріоритетів розвитку системи охорони інтелектуальної власності в країні, що, зокрема, передбачає наступні ключові положення, яким раніше не приділялося належної уваги:

- ❖ внесення норм охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності до загального законодавства, включаючи не лише цивільне, кримінальне та митне законодавство, але й податкове, конкурентне, трудове;

- ❖ удосконалення охорони прав на знаки для товарів і послуг, промислові зразки, комерційну таємницю, фірмові найменування, службові винаходи, колективне управління авторським і суміжними правами, інноваційну діяльність;

- ❖ розвиток функціональної інфраструктури державної системи охорони інтелектуальної власності, до якої мають увійти, крім названих у підрозділі 2.2 цієї доповіді, такі елементи, як Державна патентна бібліотека, структурні підрозділи з питань інтелектуальної власності (мають бути утворені в складі регіональних Центрів науково-технічної та економічної інформації), пункти державних інспекторів з авторського та суміжних прав;

- ❖ утворення патентно-ліцензійних підрозділів у міністерствах і відомствах;

- ❖ розробку механізмів комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, включаючи пільгове оподаткування та кредитування підприємств, що створюють і використовують об'єкти інтелектуальної власності, розвиток нових форм використання об'єктів цієї власності (франчайзінг, застава), створення “біржі об'єктів інтелектуальної власності”;

- ❖ активний розвиток міжнародного співробітництва, зокрема, реалізацію в Україні “Проєкту підтримки” Європейської економічної комісії ООН для створення умов і механізмів ефективного захисту інтелектуальної власності та Програми *TACIS* “Інтелектуальна власність”;

- ❖ модернізацію інформаційного забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності, включаючи участь України в глобальній мережі *WIPOnet*, розробку

⁸⁶ Див.: Програма розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр. — Інтелектуальна власність, 2000, №12, с.37-43.

спеціалізованої пошукової бази даних про винаходи України для пропагування її науково-технічних досягнень у мережі Інтернет, створення системи електронних заявок на видачу охоронних документів;

❖ створення розгалуженої системи підготовки кадрів, включаючи розробку наукових програм для навчальних закладів — від школи до вузу, участь України в навчальних програмах, що фінансуються міжнародними організаціями;

❖ запровадження обов'язкової оцінки вартості прав інтелектуальної власності при приватизації підприємств.

Плани підготовки нового законодавства

Готуються, або вже підготовлені та знаходяться на розгляді низка нових законодавчих актів щодо охорони інтелектуальної власності, в яких, зокрема, враховуються вимоги Угоди ТРІПС. А саме⁸⁷:

❖ Проект Книги IV Цивільного кодексу України — “Право інтелектуальної власності” (підготовлена до третього читання). Проект передбачає запровадження загальних основ права в цій сфері та має виступити консолідуючою основою для всієї низки нормативно-правових актів про охорону інтелектуальної власності в Україні. Його прийняття дасть можливість ефективно застосовувати норми цивільно-правової відповідальності в разі порушення прав власників інтелектуального продукту.

❖ Проект Митного кодексу України (підготовлений), містить розділ “Контроль за переміщенням через митний кордон товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності”, що передбачає порядок відповідно до чинного в ЄС митного регулювання та згідно з Угодою ТРІПС (розділ 4 частини III). Стаття 496 проекту передбачає відповідальність за переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів з порушенням права інтелектуальної власності.

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України”, має узгодити названі кодекси з положеннями розділів 2 та 3 частини III Угоди ТРІПС.

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про охорону прав на сорти рослин” (готується до другого читання), має ввести в дію нову редакцію вказаного Закону та забезпечити його відповідність статті 27 Угоди ТРІПС і Міжнародній конвенції про охорону нових сортів рослин 1961р. (в редакції Акту 1991р.). Останнє дозволить приєднатися до Акту 1991р. цієї Конвенції.

❖ Проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (схвалений у першому читанні в травні 2001р.) — має внести зміни стосовно, зокрема, забезпечення охорони авторського та суміжних прав шляхом запровадження ліцензування господарської діяльності з виготовлення, ввезення та вивезення оптичних дисків із записом на них інформації, а також до Кодексу України про адміністративні правопорушення — щодо відповідальності за порушення порядку господарської діяльності з виготовлення, ввезення, вивезення дисків для лазерних систем зчитування та матриць для їх виготовлення.

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності в глобальній системі Інтернет” (готується до першого читання).

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони прав на зазначення походження товарів” (друге читання).

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України “Про державне мито” (друге читання).

❖ Проект Закону України “Про правову охорону селекційних досягнень у тваринництві” (друге читання).

❖ Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про охорону прав на промислові зразки” містить поправки, що мають бути внесені відповідно до вимог статей 25 і 26 Угоди ТРІПС (готується Державним департаментом інтелектуальної власності);

❖ Передбачена також підготовка законопроектів про внесення змін до законів України: “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”; розробка законопроектів “Про комерційну таємницю”, “Про трансфер технологій”, “Про охорону прав на фірмове найменування”, “Про професійне представництво у сфері інтелектуальної власності”, “Про оцінку інтелектуальної власності”.

❖ Розглядаються питання приєднання до низки міжнародних конвенцій та угод у сфері охорони інтелектуальної власності — Женевського акту Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків, що сприятиме зміцненню державної системи охорони промислової власності та активізації роботи з приєднання України до СОТ та інтеграції до ЄС, а також Конвенції про поширення сигналів, що несуть програми, які передаються через супутники, що дозволить удосконалити захист авторських і суміжних прав і протидіяти піратству в мережах супутникового мовлення.

Розглядаються також заходи з повного приведення українського законодавства з питань охорони інтелектуальної власності до вимог Угоди ТРІПС, зокрема її статті 50 щодо застосування тимчасових заходів (в аспекті промислової власності). Норми Угоди ТРІПС про охорону прав на винаходи, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товарів, що досі відсутні в національному законодавстві, мають бути враховані в законопроектах, які найближчим часом будуть передані до Верховної Ради України⁸⁸.

Програми та плани робіт з адаптації національного законодавства до норм права Європейського Союзу

В 1998р. Кабінетом Міністрів України, відповідно до зобов'язань України за статтею 51 УПС, була затверджена Концепція адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що передбачає поетапне приведення національного законодавства стосовно інтелектуальної власності у відповідність до правових норм ЄС. У межах виконання цієї Концепції, 26 січня 1999р. Державним агентством з авторських і суміжних прав України затверджена та погоджена з Міністерством закордонних справ України Програма інтеграції України до ЄС у галузі авторського права і суміжних прав⁸⁹.

⁸⁷ За даними Комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки та Державного департаменту інтелектуальної власності.

⁸⁸ Див.: Жаров В., Шевелева Т. Шлях до Світової організації торгівлі: чи готова Україна виконувати зобов'язання у сфері охорони інтелектуальної власності? — Інтелектуальна власність, 2001, №8, с.5.

⁸⁹ Інтелектуальна власність: словник-довідник, т.1, с.190-191, 352.

З моменту підписання Указу Президента України №1072 від 14 вересня 2000р. “Про затвердження **Програми інтеграції України до Європейського Союзу**” робота з адаптації українського законодавства до норм права ЄС була переведена на системну й більш тривалу основу — з визначенням коротко- та середньострокових пріоритетів у цій галузі, в т.ч. — стосовно охорони інтелектуальної власності (врізка “**Короткострокові (2000-2001рр.) та середньострокові**

(2002-2003рр.) пріоритети Програми інтеграції України до ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності”).

В рамках створених механізмів адаптації законодавства (Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу) визначені її пріоритетні напрями (врізка “**Перелік нормативних актів ЄС з питань інтелектуальної власності, щодо яких виникає потреба в адаптації українського законодавства**”).

Короткострокові (2000-2001рр.) та середньострокові (2002-2003рр.) пріоритети Програми інтеграції України до ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності

Адаптація нормативно-правових актів України, гармонізація положень національного законодавства із законодавством ЄС, забезпечення остаточної розробки та прийняття законів України:

- Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про охорону прав на промислові зразки”;
 - Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”;
 - Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про охорону прав на сорти рослин”;
 - Про охорону результатів селекційної діяльності;
 - Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення 1961 р. (*виконано*);
 - Про приєднання України до Конвенції про поширення сигналів, що несуть програми, які передаються через супутники;
 - Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (*виконано*).
- Створення необхідної нормативно-правової бази щодо митного контролю й митного оформлення товарів та інших предметів, що містять об’єкти інтелектуальної власності, при їх переміщенні через митний кордон України та механізму її застосування, включаючи підготовку відповідних фахівців з урахуванням досвіду країн ЄС (*частково виконано*).
- Розробка та реалізація заходів з виконання Україною зобов’язань, що випливають з багатосторонніх конвенцій у сфері інтелектуальної власності.
- Прийняття комплексу заходів із запровадження голографічного маркування фонографічної, аудіо-, відео- та програмної продукції на вінілових, магнітних та оптичних носіях з метою їх ідентифікації під час здійснення операцій із ввезення, транспортування, реалізації цієї продукції на території України (*виконано*).

Перелік нормативних актів ЄС з питань інтелектуальної власності,⁹⁰ щодо яких виникає потреба в адаптації українського законодавства

- ❖ Code of good administrative behaviour in the Community Plant Variety Office
Official Journal C 371/00 23-12-2000 (p. 0014)
Кодекс поведінки службовців Офісу штабів мікроорганізмів
- ❖ Commission Regulation (EC) No 2549/1999 of 2 December 1999 amending Regulation (EC) No 1367/95 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EC) No 3295/94 laying down measures to prohibit the release for free circulation, export, re-export or entry for a suspensive procedure of counterfeit and pirated goods
Official Journal L 308/99 03-12-1999 (p. 0016 - 0022)
Регламент Комісії (ЄС) №2549/1999 від 2.12.1999р., що доповнює Регламент (ЄС) №1367/95, який встановлює умови запровадження Регламенту Ради (ЄС) №3295/94, що встановлює заходи заборони випуску до вільного обігу, експорту, реекспорту або початку випуску підроблених або піратських товарів
- ❖ Commission Regulation (EC) No 2605/98 of 3 December 1998 amending Regulation (EC) No 1768/95 implementing rules on the agricultural exemption provided for in Article 14(3) of Council Regulation (EC) No 2100/94 on Community Plant Variety Rights
Official Journal L 328/98 04-12-1998 (p. 0006 - 0007)
Регламент Комісії (ЄС) №2605/98 від 3.12.1998р., що доповнює Регламент (ЄС) № 1768/95 щодо імплементації правил звільнення від оподаткування сільськогосподарської продукції, передбачених статтею 14(3) Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 про захист прав на нові сорти рослин
- ❖ Commission Regulation (EC) No 448/96 of 12 March 1996 amending Regulation (EC) No 1239/95 establishing implementing rules for the application of Council Regulation (EC) No 2100/94 as regards proceedings before the Community Plant Variety Office
Official Journal L 62/96 13-03-1996 (p. 0003 - 0003)
Регламент Комісії (ЄС) № 448/96 від 12.03.1996р. щодо доповнення Регламенту (ЄС) №1239/95, який встановлює правила імплементації для застосування Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 про захист прав на нові сорти рослин
- ❖ Council Regulation (EC) No 2506/95 of 25 October 1995 amending Regulation (EC) No 2100/94 on Community plant variety rights
Official Journal L 258/95 28-10-1995 (p. 0003 - 0004)
Регламент Ради (ЄС) №2506/95 від 25.10.1995р. щодо доповнення Регламенту (ЄС) №1239/95, який встановлює правила імплементації для застосування Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 про захист прав на нові сорти рослин
- ❖ Council Regulation (EC) No 3288/94 of 22 December 1994 amending Regulation (EC) No 40/94 on the Community trade mark for the implementation of the agreements concluded in the framework of the Uruguay Round
Official Journal L 349/94 31-12-1994 (p. 0083 - 0084)
Регламент Ради (ЄС) № 3288/94 від 22.12.1994р. щодо доповнення Регламенту (ЄС) № 40/94 відносно торгової марки Співтовариства стосовно імплементації угод, укладених в рамках Уругвайського раунду
- ❖ Implementing Regulations to the Convention for the European patent for the common market
Official Journal L 401/89 30-12-1989 (p. 0028 - 0033)
Регламент імплементації Конвенції щодо Європейського патенту на спільному ринку
- ❖ 76/76/EEC: Convention for the European patent for the common market (Community Patent Convention)
Official Journal L 17/76 26-01-1976 (p. 0001 - 0043)
76/76/ЄЕС Конвенція про Європейський патент на спільному ринку (Патентна Конвенція Співтовариства)

⁹⁰ Див.: Центр порівняльного права; http://www.comparativelaw.kiev.ua.ukr_whitebook/intellectual_property.htm.

Очевидно, що цей перелік не може вважатися вичерпним і потребуватиме доповнення іншими нормативними актами — насамперед тими, що регулюють новітні галузі охорони інтелектуальної власності, пов'язані з новими комунікаціями та мережею Інтернет.

Крім того, визначені пріоритети Програми інтеграції України до ЄС стосовно сфери інтелектуальної власності, на жаль, не підкріплені відповідними механізмами забезпечення їх виконання. Це проявилось в неадекватній оцінці Програмою інституційних потреб країни в галузі прав інтелектуальної власності: серед семи складових охорони інтелектуальної власності (“організаційно-методичне забезпечення”, “нові органи”, “кадри”, “інформаційне забезпечення”, “вдосконалення розподілу компетенції”, “технічна/технологічна база”, зокрема, “інфраструктура”) лише “кадри” визначені такими, що мають потреби в посиленні.

ВИСНОВКИ

Становлення системи охорони інтелектуальної власності в Україні характеризується наявністю трьох чітко окреслених етапів, протягом яких якісно розширювалися сфери її регулюючої дії, поглиблювалась адаптація національної системи регулювання до міжнародних норм, зростало значення комплексного підходу до вирішення існуючих проблем, відбувалося посилення концентрації на тих об'єктах охорони, які зазнають найбільшого впливу новітніх технологій.

Система державних і недержавних органів з регулювання діяльності у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні знаходиться вже в завершальній фазі свого становлення та в цілому здатна виконувати свої основні функції. Водночас, ефективність її діяльності знижується недостатністю розвитку її компонентів, зокрема — недержавних установ регулювання діяльності у сфері інтелектуальної власності, які мають відігравати значно вагомішу роль у вирішенні її ключових питань.

Про незавершеність формування системи охорони інтелектуальної власності в Україні свідчить відсутність у державі регулювання охорони порід тварин, раціоналізаторських пропозицій. Немає чітко пророблених правових норм охорони комерційної таємниці, ноу-хау, фольклору, народних художніх промислів і традиційних знань.

Перспективи розвитку та якісного вдосконалення системи охорони інтелектуальної власності в Україні на найближчу перспективу (до 2004р.) визначені Указом Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”, Програмою розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр., планами підготовки законотворчих актів у Верховній Раді України, затвердженими програмами та планами робіт з адаптації законодавства до норм права Європейського Союзу відповідно до Програми інтеграції України до ЄС. Окреслені заходи, в цілому, відзначаються системним стратегічним підходом і наближають Україну до стандартів, визначених чинними конвенціями Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Угоди ТРІПС Світової організації торгівлі та норм Європейського Союзу. Водночас, спектр нормативних актів, до яких необхідно адаптуватися Україні в контексті її входження до ЄС, бажано розширити за рахунок нормативних актів, що регулюють новітні галузі охорони інтелектуальної власності, пов'язані з новими комунікаціями та мережею Інтернет.

Пріоритети, визначені Програмою інтеграції України до ЄС, на жаль, не підкріплені відповідними механізмами забезпечення їх виконання, що знайшло прояв у неадекватній оцінці в Програмі інституційних потреб країни в галузі прав інтелектуальної власності. ■

3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА НЕВИРІШЕНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У розділі 2 розглядалися процеси становлення та розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні. При цьому, увага концентрувалася переважно на досягненнях. У цьому розділі аналізується комплекс несприятливих тенденцій і невирішених проблем у сфері охорони інтелектуальної власності. Наводяться результати опитування експертів і загальнонаціонального соціологічного дослідження, здійсненого УЦЕПД в рамках вивчення стану охорони інтелектуальної власності в Україні⁹¹.

Результати опитувань свідчать, що майже 80% експертів⁹² вважають проблеми інтелектуальної власності пріоритетними для її економічного розвитку, а серед населення України цей показник складає 46,8%.

Існуючі в цій сфері проблемні питання значною мірою зумовлені швидкими технологічними змінами та відповідно — появою нових об'єктів охорони, стосовно яких ще не знайдені ефективні механізми регулювання. Водночас, більшість проблем спричинені складністю та незавершеністю інституційних ринкових перетворень у країні.

3.1 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Статистичні дані, представлені на діаграмах, свідчать про те, що протягом 1992-2000рр. в Україні спостерігалися неоднозначні тенденції у сфері реєстрації прав інтелектуальної власності⁹³.

❖ Недостатня охорона промислової власності в Україні була одним із чинників зниження чисельності винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій. Так, у 2000р., порівняно з 1995р., вона знизилася з 64,8 тис. до 45,1 тис. осіб, тобто на 30,4%. Водночас, кількість підприємств, що виконували роботи зі створення та використання об'єктів промислової власності й раціоналізаторських пропозицій, зменшилася з 3320 у 1995р. до 1659 в 2000р., тобто вдвічі⁹⁴. Порівняно з 1991р., ситуація виглядає ще гірше: число винахідників і раціоналізаторів скоротилося більш ніж

⁹¹ Загальнонаціональне дослідження громадської думки проводилося 8-19 жовтня 2001р. Було опитано 2000 осіб віком від 18 років у всіх регіонах України. В межах опитування експертів було отримано відповіді від 73 фахівців, які працюють в органах державного управління (Парламент, міністерства і відомства), в творчих спілках України, недержавних організаціях у сфері охорони інтелектуальної власності, наукових установах, а також патентних повірених.

⁹² 78,9% усіх опитаних. При цьому решта 21,1% — вважають, що ці проблеми "мають деяке, але не пріоритетне значення". Жоден з опитаних експертів не вважає, що ці проблеми не мають істотного значення.

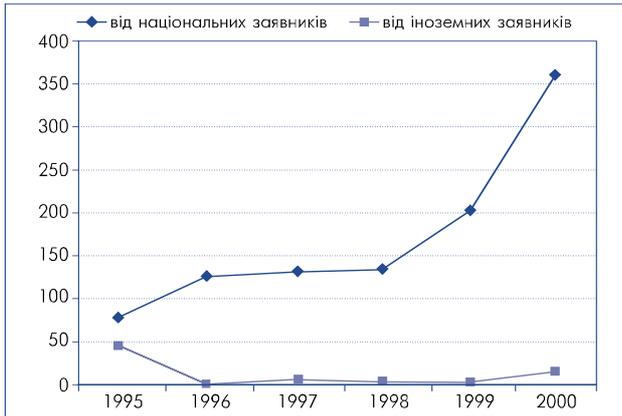
⁹³ Див.: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. — Київ, 2001, с.237,268.

⁹⁴ Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України. В кн.: Україна на порозі XXI століття: уроки реформ і стратегія розвитку. Матеріали наукової конференції. — Київ, 2001, с.60.

у 20 разів; промислові підприємства використовують майже у вісім разів менше винаходів⁹⁵. Кількість заявок на винаходи мала дуже слабку тенденцію до зростання, а від іноземних заявників у першій половині 1990-х років — до падіння, з наступною стагнацією; заявки згідно з міжнародною процедурою *PCT (Patent Cooperation Treaty)* в 1993р. стрімко зросли, а після цього до 1996р. значно зменшилися, і навіть нова тенденція до їх зростання

з 1997р. не компенсувала падіння попередніх років. Усе це свідчить про **нестабільність умов для винахідницької діяльності в Україні і недостатню високу оцінку нинішньої системи генерації та використання винаходів з боку іноземних юридичних і фізичних осіб**⁹⁶. Таке становище пояснюється, головним чином, погіршенням матеріально-технічних і фінансових умов діяльності у сфері науки і техніки (діаграма “Чинники зниження активності в галузі винахідництва й раціоналізаторства”).

Надходження заявок на корисні моделі

Надходження заявок на промислові зразки

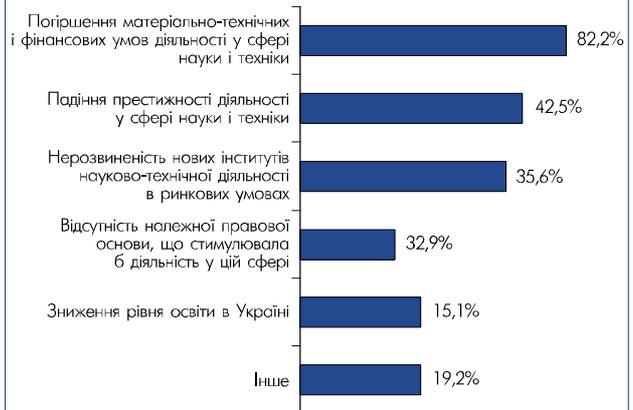
Надходження заявок на знаки для товарів і послуг

❖ Динаміка надходження заявок на корисні моделі від національних заявників була дуже позитивною. Однак, частково це пояснюється низьким вихідним рівнем, адже й у 2000р. (після 84% річного росту) було подано лише 376 заявок, а крім цього — наявністю ускладнень у галузі регулювання видачі так званих “коротких” (5-річних) патентів у період з кінця 1998р. до середини 2000р., що стимулювало переорієнтацію на реєстрацію корисних моделей⁹⁷. Рівень активності іноземних заявників залишається стабільно низьким. Схожою є ситуація в галузі реєстрації прав на промислові зразки. Це свідчить про поки що **невисокий інтерес іноземних виробників до ринку високотехнологічних виробів в Україні**. Реєстрація прав на знаки для товарів і послуг від національних заявників пережила три етапи: перший (1993р.), коли відбувся стрімкий злет їх кількості; другий (1994-1996рр.) — період падіння, що певною мірою відбивало кризовий стан економіки в цілому; третій (з 1997р.) — період поступового зростання кількості заявок, з перевищенням рівня, досягнутого в 1993р.

❖ Зростала кількість таких заявок, що зумовлювалося не лише появою в країні нових приватних фірм і нових товарів та послуг, але й усвідомленням багатьма підприємцями тих переваг, які дає в конкурентній боротьбі реєстрація знака. На жаль, цей процес далеко не завжди супроводжувався дотриманням норм закону

Чинники зниження активності в галузі винахідництва й раціоналізаторства, % опитаних експертів

⁹⁵ Державний департамент інтелектуальної власності. Реєстрація прав на об'єкти інтелектуальної власності. — <http://www.spou.kiev.ua/department/statistics/ris1-1.htm> (ris2-1.htm, ris3-1.htm, ris4-1.htm, ris5-1.htm).

⁹⁶ Частково спад винахідницької діяльності може бути пов'язаний з комерціалізацією цієї сфери, внаслідок чого з процесу випала певна частина комерційно непривабливих винаходів.

⁹⁷ Державний департамент інтелектуальної власності. Реєстрація прав на об'єкти інтелектуальної власності. — <http://www.spou.kiev.ua/department/statistics/1.htm>.

Порушення умов конкуренції через недосконалі механізми захисту прав інтелектуальної власності в Україні

Широкого розголосу набули випадки, пов'язані з намаганнями окремих суб'єктів господарської діяльності привласнити права на товарні знаки, що в минулому (за часів СРСР) широко використовувалися, згідно з державними і галузевими стандартами, кількома підприємствами та сьогодні фактично не можуть бути об'єктом реєстрації виключних прав, оскільки входять до кола назв загального вжитку як позначення товарів певного виду (так звані "вільні знаки"). Прикладами такої практики стали привласнення назв відомих ліків ("Валідол", "Корвалол", "Нафтізін", "Діазолін", "Парацетомол" та ін. — близько 60 лікарських засобів), горілки "Столична", сигарет "Прима", "Політ", "Експрес" тощо. Це стало засобом отримання неправомірних конкурентних переваг та обмеження доступу на ринок інших виробників.

Це питання було врегульоване Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" від 16 червня 1999р., що заборонив реєструвати такі знаки, які добросовісно використовувалися іншими підприємствами до 1 січня 1992р., а також не визначив як порушення прав власників таких свідоцтв подальше добросовісне використання цих знаків іншими підприємствами, які його використовували до 1 січня 1992р.⁹⁸

щодо добросовісної конкуренції (врізка "Порушення умов конкуренції через недосконалі механізми захисту прав інтелектуальної власності в Україні").

Стосовно реєстрації знаків іноземними заявниками можна констатувати, з одного боку, стагнацію при використанні національної процедури реєстрації, а з іншого — в цілому позитивну динаміку до 1997р. включно (з подальшим незначним спадом) реєстрації за Мадридською угодою. Певною мірою це відбиває невпевненість іноземних фірм у перспективах прибуткової діяльності в Україні з огляду на обмеженість платоспроможного попиту в країні.

❖ **Реєстрація договорів на передачу прав на об'єкти промислової власності вказує на вкрай незначний обсяг таких операцій**, особливо за участю державних установ і спільних підприємств. У 2000р. були зареєстровані лише 372 договори (185 — про передачу прав та 182 — ліцензійні договори на використання об'єктів промислової власності), причому переважна частина з них стосувалася знаків для товарів і послуг (233), а стосовно винаходів були укладені 103 договори, промислових зразків — 33, корисних моделей — лише три договори. Слід відзначити, що **галузева структура цих договорів є далекою від оптимальної**: в 2000р. 42,8% усіх ліцензійних договорів на використання знаків для товарів і послуг стосувалися лікєро-горілочаних і ще 7,5% — тютюнових виробів; не було жодного договору в таких сферах, як засоби зв'язку, електроніка, сільське господарство, медицина. В галузі ліцензійних договорів на використання винаходів серед лідерів — також

лікєро-горілочані вироби (16,6%), тоді як на машинобудування припадає 4,8%, електроніку — 2,4%, сільське господарство — жодного договору⁹⁹.

❖ З 1985р. в Україні (єдиній серед республік колишнього СРСР) запроваджена реєстрація прав авторів на твори науки, літератури та мистецтва, проте обсяги такої реєстрації поки що залишаються не дуже значними: в 2000р. було видано 1151 свідоцтво про реєстрацію прав автора та 215 свідоцтв про реєстрацію виключної правомочності на такі твори¹⁰⁰.

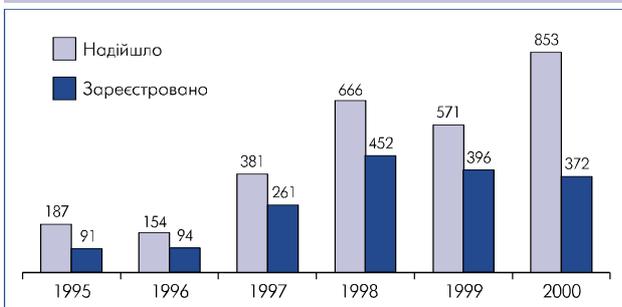
❖ Загальний рівень доходу від використання в економіці об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій зріс до 384 млн. грн., порівняно зі 111 млн. грн. в 1995р., при тому, що витрати, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності, склали менше 1/10 цієї суми — 33 млн. грн. Середній рівень доходу від використання одного винаходу склав у 2000р. 67,5 тис. грн., порівняно з 16,9 тис. грн. у 1995р., що свідчить про існування достатніх економічних стимулів розвитку інноваційної діяльності за умови ефективної охорони інтелектуальної власності¹⁰¹. Водночас, не менш потужними є стимули споживачів до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, — особливо комп'ютерних програм, аудіовізуальної, фармацевтичної продукції. Такій споживчій орієнтації дуже важко протистояти, коли, наприклад, ціна ліцензованого та піратського комп'ютерних програмних продуктів співвідноситься як приблизно 100:1. Це зумовлює високі прибутки, які можна отримувати внаслідок порушення прав інтелектуальної власності.

Загалом, тенденції у сфері реєстрації і використання прав інтелектуальної власності в Україні залишаються дуже суперечливими та не свідчать про ефективне функціонування створеної протягом останніх років системи охорони інтелектуальної власності.

3.2 ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ

Вище відзначалося¹⁰², що розвиток охорони інтелектуальної власності зазнає надзвичайно великого впливу процесів глобалізації і водночас є однією з авангардних сфер цих процесів. Отже, рівень ефективності системи

Надходження та реєстрація договорів про передачу прав на об'єкти промислової власності

⁹⁸ Див.: Андрощук Г. Закон на захисті добросовісної конкуренції. — Голос України, 28 вересня 1999р., с.8.

⁹⁹ Державний комітет статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. — Київ, 2001, с.284.

¹⁰⁰ Державний департамент інтелектуальної власності. Реєстрація прав на об'єкти інтелектуальної власності. — <http://www.spou.kiev.ua/depart/statistics/1.htm>.

¹⁰¹ Державний комітет статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. — Київ, 2001, с.237,250.

¹⁰² Див. розділ 1 аналітичної доповіді.

охорони інтелектуальної власності в країні може бути визначений лише шляхом порівняльного аналізу, тобто співставлення ключових параметрів її розвитку з аналогічними показниками інших країн світу.

Проведені дослідження показують, що параметри системи охорони інтелектуальної власності та її впливу на технологічний розвиток у різних країнах помітно відрізняються, що свідчить про неоднорідність цього процесу в світі (таблиця *“Показники технологічного розвитку регіонів та окремих країн світу”*¹⁰³).

Аналіз наведених у таблиці даних дозволяє зробити наступні висновки:

❖ За показником активності резидентів у галузі патентування Україна перебуває на рівні Росії, — вищому,

ніж центральноевропейські країни, що здійснили перехід до ринкової економіки (Польща, Угорщина), та більшість країн Східної Азії, що динамічно розвиваються. Хоча рівень відставання від найбільш розвинутих країн є досить значним, але він не є нездоланим у перспективі. Показники активності нерезидентів в Україні є вищими, ніж у Росії, Мексиці, технологічно прогресуючій Малайзії, і навіть США. Обидва показники в Україні знаходяться дуже близько від середньосвітових.

❖ На відміну від сфери патентування, становище в сфері трансферу технологій (ліцензійного обміну) є вкрай негативним. Малопомітними є показники продажу ліцензій, що знаходяться на рівні, який можна порівнювати лише з країнами Південної Азії.

Показники технологічного розвитку регіонів та окремих країн світу

Регіони та окремі країни	Кількість поданих патентних заявок (на 100 тис. чол.)		Рояліті та ліцензійні платежі (на 100 тис. чол.)		Високотехнологічний експорт	
	Резиденти 1998	Нерезиденти 1998	Надходження \$ тис. 1999	Виплати \$ тис. 1999	\$ тис. (на 100 тис. чол.) 1999	% експорту готових виробів 1999
Світ загалом	13,1	84,2	1131,5	1118,0	16058,7	21
Регіони						
Східна Азія та басейн Тихого океану	3,6	15,5	30,4	225,8	7419,7	31
Європа та Центральна Азія	6,9	198,2	43,6	225,1	2787,1	11
Латинська Америка та Карибський басейн	0,8	47,6	99,0	533,3	6238,9	16
Ближній Схід і Північна Африка	0,3	1,0	21,7	188,8	460,2	2
Південна Азія	0,2	3,2	1,7	24,1	9,9	4
Африка на південь від Сахари	0,01	106,5	13,4	40,1	185,1	9
Країни зони євро	38,0	480,0	3544,7	7793,7	81637,0	19
Окремі країни						
Велика Британія	48,6	247,7	13347,9	10589,9	112507,6	30
Ірландія	31,6	2924,9	10921,1	182710,5	734973,7	47
Китай	1,1	5,4	6,0	63,2	2362,3	17
Малайзія	0,8	27,6	0,0	0,0	176193,8	59
Мексика	0,5	45,8	43,5	573,5	24917,2	21
Німеччина	82,6	164,4	3674,8	5365,4	91566,4	17
Південна Корея	108,1	151,5	970,1	5673,7	88383,8	32
Польща	6,2	100,6	64,6	1268,7	1498,7	3
Росія	11,4	28,7	29,4	5,5	1982,9	16
Сінгапур	7,8	1115,9	—	—	1500800,0	61
США	50,8	43,7	13108,2	4771,7	66225,4	35
Угорщина	7,4	375,8	613,9	3039,6	47910,9	23
Україна	10,7	73,2	2,6*	34,6*	1746,0**	7**
Фінляндія	92,2	2732,5	12461,5	7211,5	164365,8	24
Франція	34,6	187,2	3384,0	3919,8	95279,9	23
Швеція	96,6	1583,1	15573,0	12887,6	169662,9	22
Японія	284,6	60,9	6469,2	7784,4	82775,7	27

* Дані української статистики: Зовнішня торгівля України. Том 1. — Київ, Державний комітет статистики України, 2001, с.121. За іншими даними, у 2000р. ліцензіарам України надійшло від іноземних фірм \$1,8 млн. Див: Державний комітет статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. — Київ, 2001, с.269.

** Оцінка УЦЕПД за даними: Зовнішня торгівля України. Томи 1, 3.

¹⁰³ Державний комітет статистики України. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, с.269

Станом на 1 січня 2001р., за даними Державного комітету статистики України, вітчизняними підприємствами та організаціями була укладено лише 271 ліцензійна угода (в т.ч. в 2000р. — шість) стосовно 78 винаходів, 59 “ноу-хау” та 102 послуг типу “інжиніринг”. При цьому, із зарубіжними ліцензіатами було укладено лише 78 угод (із Росії — 24, Польщі — 11, США — сім)¹⁰⁴. Роялті та ліцензійні послуги склали в 2000р. 0,04% українського експорту послуг (\$1,348 млн.) та 1,27% імпорту (\$17,26 млн.)¹⁰⁵.

Показники закупівлі ліцензій, хоча й виглядають більш пристойними, але є нижчими за середній показник країн Центральної та Південної Африки.

❖ За рівнем інтенсивності експорту високотехнологічної продукції Україна майже вдвіть відстає від середньосвітового показника, не кажучи вже про найбільш розвинуті країни; однак, Україна не набагато відстала від Росії і навіть виглядає краще, ніж Польща. За відносною часткою високотехнологічного експорту Україна має показники, нижчі за середні для країн Центральної та Південної Африки.

❖ Загалом, статистичні дані свідчать про явно недовикористаний потенціал високотехнологічного розвитку України, що є результатом дії комплексу чинників. Очевидно, що одним із найважливіших з них є недосконалість системи охорони інтелектуальної власності. Структурі охорони інтелектуальної власності притаманний серйозний дисбаланс: у відносно розвинутій системі патентування недо-розвинутими є елементи, що забезпечують комерціалізацію запатентованих досягнень. За несприятливого для іноземного інвестування клімату, це прямо призводить до негативних показників у галузі розвитку високотехнологічного експорту.

Не менш істотні проблеми виявляються і при аналізі структури активності України та інших держав світу в сфері промислової власності (таблиця

“Структура діяльності окремих країн світу в сфері реєстрації прав промислової власності в 1999р.”¹⁰⁶).

Наведені дані свідчать, що в структурі діяльності резидентів України щодо реєстрації об’єктів промислової власності помітно переважають заявки на патенти (55,8% серед резидентів країни, 87,2% — серед нерезидентів) та документи на знаки (53,8% серед резидентів, 88,2% — серед нерезидентів). При цьому, на видані патенти на винаходи припадало лише 19,1% у резидентів та 9,2% — у нерезидентів. Така ситуація в цілому є типовою для пост-соціалістичних країн, що засвідчує співставність українських показників з аналогічними показниками Росії і тим більше — Угорщини. Проте, вона істотно відрізняється від структури діяльності, характерної для найбільш розвинутих у технологічному сенсі країн світу, де в структурі отриманих охоронних документів, як правило, переважають патенти (або, як у Німеччині, ще й промислові зразки). Частка знаків у цих країнах практично вдвічі менша, ніж в Україні, а патентів — у кілька разів вища. З цього випливають наступні висновки щодо України.

❖ Існують істотні затримки в процесі перетворення заявок в охоронні документи¹⁰⁷, що свідчить або про низьку якість обґрунтування цих заявок, або ускладнення в процедурах їх розгляду, невисоку пропускну потужність системи патентування винаходів.

❖ Відбувається пріоритетний розвиток системи охорони знаків (особливо щодо нерезидентів), що свідчить про пріоритетність конкуренції у галузі стандартних товарів, порівняно з конкуренцією інновацій¹⁰⁸.

Вказані дві тенденції свідчать про наявність істотних недоліків у реалізації моделі охорони інтелектуальної власності, здатної підтримувати інноваційний розвиток України.

Структура діяльності окремих країн світу в сфері реєстрації прав промислової власності в 1999р., %

Країни	Заявки				Реєстрація			
	Патенти	Промислові зразки	Корисні моделі	Знаки	Патенти	Промислові зразки	Корисні моделі	Знаки
Німеччина	<u>42.7</u> 87,6	<u>4.8</u> 1,5	<u>11.3</u> 2,4	<u>41.2</u> 8,5	<u>11.8</u> 52,5	<u>47.3</u> 17,4	<u>10.6</u> 4,6	<u>30.2</u> 25,6
Південна Корея	<u>29.8</u> 81,1	<u>16.4</u> 1,6	<u>16.1</u> 0,3	<u>37.8</u> 16,9	<u>36.9</u> 62,6	<u>15.5</u> 4,8	<u>27.7</u> 1,2	<u>19.9</u> 31,4
Росія	<u>46.8</u> 81,2	<u>3.0</u> 0,5	<u>7.9</u> 0,1	<u>42.4</u> 18,2	<u>52.7</u> 26,4	<u>4.2</u> 2,8	<u>11.6</u> 0,5	<u>31.5</u> 70,3
Угорщина	<u>13.5</u> 81,5	<u>12.0</u> 0,3	<u>5.2</u> 0,1	<u>69.3</u> 18,1	<u>8.9</u> 13,3	<u>13.7</u> 3,7	<u>6.2</u> 0,2	<u>71.3</u> 82,8
Японія	<u>70.9</u> 79,4	<u>6.9</u> 2,1	<u>1.8</u> 1,3	<u>20.5</u> 17,2	<u>44.7</u> 43,3	<u>13.1</u> 5,5	<u>6.9</u> 3,7	<u>35.4</u> 47,4
Україна	<u>55.8</u> 87,2	<u>7.8</u> 0,1	<u>2.1</u> 0,0	<u>34.3</u> 12,7	<u>19.1</u> 9,2	<u>21.4</u> 2,4	<u>5.7</u> 0,2	<u>53.8</u> 88,2

* В чисельнику вказані дані стосовно резидентів, у знаменнику — нерезидентів.

¹⁰⁴ Зовнішня торгівля України. Том 1. — Київ, Державний комітет статистики України, 2001, с.121.

¹⁰⁵ Розраховано і складено за даними: The World Bank. World Development Indicators 2001. — Washington, D. C., 2001, table 5.11.

¹⁰⁶ Складено за даними: WIPO. Industrial Property Statistics. Publication A. — Geneva, April 2001.

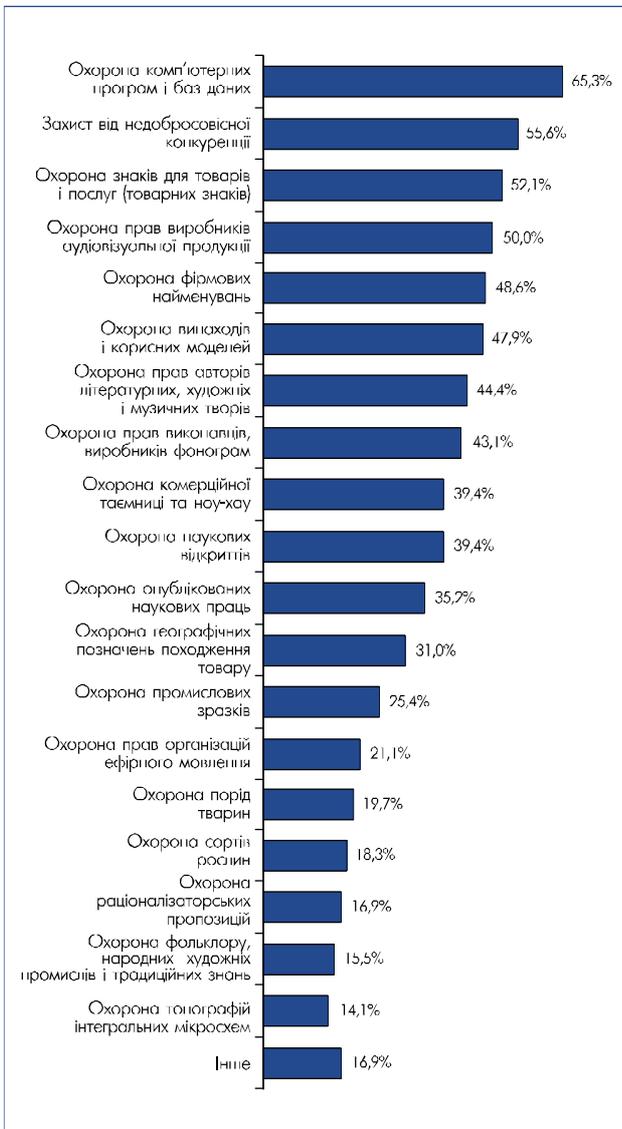
¹⁰⁷ Принаймні, вони зберігалися в 1999р., тобто до моменту прийняття в 2000р. змін до Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”.

¹⁰⁸ На думку Я.Яцківа, та обставина, що нерезиденти захищають в Україні передусім свої товарні знаки, а не реєструють патенти та промислові зразки, свідчить про сприйняття України, перш за все, не як держави, в яку можна вкладати інвестиції, а лише як ринок дешевої робочої сили та збуту продукції. Див.: Хорунжа Т. Чи загрожує Україні інтелектуальний дефолт? Інтерв’ю з академіком Я. Яцківим. — Влада і політика, 21 серпня 2001р., с.19.

3.3 ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Аналіз результатів соціологічного опитування експертів показав (діаграма “Сфери, в яких проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні є найбільш гострими”), що в сукупності проблем охорони інтелектуальної власності в Україні найбільш гострими зараз є наступні: **охорона комп’ютерних програм і баз даних** (відзначили 65,3% опитаних), **захист від недобросовісної конкуренції** (55,6%), **охорона знаків для товарів і послуг (товарних знаків)** — 52,1%, **охорона прав виробників аудіовізуальної продукції** — 50,0%.

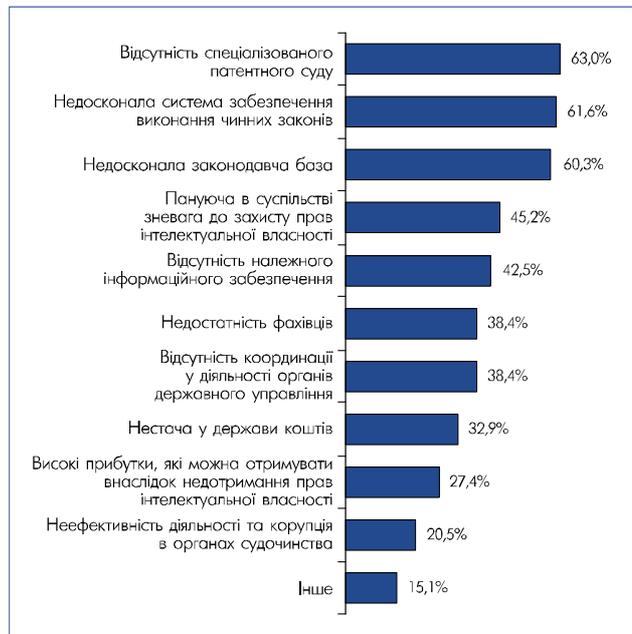
Сфери, в яких проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні є найбільш гострими, % опитаних експертів

На думку експертів, створенню в Україні ефективної системи охорони інтелектуальної власності перешкоджають наступні чинники: **недоліки правової системи країни, а саме судової гілки влади — відсутність спеціалізованого патентного суду** (63,0% опитаних); **недосконала система забезпечення виконання чинних законів** (61,6%), **недосконала законодавча база** (60,3%).

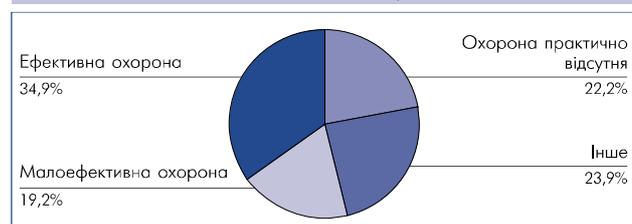
Досить значну роль відіграють і такі чинники, як **пануюча в суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності** (45,2%) та **відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності** (42,5%). З іншого боку, показовим є досить невисоке значення, яке, на думку експертів, мають економічні чинники: лише 32,9% експертів відзначили чинник “нестачі в держави коштів для розгортання надійної системи захисту інтелектуальної власності” і ще менше — 27,4% — “високі прибутки, які можна отримувати внаслідок порушення прав інтелектуальної власності”. Остання оцінка, на погляд експертів УЦЕПД, є свідченням того, що серед самих українських експертів **спостерігається певна недооцінка економічних механізмів охорони інтелектуальної власності**. Економічні питання цієї охорони взагалі є найменш опрацьованими в Україні (діаграма “Основні перешкоди створенню в Україні ефективної системи захисту інтелектуальної власності”).

Основні перешкоди створенню в Україні ефективної системи захисту інтелектуальної власності, % опитаних експертів

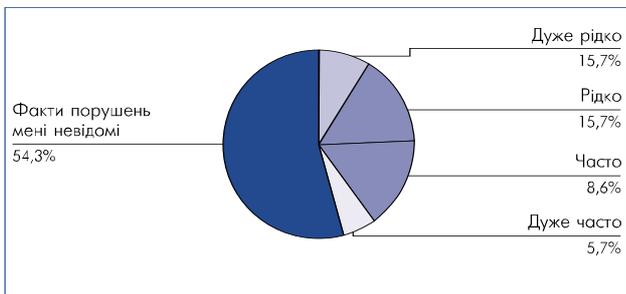
Експерти не дали однозначної оцінки рівня охорони в зарубіжних державах прав інтелектуальної власності, що належать українським громадянам і юридичним особам (діаграма “Оцінка рівня охорони в зарубіжних державах прав інтелектуальної власності, що належать українським громадянам і юридичним особам”). Так, 34,9% опитаних вважають охорону ефективною. Водночас, більша частка експертів

Оцінка рівня охорони в зарубіжних державах прав інтелектуальної власності, що належать українським громадянам і юридичним особам, % опитаних експертів

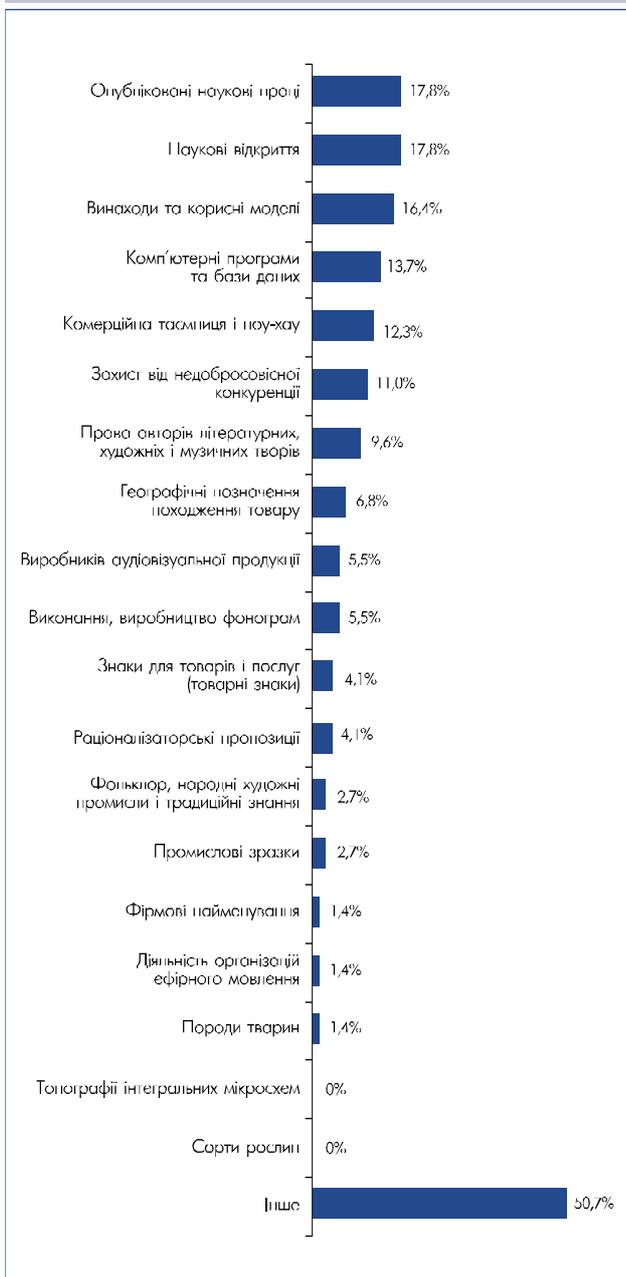

Чи часто порушуються в зарубіжних державах права інтелектуальної власності, що належать українським громадянам і юридичним особам?
% опитаних експертів

В яких сферах в інших державах порушуються права українських власників інтелектуального продукту?
% опитаних експертів

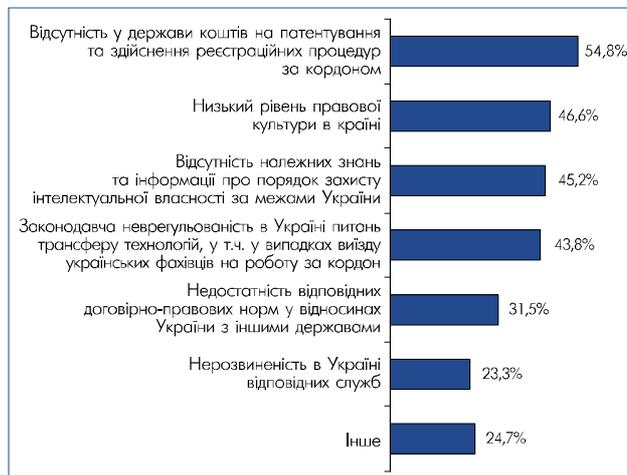

(41,2%) піддають сумніву таку оптимістичну оцінку, з них 19% — впевнені, що охорона є малоефективною, а ще 22,2% — що вона взагалі відсутня.

Результати експертного опитування не дають підстав для висновку, що права інтелектуальної власності українців часто порушуються за кордоном (діаграма “Чи часто порушуються в зарубіжних державах права інтелектуальної власності, що належать українським громадянам і юридичним особам?”): лише трохи більше 20% респондентів вважають, що такі порушення є частими або дуже частими; водночас, більшість опитаних (54,3%) заявили, що їм такі порушення взагалі невідомі. Не вказують відповіді й на конкретні сфери, в яких порушуються права українських власників (діаграма “В яких сферах в інших державах порушуються права українських власників інтелектуального продукту?”): права авторів у галузі науки і техніки (наукові відкриття, опубліковані наукові праці) відзначили лише 17,8% опитаних, а “інше” — 50,7%. Це означає, що проблеми в цій сфері мають не секторальний, а функціональний характер і пов’язані, насамперед, з самим процесом передачі (трансферу) прав (або надання можливості використання) об’єктів інтелектуальної власності за кордон. Тут існують досить специфічні проблеми, наприклад, “порушення умов договорів про попереднє ознайомлення з технологією”, “випробування зразків продукції” “передача результатів науково-дослідної діяльності без належної компенсації” та ін.

Серед головних причин недостатнього рівня ефективності охорони інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном найчастіше називаються “відсутність у держави коштів на патентування та здійснення реєстраційних процедур за кордоном” (54,8%), “низький рівень правової культури в країні” (46,6%), “відсутність належних знань та інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України” (45,2%). А “законодавча неврегульованість в Україні питань трансферу технологій, у т.ч. у випадках виїзду українських фахівців на роботу за кордон”, як це не парадоксально, посідає лише четверте місце — 43,8% (діаграма “Основні перешкоди забезпеченню більш високого рівня охорони інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном”).

Основні перешкоди забезпеченню більш високого рівня охорони інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном,
% опитаних експертів

Таким чином, якщо проблеми з охороною інтелектуальної власності всередині країни асоціюються, насамперед, зі станом правової системи, то стосовно охорони її за межами України — з економічними та гуманітарними (культура, знання) проблемами.

За даними опитування, проведеного від імені Коаліції з питань захисту прав інтелектуальної власності (CIPR), Торгово-промислової палати України та Європейської бізнес-асоціації у січні-березні 2000р. серед 102 відомих компаній, що діють на ринку України, було визначено перелік заходів, яких потрібно вжити у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні (таблиця “Заходи, яких потрібно вжити у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні”¹⁰⁹).

Ці дані в цілому підтверджують висновки, зроблені на основі експертного опитування УЦЕПД. Водночас, вони підкреслюють чимале значення загальної політичної підтримки цих процесів та організації і координації спільних дій власників товарних знаків, створення коаліції з охорони прав інтелектуальної власності серед українських та іноземних компаній.

3.4 ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДО ЗАГАЛЬНОСВІТОВИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

В умовах сучасної технологічної революції з’явилися принципово нові можливості відтворення об’єктів, що захищаються правом інтелектуальної

власності. Це призводить до істотної диференціації структури системи охорони інтелектуальної власності та ускладнення самих механізмів такої охорони.

Особливого значення набуває охорона нових технологічних об’єктів, до яких належать¹¹⁰: комп’ютерні програми, біотехнології, інтегральні мікросхеми, репрографія (включаючи аудіо- та відеозаписи), поширення сигналів через нову техніку зв’язку (супутники, кабель), цифрові системи розповсюдження. Частково ці проблеми вже врегульовані договорами ВОІВ та Угодою ТРІПС¹¹¹.

Водночас, виник надзвичайно складний комплекс проблем, пов’язаний з інформаційними потоками, комерційною та іншою діяльністю в мережі Інтернет і необхідністю пристосування структур охорони інтелектуальної власності до діяльності з використанням новітніх інформаційних технологій. Цей комплекс виходить далеко за межі прийнятих у 1996р. так званих Інтернет-договорів, про які йшлося вище. Тому у вересні 1999р. ВОІВ ухвалила так званий “Цифровий порядок денний”¹¹² — план дій з 10 пунктів, що враховує проблеми охорони інтелектуальної власності в умовах розвитку мережі Інтернет.

В рамках виконання названого плану у вересні 1999р., на додаток до вже вжитих заходів із створення глобальної мережі з питань інтелектуальної власності — *WIPO NET*, що об’єднує у єдину систему операції і бази даних національних відомств з питань інтелектуальної власності, а також електронно-цифрових бібліотек інтелектуальної власності¹¹³,

Заходи, яких потрібно вжити у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні

Пропозиція	Середній бал*
Вдосконалення законодавчої та нормативної бази у сфері охорони прав інтелектуальної власності	4,43
Боротьба з корупцією серед представників силових структур	4,20
Загальна законодавча реформа	4,12
Необхідність підтримки з боку представників Уряду України та політичних діячів заходів, спрямованих на вдосконалення прав інтелектуальної власності	3,95
Проведення інформаційно-освітніх програм серед представників ЗМІ та споживачів щодо негативних наслідків неефективної охорони прав інтелектуальної власності	3,76
Організація та координація спільних дій власників товарних знаків	3,73
Більш активна позиція корпоративних власників інтелектуальної власності щодо охорони їх прав	3,54
Курси підвищення кваліфікації для співробітників митниці та інших силових структур	3,49
Створення коаліції з охорони прав інтелектуальної власності серед українських та іноземних компаній	3,49
Курси підвищення кваліфікації для суддів	3,47
Інформування посадових осіб органів державної влади про негативні економічні наслідки неефективної охорони прав інтелектуальної власності**	3,37

* За п’ятибальною шкалою: 1 – найменш важливий, 5 – найбільш важливий захід.

** За оцінками CIPR, загальна сума втрат підприємців та держави в Україні від порушення прав на знаки для товарів і послуг, прав промислової власності, підробки товарів, порушення авторського і суміжних прав, несплачені податки (мито та акцизні збори, ПДВ) з піддробленої продукції та контрабанди, досягне \$1 млрд. на рік.

¹⁰⁹ Див.: Алленова А. Кризис жанра. Разгул пиратства и слабость закона, — так оценивают владельцы объектов интеллектуальной собственности проблему защиты своих прав в Украине. — Юридическая практика, 22 июня 2000г., с.4.

¹¹⁰ Основы интеллектуальной собственности. — Киев, 1999, с.543-567.

¹¹¹ Зокрема, питання комп’ютерних програм регулює стаття 10(1) Угоди ТРІПС та стаття 4 Договору ВОІВ з авторського права 1996р., а стосовно баз даних — стаття 10(2) Угоди ТРІПС та стаття 5 Договору ВОІВ з авторського права.

¹¹² WIPO Digital Agenda.

¹¹³ Intellectual property digital libraries (IPDL).

розпочато створення системи “Зібрання законів для електронного доступу” — *CLEA*¹¹⁴. В грудні 1999р. була впроваджена програма дистанційного навчання Академії ВОІВ¹¹⁵, що базується на Інтернет і передбачає 9-модульний курс з питань інтелектуальної власності. ВОІВ також розпочала реалізацію амбіційного проекту “Інформаційний менеджмент для Договору про патентну кооперацію” — *IMPACT*¹¹⁶ з метою комп’ютеризації в рамках ВОІВ операцій, пов’язаних з цим договором. Завершено розвиток служби розв’язання спорів он-лайн, що дозволить зменшити витрати часу та коштів на ці процедури.

З іншого боку, ВОІВ останнім часом вживаються заходи, спрямовані на вирішення пов’язаних з Інтернет-технологіями проблем, а саме:

- ❖ визнання захисту торгових знаків (ідентифікаційних знаків¹¹⁷) у системі Інтернет;
- ❖ підготовка міжнародного договору про аудіо-візуальні виконання, на які не поширюється охорона згідно з договором ВОІВ з виконань і фонограм 1996р.¹¹⁸;
- ❖ впровадження додаткових заходів охорони баз даних;
- ❖ врегулювання прав організацій мовлення, що не врегульовані достатньою мірою ні Римською конвенцією 1961р., ні Договором з виконань і фонограм 1996р.;
- ❖ врегулювання питань інтелектуальної власності, пов’язаних з електронною комерцією, включаючи проблеми торгових ідентифікаторів, назв Інтернет-доменів, недобросовісного використання відомих торгових знаків у якості назви домена¹¹⁹. Прийнято Єдинообразну політику розв’язання спорів у галузі назв Інтернет-доменів¹²⁰, спрямовану на обмеження зловживань стосовно товарних знаків у мережі Інтернет¹²¹. У 2000р. ініційовано поширення цього процесу на власні імена, назви неурядових організацій, географічні позначення, фірмові найменування, назви фармацевтичних препаратів (це — так званий “другий процес ВОІВ у галузі назв Інтернет-доменів”¹²²).

Безумовно, Україна повинна врахувати в своїй політиці стосовно охорони інтелектуальної власності ці новітні технологічні виклики. На жаль, у прийнятих

останнім часом документах з питань охорони інтелектуальної власності зазначені питання не знайшли адекватної уваги — навіть на рівні постановки проблеми. З цього, зокрема, може згодом постати дуже значна проблема істотного технологічного відставання української системи охорони інтелектуальної власності.

3.5 НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення охорони інтелектуальної власності, на думку переважної частини (60,3%) експертів, які брали участь в опитуванні УЦЕПД, її недосконалість все ще є одним із чинників, що перешкоджають створенню в Україні ефективної системи охорони інтелектуальної власності. До недоліків законодавчої бази відносять, насамперед, **невирішеність наступних проблем**¹²³:

- ❖ **володіння та управління правами на об’єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету та загальнодержавних централізованих фондів**; не визначено, в яких конкретних випадках і в якому порядку держава може набувати і використовувати права власності на об’єкти інтелектуальної власності;
- ❖ колективне управління авторським і суміжними правами;
- ❖ регулювання ринку інтелектуальної власності, залучення об’єктів цієї власності до цивільного обороту, передачі на комерційних засадах прав на об’єкти інтелектуальної власності, включаючи продукти, створені повністю або частково за рахунок коштів державного бюджету та інших централізованих коштів;
- ❖ нормативно-правове забезпечення розвитку франчайзингу — продажу або тимчасового надання у користування товарного знаку під контролем його власника (франчайзера)¹²⁴.
- ❖ трансфер технологій за кордон, що призводить, за свідченням президента Національної Академії наук України Б.Патона, до цілеспрямованого відбору українських технологій з боку іноземних фірм; реалізація таких технологій часто відбувається за безцінь¹²⁵;

¹¹⁴ Collection of Laws for Electronic Access. — <http://clea.wipo.int>, <http://www.wipo.int.clea>.

¹¹⁵ WIPO Academy Distance Learning Program.

¹¹⁶ Information Management for Patent Cooperation Treaty.

¹¹⁷ Identifying signs.

¹¹⁸ Дипломатична конференція з цього приводу відбулася в грудні 2000р. і вирішила абсолютну більшість питань, що мають бути включені до цього Договору.

¹¹⁹ WIPO Annual Report 1999, p.25.

¹²⁰ Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy.

¹²¹ WIPO Annual Report 1999, p.5.

¹²² Second WIPO Internet Domain Name Process.

¹²³ Окремі з наведених нижче проблем детальніше висвітлюються в книзі: Глухівський Л., Андрощук Г. Законодавче забезпечення правової охорони інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні: стан і перспективи. — Вісник Харківського державного політехнічного університету. Спеціальний випуск. “Інтелектуальна власність”, Збірка наукових праць. Випуск 93. — Харків, 2000, с.256.

¹²⁴ Це мало б передбачати, зокрема, внесення відповідної статті до проекту нового Цивільного кодексу України, розробку закону про франчайзинг та утворення Асоціації розвитку франчайзингу. Див.: Новіков В. Чи варто розвивати франчайзинг? — Урядовий кур’єр, 12 липня 2001р., с.6.

¹²⁵ Цьому сприяє відсутність досвіду ліцензійної діяльності, коштів для проведення кон’юнктурних досліджень, зарубіжного патентування, неврегульованість питання про те, кому належать права на об’єкт інтелектуальної власності. Аналіз, проведений А.Варгатюком, свідчить про те, що до 95% ліцензій на вітчизняні технології реалізуються за цінами у 5-15 разів нижчими, ніж у іноземних конкурентів, з малими ставками роялті (1,9-2,5%), передачею виключних прав за кожним третім ліцензійним договором.

❖ відсутність правових механізмів, які б запобігали поданню заявок на винаходи в зарубіжні країни, минаючи патентне відомство України, що призводить до неконтрольованого впливу нових технологій за кордон¹²⁶; у Кримінальному кодексі України відсутні санкції за зазначені дії¹²⁷, хоча такі санкції передбачені, зокрема, в США, Великій Британії, Росії¹²⁸;

❖ охорона державних і комерційних секретів¹²⁹. Існують також значні прогалини в галузі захисту комерційної інформації підприємств¹³⁰, а також ноу-хау;

❖ захист відомих торгових знаків, що не потребують реєстрації. В законах України взагалі не дається визначення цього терміну, немає списку таких знаків¹³¹;

❖ захист фірмових найменувань¹³²;

❖ оцінка вартості нематеріальних активів;

❖ облік об'єктів інтелектуальної власності;

❖ запровадження більш ефективного захисту наукової інтелектуальної власності проти порушень у цій сфері, що стають дедалі більш поширеними (привласнення результатів наукової праці в формі фіктивного "співавторства"; публікація працівниками державних структур від свого імені результатів, що містяться в науково-аналітичних матеріалах, поданих до них підпорядкованими організаціями; відтворення результатів наукових праць без посилання на авторів або несанкціонована їх публікація та ін.);

❖ охорона раціоналізаторських пропозицій¹³³;

❖ охорона порід тварин;

❖ охорона фольклору, народних художніх промислів і традиційних знань;

❖ прогалини в антимонопольному законодавстві, що уможливають використання процедур патентування як засобу монополізації ринків.

У процесі підготовки проекту книги IV Цивільного кодексу України виявилися істотні розбіжності між цим документом і чинними нормами вже прийнятих законів та ратифікованих договорів з питань інтелектуальної власності¹³⁴. Ліквідація цих неузгодженостей викликала значну затримку в підготовці проекту.

До недоліків прийнятих в 2001р. змін до законодавства щодо захисту проти порушень прав інтелектуальної власності фахівці відносять, зокрема, наступні¹³⁵:

❖ відсутність у Кримінальному кодексі України захисту такого об'єкту інтелектуальної власності, як ноу-хау;

❖ виключення з переліку порушень, передбачених у статті 164-3 Кодексу про адміністративні правопорушення України, незаконного використання фірмового найменування та маркування; не передбачене покарання за імітацію упаковки та оформлення товару;

❖ обумовлювання в Митному кодексі України (стаття 74) заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав інтелектуальної власності, наявності відповідних товарів у списку товарів, що підпадають під дію цієї статті. **Реєстрація товарів у цьому списку для власників інтелектуального продукту є економічно і технічно дуже обтяжливою процедурою**, адже вона має здійснюватися стосовно кожного товару окремо, на термін шість місяців або один рік (після чого реєстрацію необхідно поновлювати), а плата за здійснення реєстрації становить по кожному товару, залежно від терміну реєстрації, \$200-400, подовження цього терміну — \$100¹³⁶.

Незважаючи на прогресуючу адаптацію українського законодавства до міжнародних норм, **повна відповідність чинних національних правових норм вимогам Угоди ТРІПС та УПС ще не досягнута**. Відчувається необхідність додаткових правових норм, які б узгодили українське законодавство в питаннях охорони прав

¹²⁶ Лише протягом 1994-1998рр. винахідниками України, в обхід Державного патентного відомства України, були подані 107 заявок на одержання патентів США і ще більше — безпосередньо в патентне відомство Росії та інших зарубіжних країн.

¹²⁷ Фактично, мова йде про ситуацію, аналогічну несанкціонованому вивозу капіталу за кордон, на що, згідно з чинним валютним регулюванням в Україні, потрібно отримати ліцензію. Але технологічні знання під визначення капіталу в Україні досі не потрапляють.

¹²⁸ У США та Великій Британії — штрафи відповідно у розмірі до \$10 тис. і 500, та/або тюремне ув'язнення до двох років. У Росії незаконний експорт технологій, науково-технічної інформації і послуг підпадають під статтю 189 Кримінального кодексу та можуть каратися штрафом у розмірі 700-1000 мінімальних розмірів оплати праці або в розмірі зарплати чи іншого доходу засудженого за період від семи місяців до одного року, або з позбавленням волі на строк до одного року, а при обтяжуючих обставинах — 7-15 років з конфіскацією майна.

¹²⁹ Серед заходів співробітництва в цій сфері слід відзначити, насамперед, Угоду про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів (держав-учасниць СНД), підписану в м.Мінську 4 червня 1999р. та затверджену 13 грудня 1999р. Постановою Кабінету Міністрів України №2292 (хоча правильно було б затвердити її через механізм ратифікації Верховною Радою України).

¹³⁰ Див.: Андрощук Г., Крайнев П. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны. — Киев, 2000, 400 с.

¹³¹ Див.: Маців Христина Д. Права інтелектуальної власності в Україні: захист торгових знаків та правозастосування. — Українсько-європейський журнал міжнародного та порівняльного права, осінь 2000р., том 1, випуск 1, с.34-35. У вересні 1999р. ВОІВ прийняла міжнародні керівні принципи захисту відомих торгових знаків.

¹³² Аналіз назв підприємств України показує, що багато з них ("Альфа", "Омега", "Дельта", "Вікторія", "Мрія"; численні назви зі складовими "інвест", "інформ", "інтер", "сервіс" повторюються двічі, тричі й частіше навіть у межах одного району, а в межах держави — сотні разів. Це має наслідком зіткнення престижних і комерційних інтересів фірм навіть на міжнародному рівні. Див.: Андрощук Г. Знаки для товарів і послуг: деякі аспекти термінології та застосування законодавства. — Інтелектуальна власність, 2001, №8, с.18-19.

¹³³ Раціональне використання цих пропозицій інколи дає навіть більший економічний ефект, ніж від використання винаходів та інших науково-технічних досягнень. Див.: Підпригора О. Стан і перспективи розвитку законодавства України про інтелектуальну власність. — Вісник Центру комерційного права, 2001, №1, с.9.

¹³⁴ Див. зокрема: Яцків Я. Забезпечення правового захисту інтелектуальної власності — одна з передумов вступу України до Світової організації торгівлі. — Наука і суспільство, 2001, №9-10, с.7.

¹³⁵ Див.: Мартыненко А. Точка зрення спеціалістів по інтелектуальній собствениости. — Бизнес, 16 апреля 2001г., с.39.

¹³⁶ Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України №65 від 27 січня 1997р." №413 від 28 квітня 2001р.

на об'єкти інтелектуальної власності та механізму їх реалізації з розділами 1-4 частини III Угоди ТРІПС та статтею 50 і Додатком III Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (УПС). Водночас, українське законодавство у цій сфері вже узгоджене із статтями 15-38 Угоди ТРІПС та пунктом 2 статті 50 і Додатком III УПС в частині приєднання України до міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності¹³⁷.

Має місце неврегульованість питань “інтелектуальної спадщини” колишнього Радянського Союзу. Після розпаду СРСР у Росії залишилося близько 500 тис. діючих охоронних документів (авторських свідоцтв) на винаходи з грифом “Для службового користування”, що ніколи не публікувались і можуть бути перетворені на патенти. За розрахунками фахівців, приблизно чверть із них (125 тис.) належить українським винахідникам. Але в Україні немає навіть переліку цих винаходів, не кажучи вже про їх описи. Аналогічною є ситуація і з таємними авторськими свідоцтвами колишнього СРСР (теж близько 500 тис.). Деякі з них вже перетворені в патенти Російської Федерації. Така ситуація може створювати для українських підприємств певні труднощі при виході на зарубіжні ринки високотехнологічної продукції.

Так, московський Інститут сталі, який ще за часів СРСР у співробітництві з українськими підприємствами був заявником за авторським свідоцтвом на систему протиснарядного захисту танка, користуючись недостатньою патентно-правовою проробкою поставок за танковим контрактом України з Пакистаном, намагався самостійно отримати на нього патент на винахід у Пакистані; і навіть ще не маючи патенту, пред'являв претензії українським постачальникам танків до Пакистану та спробував призупинити поставки. Лише втручання в цю справу урядових органів обох країн зірвало ці спроби¹³⁸.

В той же час, залишається дискусійним питання про ратифікацію Україною Євразійської патентної конвенції (ЄАПК) — через побоювання, що приєднання до ЄАПК призведе до втрат валютних надходжень національною патентною системою та втрат доходів національних патентних повірених України від іноземних заявників¹³⁹. Однак, відмова України ратифікувати цю Конвенцію не тільки обмежує право вибору для українських заявників, але

й фактично призводить до невинуватеного ігнорування сектору охорони інтелектуальної власності, що має непогані перспективи розвитку. Так, кількість заявок на патенти в цій системі в 1999р. вже досягла 41,8 тис., або 1/3 від кількості патентних заявок Європейської патентної організації¹⁴⁰.

3.6 НЕЗАДОВІЛЬНИЙ СТАН ВИКОНАННЯ ЗАКОНІВ ТА ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Аналіз показує, що рівень виконання законів щодо охорони інтелектуальної власності в Україні залишається на незадовільному рівні, особливо в сферах аудіо- та відеопродукції і комп'ютерних програм. Це призвело до закріплення за Україною іміджу держави, в якій не ведеться активна боротьба з порушеннями прав інтелектуальної власності, тобто наявний **низький рівень охорони інтелектуальної власності**¹⁴¹.

Міжнародний альянс інтелектуальної власності¹⁴² поставив Україну першою у списку 58 країн з низькими стандартами охорони інтелектуальної власності¹⁴³.

За даними *IFPI*, Україна лідирує в Європі за рівнем піратства з показником близько 95% від обсягу ринку (таблиця “Рівні піратства на внутрішньому ринку фонографічної продукції у 2000р.” на наступній сторінці). Мільйони компакт-дисків, за твердженням цієї організації, експортуються в понад 30 країн світу — Болгарію, Фінляндію, Німеччину, Грецію, Італію, Ізраїль, Нову Зеландію, Парагвай, Перу, ПАР, Велику Британію та США. Збитки світової музичної індустрії від піратства в Україні складають, за версією *IFPI*, понад \$300 млн.¹⁴⁴ За експертними оцінками, в Україні щорічно продаються 2,0-2,5 млн. лазерних компакт-дисків, із яких мінімум 50% виробляються нелегально¹⁴⁵.

Слід відзначити, що інша міжнародна організація — Асоціація виробників програмного забезпечення (*Business Software Alliance*) в своєму останньому “Звіті про піратство” віднесла Україну до десятки країн - піратів програмного забезпечення, де вона (разом з іншими державами-членами СНД) із показником піратства 89% (в 1999р. було 90%) ділить з Індонезією третє-четверте місце після В'єтнаму та Китаю, випереджаючи Росію.

¹³⁷ Державний департамент інтелектуальної власності інформує, с.б. Детальніше ці проблеми висвітлюються в монографіях: Жаров В. Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав. — Київ, 2000, с.150-175; Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс І. Право інтелектуальної власності: торговельні аспекти. — Київ, 2000, 164 с.

¹³⁷ Див.: Некоторые вопросы развития и охраны интеллектуальной собственности в Украине. — Актуальные вопросы развития инновационной деятельности и охраны интеллектуальной собственности. Материалы пятой международной научно-практической конференции. — Симферополь, 2001, с.69.

¹³⁸ “Да, азиаты мы...”. Украину зовут в Евразийское патентное сообщество. Что оно может дать нашим заявителям? А что хочет у них взять? — Бизнес, 29 января 2001г., с.44.

¹³⁹ Див.: WIPO. Industrial Property Statistics. Publication A. — Geneva, April 2001.

¹⁴⁰ Під захистом прав і законних інтересів суб'єктів інтелектуальної власності прийнято розуміти передбачені законом заходи з їх визнання та поновлення, припинення їх порушення, а також застосування до порушників заходів юридичної відповідальності. В Україні захист здійснюється переважно в юрисдикційній формі, тобто шляхом звернення до державних органів, що уповноважені розглядати справи про правопорушення та виносити обов'язкові для виконання рішення. Юрисдикційна форма поділяється на загальну (пов'язану з діяльністю судів загальної юрисдикції) та спеціальну (наприклад, діяльність Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності). Захист прав може здійснюватися як цивільно-правовими, кримінально-правовими, так і адміністративно-правовими засобами. Див.: Мироненко Н., Штефан О. Щодо питання про захист інтелектуальної власності за законодавством України. — Українське комерційне право, 2001, №1, с.30-32.

¹⁴¹ International Intellectual Property Alliance.

¹⁴² <http://www.Korrespondent.net>, 12 марта 2001г.

¹⁴³ Ukraine loses GSP benefits and trade sanctions loom for failure to tackle piracy. — <http://www.ifpi.org/press/20010807.html>.

¹⁴⁴ Інтерфакс-Україна, 9 октября 2001г.

¹⁴⁵ 2001 IFPI Music Piracy Report, June 2001, p.11.

**Рівні піратства на внутрішньому ринку
фонографічної продукції у 2000р.**

Понад 50%	25-50%	10-25%	Менше 10%
Північна Америка			
			Канада США
Європа			
Болгарія Греція Естонія Латвія Литва Росія Румунія СНД (інші) Україна	Кіпр Польща Словенія	Іспанія Італія Нідерланди Угорщина Фінляндія Хорватія Чехія	Австрія Бельгія Велика Британія Данія Ірландія Ісландія Німеччина Норвегія Португалія Словацьчина Франція Швеція Швейцарія
Азія			
Індонезія Китай Малайзія Пакистан	Гонконг Індія Тайвань Філіппіни	Південна Корея Сінгапур Таїланд	Японія
Латинська Америка			
Болівія Еквадор Мексика Парагвай Перу	Аргентина Бразилія Венесуела Колумбія Уругвай Центральна Америка	Чилі	
Австралія та Океанія			
			Австралія Нова Зеландія
Близький Схід/Туреччина			
Територія Палестини	Єгипет Ізраїль Кувейт Ліван Саудівська Аравія Туреччина	Бахрейн Катар Оман	Об'єднані Арабські Емірати
Африка			
	Кенія Нігерія	Гана Зімбабве ПАР	

За даними української **Асоціації іноземних виробників фармацевтичної продукції (АІРМ)**, в Україні на етапі реєстрації в Фармакологічному експертному центрі Міністерства охорони здоров'я України не враховується наявність патентного захисту винаходів і промислових зразків, не проводиться патентна експертиза препаратів, що подаються на реєстрацію. Це призводить до порушення патентних прав на оригінальні лікарські препарати¹⁴⁶. Як наслідок, провідні фармацевтичні компанії світу можуть відмовитися від поставки на ринок України інноваційних лікарських препаратів.

¹⁴⁶ Зокрема, це призвело до реєстрації ряду препаратів з порушенням патентних прав щодо препарату "Віагра". Існують численні порушення в галузі виробництва так званих відтворювальних препаратів (генериків) у зв'язку з нелегальним доступом до інформації щодо реєстраційних матеріалів на оригінальні запатентовані лікарські препарати, а також можливістю розпочинати розробку генериків ще до того, як мине термін чинності патенту на оригінал.

¹⁴⁷ Sixth Annual BSA Global Software Piracy Study, May 2001, p.3,5-6.

¹⁴⁸ Там само, p.10.

**Провідна десятка країн з найвищими обсягами піратства
в галузі фонографічної продукції у 2000р.**

Країна	Обсяг піратської продукції, \$ млн.	% піратської продукції на ринку
Китай	600	90
Росія	240	65
Мексика	220	65
Бразилія	200	50
Італія	180	25
Парагвай	110	95+
Тайвань	100	45+
Індонезія	65	55
Малайзія	40	65
Греція	40	50

Водночас, при дуже високому відносному рівні піратства в Україні, його абсолютні обсяги не є значними. Принаймні, за абсолютними обсягами піратства Україна не належить до країн-лідерів. Вона, зокрема, не входить до десятки країн з найвищими абсолютними обсягами виробництва піратської фонографічної продукції (таблиця "Провідна десятка країн з найвищими обсягами піратства в галузі фонографічної продукції у 2000р."¹⁴⁷). А втрати доходу світових виробників комп'ютерних програм через українське піратство, внаслідок обмеженої кількості комп'ютерів в Україні, порівняно з іншими державами, в 2000р. становили лише \$29,7 млн., тоді як загалом ці втрати в світі склали \$11,75 млрд.¹⁴⁸

Вказані дані свідчать про те, що при всій складності проблем охорони прав інтелектуальної власності в Україні, **навряд чи є достатньо підстав розглядати Україну серед держав, що своєю піратською діяльністю завдають найбільших збитків легальним виробникам.** А отже, на погляд експертів УЦЕПД, ті санкції, які загрожують Україні з боку США, або ж ускладнення, що виникають в Україні в контексті даного питання в рамках переговорів щодо вступу до СОТ, — не мають під собою достатньої підстави, якщо керуватися однаковими критеріями оцінки стосовно всіх країн світу, в т.ч. таких, як Китай чи Росія.

Водночас, такий стан справ дає багатьом експертам в Україні (38,4% від загальної кількості опитаних УЦЕПД) підстави вважати, що провідними мотивами західної (передусім американської) кампанії в питаннях охорони інтелектуальної власності в Україні є намагання "знищити потенційно небезпечних конкурентів в Україні" (серед всього населення цей показник складає лише 12,5%); ще 32,9% експертів (серед населення — 17,7%) вважають, що така політика має на меті "прив'язати Україну до західних технологій, забезпечивши тим самим її більшу залежність від Заходу". І лише 21,9% експертів (18,7% громадян) переконані, що західні партнери керуються інтересами

“забезпечення кращих умов для технологічного розвитку економіки України та входження її до системи міжнародних економічних і науково-технічних зв'язків”.

Слід відзначити, що такі думки є вираженням позиції меншості. Більшість експертів вважають, що Захід все ж таки керується інтересами “охорони права власників інтелектуального продукту, незалежно від їх національності та місця розташування (проживання)” — 68,5% та “охорони права провідних фірм світу” — 50,7%¹⁴⁹. Проблема полягає в тому, що високий рівень піратства, навіть в тих порівняно невеликих абсолютних обсягах, що існують на сьогодні, завдають чутливої шкоди українській економіці в цілому.

Так, згідно з дослідженням компанії *Datamonitor*, здійсненим на замовлення *BSA*, втрати ВВП України від порушень в галузі авторських прав на програмні продукти в 2000р. становили \$265 млн., податкові втрати бюджету — \$94 млн. За умови збереження піратства на рівні 89% до 2004р. внесок індустрії розробки програмного забезпечення в український ВВП становитиме лише \$57 млн., а при зниженні до

середньосвітових показників піратства (34%) — зросте до \$332 млн. Відповідно, податкові надходження можуть становити при 89% — \$21 млн., а при 34% — \$93 млн.

Аналіз стану боротьби з порушеннями у сфері інтелектуальної власності в Україні засвідчує, що хоча рівень порушень залишається високим, останнім часом відбувається помітна активізація процесів охорони інтелектуальної власності (врізка “*Стан боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності в Україні*”).

Права, надані власникам охоронних документів, нічого не варті, якщо відсутній їх ефективний захист в адміністративному або судовому порядку. Проте норми Цивільного та Адміністративного, а до вересня 2001р. — й Кримінального кодексів України були прийняті ще за часів СРСР і не відповідають сучасним реаліям.

Суди загальної юрисдикції сьогодні не мають можливості ефективно вирішувати спори у сфері інтелектуальної власності — як через їх велику завантаженість, так і внаслідок відсутності в суддів спеціальної підготовки у цій сфері діяльності.

Стан боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності в Україні

Дані Державної податкової адміністрації України¹⁵⁰ свідчать про те, що за результатами вжитих у 1999р. заходів податковою службою виявлено 2227 правопорушень, у т.ч. 243 факти незаконного ввезення, 480 — незаконного виготовлення та 1584 — реалізації контрафактної продукції. У 2000р. в результаті проведення спеціальної операції “Підробка” виявлено та знешкоджено 541 підпільний цех з виготовлення різного роду контрафактної продукції, в т.ч. 47 — аудіо- та відеопродукції; вилучено 1,9 млн. одиниць цієї продукції.

За даними Державного департаменту інтелектуальної власності¹⁵¹, в 2000р. було виявлено 9680, а за 7 місяців 2001р. — ще 3800 правопорушень, пов'язаних із незаконним тиражуванням та розповсюдженням продукції, що містить об'єкти інтелектуальної власності; було порушено 338 кримінальних справ у 2000р. і 49 — у 2001р. Оперативно-розшуковими заходами охоплено 107 українських та іноземних суб'єктів підприємницької діяльності, які замовляли тиражування оптичних дисків на українських заводах.

У 2000р. було виявлено 5080 правопорушень у сфері інтелектуальної власності, в т.ч. 766 фактів незаконного ввезення, 577 — незаконного виготовлення, 3737 — реалізації контрафактної продукції. Знешкоджено 47 підпільних цехів з виготовлення аудіо- та відеопродукції.

Дані Міністерства внутрішніх справ України¹⁵² свідчать про те, що за 9 місяців 2001р. серед перевірених 12 тис. підприємств у різних регіонах України на кожному другому з них виявлені порушення встановленого законодавством України порядку тиражування та розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності. Міністерством порушено 221 кримінальну справу, з яких 63 — за порушення авторських і суміжних прав, в той час як за весь 2000р. було виявлено лише 19 таких злочинів. Понад 4200 осіб притягнуті до адміністративної відповідальності. Припинено незаконну діяльність 16 “підпільних” цехів, що займалися виробництвом і розповсюдженням контрафактної продукції у Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Харківській областях та на Придніпровській залізниці. У правопорушників вилучено 257 тис. відеокaset, 235 тис. аудіокaset та 217 тис. компакт-дисків (всього — 709 тис. одиниць) на загальну суму 7,8 млн. грн.

За даними Антимонопольного комітету України¹⁵³, з 1997р. ним припинено близько 400 порушень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, переважно у зв'язку з неправомірним використанням знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, назв місць походження товарів. Непоодинокими є порушення, пов'язані з поширенням інформації, що вводить в оману.

В результаті здійснених співробітниками управлінь боротьби з економічною злочинністю, боротьби з організованою злочинністю, районними та міською прокуратурою в м.Києві понад 30 контрольних та оперативних закупівель персональних комп'ютерів порушено 21 кримінальну справу за статтею 176 нового Кримінального кодексу України, що набув чинності з 1 вересня 2001р.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Серед населення ці мотиви були також визнані переважними — відповідно 28,8% та 23,3% опитаних.

¹⁵⁰ Інформаційний лист голови Державної податкової адміністрації України М.Азарова від 1 жовтня 2001р.

¹⁵¹ Державний департамент інтелектуальної власності інформує про боротьбу з порушеннями прав на об'єкти інтелектуальної власності. — Світ, №35-36, вересень 2001р., с.3.

¹⁵² Інформаційний лист Головного управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України від 3 жовтня 2001р.

¹⁵³ Див. статтю О.Мельниченка, розміщену в цьому журналі.

¹⁵⁴ Бернатов А. Сводка с антипиратского фронта. — Компьютерное обозрение, 2001, №36, с.22.

Можливо, саме через це кількість звернень до судів із спорами з питань інтелектуальної власності, хоча й зростає, але залишається дуже невеликою і явно не відповідає кількості правопорушень. У 2000р. розглянуто лише 96 справ, серед яких 21 — за позовами іноземних осіб. При цьому, не було жодного (!) позову від американських компаній та *IFPI* з приводу найбільш гучної суперечки стосовно піратського виготовлення в Україні компакт-дисків¹⁵⁵.

3.7 ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

До основних проблем організації та забезпечення ефективного функціонування системи охорони інтелектуальної власності в Україні слід віднести наступні:

❖ **Відсутність належної координації діяльності органів державного управління.** Зокрема, йдеться про необхідність більш скоординованих дій з боку Міністерства освіти і науки України, Міністерства промислової політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства

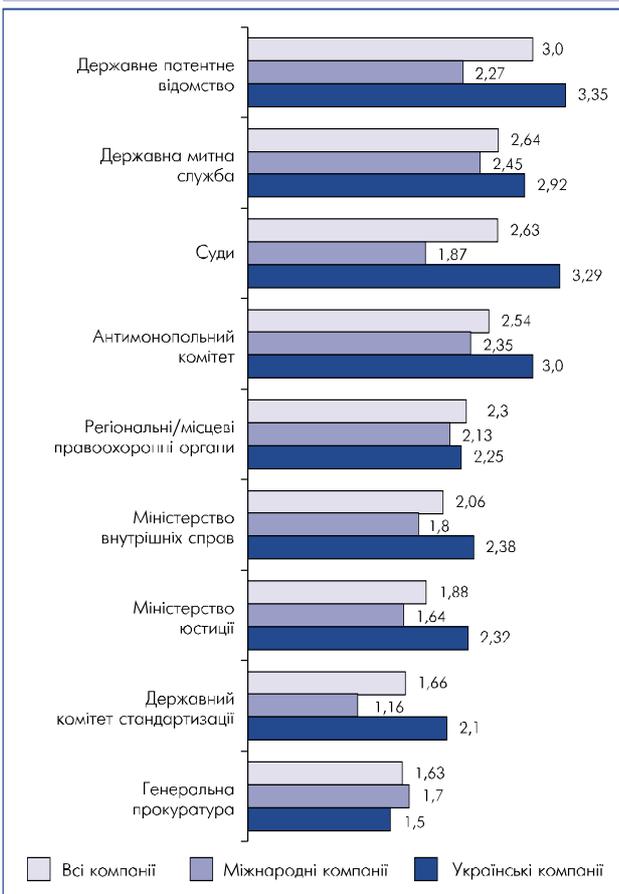
економіки та з питань європейської інтеграції України, Фонду державного майна України, які мають активно співпрацювати з недержавними установами та громадськими організаціями. За оцінками експертів, створений Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності функціонує незадовільно і за останні півроку практично не проводив засідань.

❖ **Недостатня ефективність діяльності структур, що забезпечують охорону прав інтелектуальної власності.** За даними опитування, яке було ініційоване та проведене від імені Коаліції з питань захисту прав інтелектуальної власності (*CIPR*), Торгово-промислової палати України та Європейської бізнес-асоціації компаніями *MAGRAM Market Research* та *The PBN Company* в січні-березні 2000р. серед 102 відомих компаній, що оперують на ринку України (діаграма "Оцінки урядових агентств у захисті прав інтелектуальної власності")¹⁵⁶, практично всі державні органи отримали оцінку нижче "3" за п'ятибальною шкалою.

❖ **Недостатність сучасних технологій управління та технічного забезпечення в системі відомств з питань охорони інтелектуальної власності, особливо щодо належного інформаційного забезпечення діяльності у цій сфері.** Явно недостатнім є рівень автоматизації процесів, пов'язаних з реєстрацією заявок на отримання охоронних документів та їх експертизою. Відсутні електронні бази даних патентної бібліотеки, що уможливила б дистанційний доступ користувачів з регіонів України та з-за кордону. За інформацією Укрпатенту, деякі країни вже відмовляються надавати свою патентну інформацію, що міститься на CD-ROM, в обмін на патентну документацію України, представлену на папері. Вирішення останньої проблеми шукають зараз у регіональному співробітництві країн-членів СНД, які з 1997р. (за технічної та фінансової підтримки Європейського патентного відомства) реалізують **проект спільного регіонального патентно-інформаційного продукту країн СНД на CD-ROM**¹⁵⁷.

До цих проблем слід додати й **нерозвиненість системи надання послуг в галузі охорони інтелектуальної власності, що пов'язане із загальним станом інфраструктури цієї діяльності, особливо в регіонах.** Все це зумовлює складність процедур охорони прав і забезпечення їх захисту в разі порушення. На сьогодні ці недоліки певною мірою нейтралізуються за рахунок функціонування так званих деклараційних патентів (що видаються на 6-річний термін і для отримання якого потрібен час не більше року)¹⁵⁸, що є альтернативою отримання 20-річного патенту за повною процедурою кваліфікаційної експертизи, яка може тривати 4-5 років і більше¹⁵⁹ та є значно дорожчим заходом для отримувача. Але, мабуть, більш оптимальним рішенням на перспективу стало б значне скорочення терміну та здешевлення процедур отримання "кваліфікованого" 20-річного патенту¹⁶⁰. Зараз Державний департамент інтелектуальної власності ставить завдання скоротити до кінця 2002р. строк розгляду заявок на видачу патенту на винахід до 30 місяців, а для видачі свідоцтва на знак для товарів і послуг — до 20 місяців¹⁶¹.

Оцінки урядових агентств у захисті прав інтелектуальної власності

¹⁵⁵ Державний департамент інтелектуальної власності інформує, с.6.

¹⁵⁶ Основні результати цього дослідження надані УЦЕПД Комітетом Верховної Ради України з питань освіти і науки.

¹⁵⁷ Кочеткова А. Міжнародний обмін патентною документацією. — Інтелектуальна власність, 2001, №7, с.22.

¹⁵⁸ Питома вага таких патентів у 2000р. складала 70%.

¹⁵⁹ У розвинутих країнах такий термін, залежно від системи експертизи, складає 2-7 років. В Росії патент можна одержати за 1,0-1,5 роки. Див.: Красовська А. Скорочення строків розгляду заявок і видачі охоронних документів стає реальністю. — Інтелектуальна власність, 2000, №12, с.7; Фахівці консультують. — Інтелектуальна власність, 2001, №5-6, с.54.

¹⁶⁰ Див. детальніше: Глухівський Л. Деклараційний патент: за і проти. — Інтелектуальна власність, 2001, №7, с.8-12.

¹⁶¹ Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 25 жовтня 2001р.

❖ **Недостатність у держави коштів для розгортання надійної системи захисту інтелектуальної власності.** В державному бюджеті України на 2001р. для цього було передбачено 19 млн. грн. У 2000р. загальна сума витрат на цю мету становила 12,5 млн. грн., причому на автоматизацію технологічних і виробничих процесів було витрачено лише 2,6 млн. грн., на автоматизацію організаційно-виробничого процесу — 323 тис. грн., на інформаційну діяльність — 271 тис. грн., на проведення науково-дослідних робіт — 2,1 млн. грн., на організацію навчання та підвищення кваліфікації — 551 тис. грн., на розвиток міжнародного співробітництва — 192 тис. грн.¹⁶² Навряд чи цього достатньо для ефективного вирішення всіх актуальних проблем розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні, маючи на увазі, зокрема, потребу створення інфраструктури, побудованої на інформаційних технологіях, сприяння охороні інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном. Водночас, відсутня цілеспрямована діяльність із залучення коштів недержавних структур з метою фінансування розвитку системи охорони інтелектуальної власності, що безпосередньо впливає з нерозвиненості недержавних форм регулювання цієї діяльності в країні.

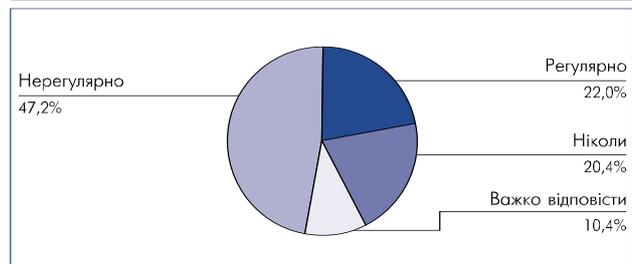
❖ **Недоліки вартісної оцінки, обліку та статистики у сфері інтелектуальної власності.** Чинні правила оцінки нематеріальних активів у країні не можуть бути визнані задовільними. Вони не дають можливості оцінювати реальну ринкову вартість багатьох об'єктів промислової власності. Внаслідок цього ці об'єкти власності вкрай незадовільно відображаються в активах підприємств, що призводить до істотної недооцінки їх балансової вартості. Ця обставина є передумовою для укладання нееквівалентних угод стосовно майна відповідних підприємств, що особливо помітно в ході приватизації державних підприємств і є небезпечним в разі участі у цьому процесі іноземних осіб. Відсутній ряд важливих (для науково обґрунтованого управління) статистичних показників, складених за міжнародною методологією, — щодо оцінки рівня надходжень і виплат роялті та ліцензійних платежів, частки високотехнологічного експорту.

3.8. ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

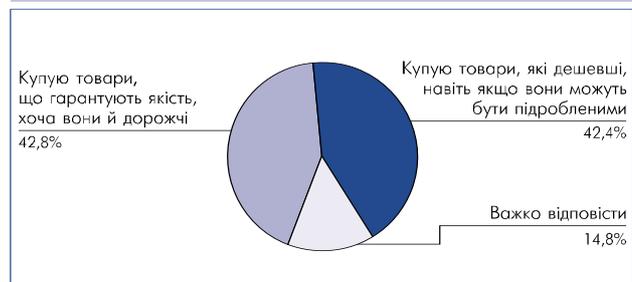
Характерною для України стала пануюча в суспільстві зневага до захисту прав інтелектуальної власності¹⁶³. На важливість цього чинника звернув увагу майже кожний другий експерт, що взяв участь в опитуванні УЦЕПД. Як свідчать результати загальнонаціонального опитування, досить високою є частота покупки населенням контрафактної продукції — 22% купують її регулярно і ще 47,2% — нерегулярно; лише п'ята частина населення ніколи не купує такої продукції (діаграма “Як часто Вам доводилося купувати продукцію, марковану загальновідомими товарними знаками, що виявилася підробленою (контрафактною)?”). На відміну від експертів, більше половини громадян не відносять проблеми охорони інтелектуальної власності до числа першорядних проблем економічного розвитку України¹⁶⁴.

Така модель поведінки населення значною мірою є наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві панувала державна власність, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. В 1990-х роках така позиція знайшла й економічне підґрунтя — внаслідок обмеження доходів переважної частини населення. Через це 42,4% громадян України купують товари, які дешевші, навіть якщо вони можуть бути підробленими (діаграма “Якими мотивами Ви керуєтеся купуючи товари, марковані загальновідомими товарними знаками?”). Майже для 40% українських споживачів якість підроблених товарів виявляється цілком прийнятною (діаграма “Оцінка якості підроблених товарів українськими споживачами”). Це вказує на те, що деформація правових понять у значної частини громадян підтримується неவிбагливістю їх вимог до якості — що є нормою для малозабезпечених верств населення.

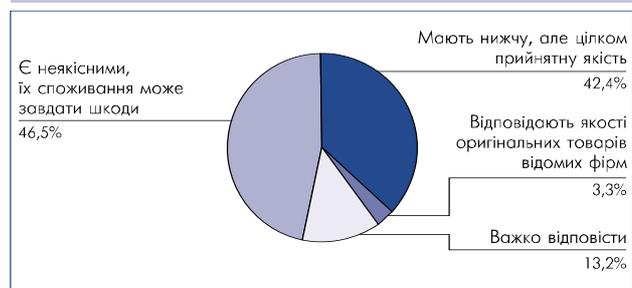
Як часто Вам доводилося купувати продукцію, марковану загальновідомими товарними знаками, що виявилася підробленою (контрафактною)?
% опитаних громадян

Якими мотивами Ви керуєтеся купуючи товари, марковані загальновідомими товарними знаками,
% опитаних громадян

Оцінка якості підроблених товарів українськими споживачами,
% опитаних громадян

¹⁶² Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності, 2000, с.35.

¹⁶³ В рамках ВОІВ цьому питанню приділяють надзвичайно велику увагу, формулюючи з цього приводу програму “формування свідомості” (awareness building).

¹⁶⁴ 39% опитаних вважають, що вони мають деяке, але не першорядне значення, а 14,2% — що взагалі не мають істотного значення.

Є чимало свідчень про те, що внаслідок низької правової та економічної культури суб'єкти науково-технічної та економічної діяльності нерідко добровільно відмовляються від використання вже існуючих механізмів захисту своїх інтересів як власників.

А високий рівень зневаги до питань інтелектуальної власності на рівні окремих органів державного регулювання може пояснюватися, передусім, високим рівнем корупції, корисливими інтересами чиновників, які в багатьох випадках мають прямий зиск від недостатньо сильної та неефективної системи охорони інтелектуальної власності, зокрема, передачі за безцінь за кордон цінної інформації щодо об'єктів, які мають захищатися законом, замість укладання на нормальних умовах договорів про надання прав на користування (трансфер технологій).

Низькі стандарти захисту інтелектуальної власності в Україні багато в чому визначаються значною нестачею кваліфікованих фахівців у цій сфері, що потребує досить великого обсягу специфічних знань. На жаль, лише з 2000р. в цьому питанні почали з'являтися деякі позитивні зрушення¹⁶⁵. Але й сьогодні потужність освітньої системи є низькою і не може задовольнити попит на фахівців цього профілю. Так, у 2000р. на перший курс Інституту інтелектуальної власності і права були зараховані лише 39 осіб, а на другому курсі продовжували навчання 42 особи. В Харківському міжгалузевому інституті підвищення кваліфікації кадрів з нових напрямів розвитку техніки і технологій при Харківському національному технічному університеті "ХПІ", що готує менеджерів інтелектуальної власності, перший випуск спеціалістів з інтелектуальної власності становив 39 осіб¹⁶⁶.

В цьому контексті проблеми створення дієвої системи охорони інтелектуальної власності є питанням, що виходить далеко за межі власне сфери утворення та обміну результатами творчої діяльності та

їх використання в економіці. Мова йде про комплексну інституційну проблему, вирішення якої неможливе поза подальшим розвитком ринкової моделі поведінки суб'єктів означеної діяльності.

ВИСНОВКИ

Тенденції у сфері реєстрації та використання прав інтелектуальної власності в Україні залишаються дуже суперечливими і ще не свідчать про ефективне функціонування створеної останніми роками системи охорони інтелектуальної власності.

Спостерігається нестабільність умов для винахідницької діяльності внаслідок, головним чином, погіршення матеріально-технічних і фінансових умов діяльності у сфері науки і технологій. Недостатньо високою є оцінка нинішньої системи генерації та використання винаходів в Україні з боку іноземних юридичних і фізичних осіб, невисоким залишається й інтерес іноземних виробників до українського ринку високотехнологічних виробів. Вкрай незначними за обсягом є операції з укладання договорів на передачу прав стосовно об'єктів промислової власності.

Позитивний процес усвідомлення підприємцями переваг, які дає в конкурентній боротьбі реєстрація товарного знаку, супроводжується численними порушеннями норм закону щодо добросовісної конкуренції

Сьогодні в Україні в умовах обмеженої платоспроможності населення в ряді сфер, особливо щодо комп'ютерних програм, аудіовізуальної продукції, діють стимули до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, а також до її виробництва — через високі прибутки, які можна отримувати внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності.

На відміну від сфери патентування винаходів, де Україна, за показником активності резидентів, знаходиться на рівні Росії і вище центральноєвропейських країн, що здійснили перехід до ринкової економіки (Польща, Угорщина) та більшості країн Східної Азії, що динамічно розвиваються, становище у сфері трансферу технологій (ліцензійного обміну) в Україні є вкрай негативним. За рівнем інтенсивності експорту високотехнологічної продукції Україна майже вдвідесятеро відстає від середньосвітового показника.

В структурі охорони інтелектуальної власності присутній серйозний дисбаланс: у відносно розвинутій системі патентування винаходів недорозвиненими є

¹⁶⁵ Зокрема, як значний позитивний крок слід відзначити відкриття Інститутом інтелектуальної власності і права у співпраці з громадською організацією "Українська система дистанційного навчання" навчального курсу "Вступ в інтелектуальну власність" в системі дистанційного навчання — UDL.

¹⁶⁶ Річний звіт Державного департаменту інтелектуальної власності, 2000, с.33.

елементи системи, що забезпечують комерціалізацію запатентованих досягнень. За несприятливого клімату для іноземного інвестування це призводить до негативних показників у галузі розвитку високотехнологічного експорту.

Найбільш гострими є проблеми охорони інтелектуальної власності в таких сферах, як охорона комп'ютерних програм і баз даних, захист від недобросовісної конкуренції, охорона знаків для товарів і послуг (товарних знаків), охорона виробників аудіовізуальної продукції.

В цілому, існуючі проблеми в цій галузі виходять далеко за межі власне сфери утворення та обміну результатами творчої діяльності та їх використання в економіці. Ми маємо справу з комплексною інституційною проблемою, вирішення якої неможливе поза подальшим розвитком ринкової моделі поведінки суб'єктів означеної діяльності.

Водночас, ключове значення для розв'язання всього комплексу проблем охорони інтелектуальної власності має ліквідація недоліків правової системи країни, в т.ч. недосконалостей законодавчої бази, забезпечення виконання законів, неефективної судової гілки влади (відсутність патентного суду). Досить значну роль відіграють і такі чинники, як пануюча в суспільстві зневага до захисту прав інтелектуальної власності. Спостерігається певна недооцінка економічних механізмів охорони інтелектуальної власності.

Стратегічно важливе значення на сучасному етапі мають адаптація системи охорони інтелектуальної власності в Україні до загальносвітових технологічних змін, забезпечення ефективної охорони нових технологічних об'єктів, передусім, пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет. У разі нежиття своєчасних заходів у цій сфері може виникнути проблема істотного технологічного відставання української системи охорони інтелектуальної власності, її несумісності із загальносвітовою системою.

Проблеми у сфері охорони прав українських юридичних і фізичних осіб - власників інтелектуального продукту за кордоном пов'язані, насамперед,

із процесом передачі (трансферу) прав (або надання можливості використання) об'єктів інтелектуальної власності за кордон. Роль значущих негативних чинників тут відіграють: відсутність у держави коштів на патентування та здійснення реєстраційних процедур за кордоном, низький рівень правової культури в країні, відсутність належних знань та інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України, а також законодавча неврегульованість питань трансферу технологій, у т.ч. у випадку виїзду українських фахівців на роботу за кордон.

Незважаючи на активізацію зусиль правоохоронних органів України із захисту прав інтелектуальної власності, загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим, що є підставою для звинувачення України в низьких стандартах охорони інтелектуальної власності, особливо стосовно аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, фармацевтичних препаратів.

Головні проблеми організації і забезпечення функціонування системи охорони інтелектуальної власності в Україні включають:

- ❖ відсутність належної координації діяльності органів державного управління;
- ❖ недостатню ефективність діяльності структур, що забезпечують захист прав інтелектуальної власності;
- ❖ недостатність сучасних технологій управління та технічного забезпечення в системі відомств з питань охорони інтелектуальної власності, особливо щодо належного інформаційного забезпечення діяльності у цій сфері; нерозвиненість системи надання послуг у галузі охорони інтелектуальної власності, що пов'язана із загальним станом інфраструктури цієї діяльності, особливо в регіонах;
- ❖ недостатність у держави коштів для розгортання надійної системи охорони інтелектуальної власності, нерозвиненість недержавних форм регулювання цієї діяльності в Україні;
- ❖ недоліки вартісної оцінки, обліку і статистики у сфері інтелектуальної власності. ■

4. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності має винятково велике значення для розвитку України в XXI столітті, що має базуватися на знаннях. Ця комплексна проблема потребує об'єднаних зусиль держави, всіх її органів управління та інститутів громадянського суспільства. Від успішної реалізації цього завдання вирає абсолютна більшість населення України, адже охорона інтелектуальної власності є фундаментом для забезпечення інноваційної моделі розвитку країни, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності в світовій соціально-економічній системі, де доходи від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти вже складають близько \$100 млрд. на рік і зростають прискореними темпами. Ефективна охорона інтелектуальної власності сприятиме створенню робочих місць у нових галузях економіки. Одночасно це є запорукою створення цивілізованого ринкового середовища, в якому і підприємці, і споживачі будуть надійно захищені від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності, виробництвом фальсифікованих товарів.

Проблеми охорони інтелектуальної власності мають одночасно внутрішній і зовнішній виміри, які є однаково важливими.

В основному вже сформувався глобальна система регулювання охорони інтелектуальної власності. Україна повинна адаптуватися до неї, якщо має намір розвиватися як складова світового господарства, а не як економіка, відгороджена від світових тенденцій соціально-економічного і технологічного розвитку. Останніми роками Україна значно активізувала процес входження в світові структури, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є членом 15 з 26 універсальних міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Однак, проблемою залишається незавершеність процесів набуття членства в СОТ та участі в Угоді про торгові аспекти прав інтелектуальної власності, а також приєднання до ряду міжнародних конвенцій і договорів. Велике значення для ефективної охорони інтелектуальної власності має процес входження України до регіональних європейських структур регулювання цієї сфери. Домінуючу роль у сфері двосторонніх відносин у цій галузі відіграють США, які є світовим технологічним лідером. Саме цей чинник, а не лише загроза санкцій, є потужним стимулом розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні.

Система органів регулювання сфери охорони інтелектуальної власності в Україні знаходиться у завершальній фазі формування; вона регулюється 37 законами і понад 100 підзаконними актами, здатна виконувати свої основні функції. Однак, ефективність системи знижується неадекватним технічним оснащенням інфраструктури та недостатнім розвитком недержавних установ регулювання діяльності у цій сфері. Про незавершеність формування системи свідчить відсутність нової редакції норм Цивільного кодексу щодо охорони інтелектуальної власності, чітких правових норм охорони фірмових найменувань,

раціоналізаторських пропозицій, селекційних досягнень у тваринництві, комерційної таємниці і ноу-хау, фольклору, народних художніх промислів і традиційних знань, а також оцінки інтелектуальної власності.

Тенденції у сфері реєстрації та використання прав інтелектуальної власності залишаються суперечливими і не свідчать про ефективне функціонування системи її охорони. Нестабільність умов для винахідницької і раціоналізаторської діяльності через, головним чином, погіршення матеріально-технічних і фінансових умов у інноваційній сфері, спричинила зменшення, порівняно з 1995р., чисельності винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторів майже на третину, а кількості підприємств, що беруть участь у створенні та використанні об'єктів промислової власності, — вдвічі. Край незначними є операції з укладання договорів на передачу прав стосовно об'єктів промислової власності.

В структурі системи охорони інтелектуальної власності недорозвинутими є елементи, що забезпечують комерціалізацію запатентованих досягнень. За несприятливого клімату для іноземного інвестування це спричиняє низький показник високотехнологічного експорту на душу населення, за яким Україна майже вдвітеро відстає від його середньосвітового значення.

Експертне опитування засвідчує, що найбільш гострими є проблеми інтелектуальної власності у сферах охорони знаків для товарів і послуг (товарних знаків), комп'ютерних програм і баз даних, охорони виробників аудіовізуальної продукції, захисту від недобросовісної конкуренції.

Понад 60% опитаних експертів вважають, що ключове значення для розв'язання комплексу проблем охорони інтелектуальної власності має ліквідація недоліків економіко-правової системи країни, в т.ч. недосконалостей законодавчої бази, забезпечення виконання законів, неефективної судової гілки влади (відсутність патентного суду). Досить значну негативну роль відіграє пануюча в суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності.

Спостерігається певна недооцінка соціально-економічних механізмів охорони інтелектуальної власності. В умовах обмеженої платоспроможності широких верств населення діють потужні стимули до придбання і споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності. Майже 70% населення України споживає підроблену продукцію, марковану загальновідомими товарними знаками.

Стратегічно важливе значення мають адаптація системи охорони інтелектуальної власності в Україні до загальносвітових технологічних змін, забезпечення ефективної охорони нових технологічних об'єктів, передусім, пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет.

Проблеми охорони прав українських власників інтелектуального продукту за кордоном пов'язані, насамперед, з відсутністю у держави коштів на патентування та здійснення реєстраційних процедур за кордоном, низьким рівнем правової культури в країні,

відсутністю належних знань та інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України, законодавчою неврегульованістю питань трансферу технологій.

Незважаючи на активізацію зусиль правоохоронних органів із захисту прав інтелектуальної власності, **загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим**, особливо стосовно аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення (частка піратської продукції становить відповідно 95% та 89% ринку), фармацевтичних препаратів. Це є підставою для звинувачення України в низьких стандартах охорони інтелектуальної власності.

Ключові **проблеми організації та забезпечення функціонування системи охорони інтелектуальної власності** в Україні включають: відсутність належної координації діяльності органів державного управління; недостатню ефективність діяльності структур, що забезпечують захист прав інтелектуальної власності; відсутність системи підготовки та перепідготовки спеціалістів у сфері інтелектуальної власності, науково-методичного забезпечення цього процесу; недостатність сучасних технологій управління, технічного та інформаційного забезпечення в системі відомств з питань охорони інтелектуальної власності; нерозвиненість системи надання послуг у галузі охорони інтелектуальної власності, що пов'язане з незадовільним станом інфраструктури цієї діяльності, особливо в регіонах; недостатність у держави коштів для розгортання надійної системи охорони інтелектуальної власності; недоліки вартісної оцінки, обліку та статистики у сфері інтелектуальної власності.

Виходячи з цих висновків, нагальним є завершення формування цілісної та ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні за наступними пріоритетними напрямками.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ УМОВ

❖ Верховній Раді України до кінця 2002р. завершити процес прийняття законодавчих актів (включаючи внесення змін і доповнень до чинних законів), які привели б українське законодавство у відповідність до вимог Угоди ТРІПС, що є однією з ключових умов вступу України до СОТ.

❖ Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти в грудні 2001р. провести парламентські слухання “Законодавство України у сфері інтелектуальної власності: проблеми вступу до СОТ”.

❖ Міністерству освіти і науки України до 1 липня 2002р. внести на розгляд Кабінету Міністрів України, з наступним поданням до Адміністрації Президента України, перелік доповнень до чинної Програми інтеграції України до Європейського Союзу — в частині уточнення інституційних і фінансових ресурсів, необхідних для реалізації заходів з охорони інтелектуальної власності.

❖ Державному департаменту інтелектуальної власності:

➢ спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань освіти і науки до 1 липня 2002р. вивчити питання про доцільність приєднання України до наступних міжнародних конвенцій та договорів: Мадридська угода про припинення використання неправдивих або таких, що вводять в оману, позначень походження товарів 1891р. (в редакції Стокгольмського акту 1967р.); Лісабонська угода про захист назв місця походження та їхню міжнародну реєстрацію

1958р.; Локарнська угода про Міжнародну класифікацію промислових зразків 1968р. (зі змінами 1979р.); Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію 1971р. (зі змінами 1979р.); Віденська угода про Міжнародну класифікацію зображувальних елементів знаків 1973р. (зі змінами 1985р.); Брюссельська конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми, які передаються через супутники 1974р.; Договір про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів (FRT) 1989р.; Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних мікросхем 1989р.; Євразійська патентна конвенція 1994р.;

➢ разом з Українським інститутом промислової власності до 1 липня 2002р. вивчити питання про доцільність розробки довгострокової (на п'ять років) програми співробітництва з Європейським патентним відомством та Відомством з гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС). Розробити комплекс довгострокових заходів щодо адаптації національної патентної системи до параметрів європейської патентної системи та європейської системи товарних знаків;

➢ на основі активної участі в роботі, яку веде Всесвітня організація інтелектуальної власності з питань охорони інтелектуальної власності в мережі Інтернет, у сферах біотехнології, фольклору, традиційних знань, до 1 липня 2002р. внести відповідні доповнення до Програми розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001-2004рр., спрямовані на підготовку нормативно-правових актів у цих сферах.

❖ Міністерству юстиції України до 1 січня 2002р. внести до переліку актів законодавства України, що потребують адаптації до законодавства ЄС, нормативні документи ЄС з питань охорони інтелектуальної власності в інформаційному суспільстві, мережі Інтернет.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ПРАВОВОГО ПОЛЯ

❖ Верховній Раді України:

➢ прискорити прийняття Книги IV “Інтелектуальна власність” нової редакції Цивільного кодексу України, з урахуванням концепції, запропонованої Державним департаментом інтелектуальної власності; провести роботу щодо ліквідації неузгодженостей між окремими нормативно-правовими актами з питань інтелектуальної власності;

➢ в 2002р. прийняти закон про створення Патентного суду України як органу спеціальної компетенції, уповноваженого розглядати спірні питання у сфері інтелектуальної власності в порядку адміністративного судочинства, включаючи питання захисту від недобросовісної конкуренції, пов'язані з правами інтелектуальної власності.

❖ Кабінету Міністрів України до 1 липня 2002р.:

➢ подати до Верховної Ради України законопроект про зміни до Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за подання заявок на винаходи в іноземні держави до подання їх у національне патентне відомство;

➢ внести зміни до чинного Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, спростити діючі реєстраційні процедури і зменшити розмір плати за реєстрацію до величини, що відображає реальні витрати на реєстрацію.

❖ Державному департаменту інтелектуальної власності до кінця 2002р. підготувати законопроекти

стосовно: охорони комерційної таємниці, включаючи питання ноу-хау; правової охорони раціоналізаторських пропозицій; трансферу технологій (включаючи регулювання питань патентування винаходів за кордоном, питання передачі технологій при виїзді фізичних осіб за кордон); оцінки інтелектуальної власності. Розробити методіку оцінки вартості прав інтелектуальної власності.

❖ Науково-дослідному інституту інтелектуальної власності у 2002р. провести комплекс науково-дослідних робіт з проблем законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної власності — з фінансуванням їх за рахунок бюджетних коштів, виділених на розвиток системи інтелектуальної власності.

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

❖ Кабінету Міністрів України:

➤ забезпечити належний рівень координації діяльності міністерств і відомств шляхом регулярного проведення засідань Міжвідомчого комітету з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;

➤ до 1 січня 2002р. прийняти постанову про створення у міністерствах і відомствах структурних підрозділів з питань інтелектуальної власності;

➤ до 1 березня 2002р. прийняти рішення про створення централізованого комп'ютерного банку даних щодо фірмових найменувань, зареєстрованих на території України;

➤ протягом 2002-2004рр. вжити заходів щодо впровадження новітніх інформаційних технологій у систему охорони інтелектуальної власності в Україні, зокрема стосовно патентної бібліотеки громадського користування — з використанням досвіду ВОІВ та інших країн.

❖ Державному департаменту інтелектуальної власності:

➤ спільно зі Службою безпеки України, Міністерством промислової політики України, Міністерством оборони України, Національною Академією наук України в 2001-2002рр. провести інвентаризацію винаходів колишнього СРСР із грифами "Для службового користування" і таємних, що належать українським заявникам — з метою розсекречування, зняття грифу "ДСК", перетворення їх у патенти України для подальшого використання у народному господарстві, трансферу технологій, а також оцінки технічного рівня продукції та рівня технологій;

➤ спільно зі Всеукраїнською асоціацією патентних повірених, Товариством винахідників і раціоналізаторів України до кінця 2002р. розробити й розпочати впровадження заходів щодо розширення мережі регіональних організацій з надання широкого комплексу послуг у сфері охорони інтелектуальної власності, з використанням, в разі необхідності, співробітництва з регіональними відділеннями Торгово-промислової палати України.

❖ Державному комітету статистики України до 1 січня 2003р. розробити й подати до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо приведення національної статистики стосовно інтелектуальної власності у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері.

❖ Власникам інтелектуального продукту (юридичним і фізичним особам), а також творчим спілкам України активізувати процес створення недержавних організацій з питань охорони інтелектуальної власності, а найбільш потужним з них — вивчити питання про входження до відповідних міжнародних недержавних організацій.

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНИКІВ І СПОЖИВАЧІВ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Адміністрації Президента України:

➤ до 1 січня 2002р. внести зміни до Положення про Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України, затверджене Указом Президента України №926 від 26 липня 2000р. стосовно надання Державному комітету відповідних повноважень для ефективного захисту споживачів від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням товарних знаків та інших об'єктів інтелектуальної власності;

➤ до 1 березня 2002р. підготувати Указ Президента України стосовно посилення координації діяльності органів виконавчої влади, в т.ч. правоохоронних органів, з метою створення цілісної системи забезпечення (в т.ч. інформаційного) дотримання законодавства про охорону інтелектуальної власності.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

❖ Кабінету Міністрів України до 1 січня 2003р.:

➤ розробити систему економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) комерціалізації запатентованих науково-технічних досягнень;

➤ створити Фонд сприяння патентуванню українських винаходів за кордоном, передбачити його часткове фінансування з Державного бюджету в рамках окремої статті бюджетних витрат на охорону інтелектуальної власності;

➤ передбачити в Державному бюджеті належне фінансування витрат на розвиток інфраструктури охорони інтелектуальної власності, модернізацію технічної бази державних установ цієї сфери та впровадження в них новітніх інформаційних технологій.

ОСВІТА ТА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

❖ Державному комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України спільно з Міністерством юстиції України, Державним департаментом інтелектуальної власності до 1 липня 2002р. розробити плани проведення в українських ЗМІ широкомасштабної освітньої кампанії, спрямованої на формування у населення України правової культури, поваги до інтелектуальної власності та базових знань про права власників інтелектуального продукту і механізми його охорони, в т.ч. за кордоном.

❖ Міністерству освіти і науки України:

➤ в рамках Концепції реформування системи освіти в Україні передбачити впровадження в середній школі ознайомчих курсів (розділів) з основами інтелектуальної власності та відповідних спецкурсів у вищих навчальних закладах;

➤ спільно з Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності в 2001-2002рр. розробити систему організації навчання, підготовки та перепідготовки спеціалістів у сфері інтелектуальної власності, науково-методичне забезпечення цього процесу;

➤ протягом 2002-2003рр. запровадити систему дистанційного навчання фахівців у галузі інтелектуальної власності за допомогою Інтернет з використанням досвіду ВОІВ; опрацювати питання щодо ширшого використання можливостей Всесвітньої академії ВОІВ для підготовки фахівців вищого рівня кваліфікації.

На думку експертів УЦЕПД, реалізація цих пропозицій сприятиме подальшому розвитку та якісному вдосконаленню системи охорони інтелектуальної власності в Україні, прискоренню економічного розвитку та підвищенню міжнародного іміджу нашої держави. ■